

LIBRARY
No 3467
Date of Recd. 4-9-51

DIWAN-I-ABJADI

BY

MIR ISMAIL KHAN ABJADI

EDITED

BY

MUHAMMAD HUSAYN MAHVI

Junior Lecturer in Urdu, University of Madras

UNIVERSITY OF MADRAS
1951

کلیات ابجدی حصہ سوم

دیوان ابجدی

مصنف

میر محمد اسماعیل خان ابجدی

ملک الشعراء دربار والاہی مدراس

مرتبہ

محمد حسین محوی لکھنوی

جونیر لکھرار اردو

مدارس یونیورسٹی

سنہ ۱۹۵۱ عیسوی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم
دیوان میر اسماعیل خان ابجدی
(۱)

عرل ۱

شعر ۱۱

اے نامِ دیوِ محتاجِ درِ نطقِ بیادہا	حمد تو بود آبِ تر خشکِ دھانہا
یک پردوِ دورِ دو چہ نہس و چہ قبر	یک حاوۃِ حسنِ نو چہ اینہا و چہ آنہا
یک عکسِ ز تو آئینۂ صورتِ آسیا	یک قابِ رِ مہرِ تو سودِ جوہرِ حانہا
در علمِ تو ہرگزِ سرسہ ہم و تفکر	در ذاتِ تو ہرگزِ نہ کند دخلِ گمانہا
در پردۂ ہر ذرۂ نہاںِ اندچۂ تو داری	خورشیدِ دلائلِ را خبرِ نیستِ از انہا
اسرارِ نہفتۂ ہمہ در پیشِ تو ظاہر	یوشیدۂ کجا ماند ز تو رازِ نہانہا
دیروں ز خردِ هستِ بہاِ اندچۂ نہائی	اندیشۂ دلتانِ کہ بردِ رازِ درانہا
آنہا کہ رسیدند از انِ حاوۃِ وحدت	در کثرتِ ایسِ خانۂ ندیدندِ امانہا
آنان کہ ہرفتند اریں وادیِ ابدان	راںِ رنہِ ددادِ است کسے بارِ نشانہا
ہر فردِ در اندیشۂ انعامِ گرہتار	کس نیستِ سبکدوشِ ازینِ بارِ گرانہا

* اصل میں شعر زیر مصراعہ دورا درگیا ہے، لہٰذا رن میں یہ ہے۔ ایک در درسی

بسط اور چاہیے۔

(۲)

سردار ازیں خرخشهها آجدهی دل را
درسنگ بزن شیشه ایس سرد وزیادها

غرل ۲

شعر ۷

اے ار حالِ روع تو دلها دتاها از فتنه خبال تو عالم خراها
یک گردش دگاه تو صد دهنه جهان یک شعله عتاب تو صد دل کبابها
بسکست توبه عهد خود از دلمراں همه بر دوشِ راهد است کدوے شرابها
دانا نه مکر و حیله دشمن نداد دل گردد فریب تشنه لسان این سرابها
از ترک تاز لشکر پیروی نمی شود کردیم آنچه کار دهمد شبابها
دل از یتمه چه کار بپاید به کس سپرد آنچه شد نصیب ازیں شیخ و شایها

گم گشت از امان ستمکار آجدهی
سر رشته امید سوال و جوابها

غرل ۳

شعر ۷

اے شبه تاج نبوت باعث ارض و سما
حکم تو در عالم افلاک چون حکم خدا
وسعت ذات در میدان لاهوت است تمگ
چرخِ اطللس تکمه بند گریبان قما
عصمت تو توسیاه چشم ما راع البصر
هیست دو در دل کسری و قیصر کردما
هر کجا احسان سو رسم طاعت می دهد
عیسی مریم شود دارو و دوا دارالتفا

من غبارِ گویِ یارانِ تو آرم به خوش سیر
 زانکه هر یک شد بجهدِ خود شهبِ هر دوسرا
 از نری تا آسمان و ابستق فیضِ تو اند
 خویسته چسبِ مزرعِ اِبحامِ تو شاه و گدا
 کمترین اُمتادت هست عاصی احمدی
 نیست حز ذاتِ تو او را شافِ روز جزا

غزل ۴

شعر ۷

اه مه خورشیدِ فر، خورشید شد بر تو فدا
 ماه از ایوانِ انگشتِ تو شد نبیِ خدا
 از فروغِ شمعِ حسنِ روه نو گردیده است
 گل رخاں را از خمالیتِ م فرو زیرِ ردا
 آمدند از سعیِ تو شوریه گانِ تیره دل
 از بیابانِ ضلالت در سرِ راهِ خدا
 از یسِ آدمِ ظهورت گر شود نبود محبت
 میوه آخرمی رسد گو نخل شد در ابتدا
 گردِ نعلینِ تو در چشمِ ملائکِ تو تیا
 عقلِ کل هم در مریخی کرد تا تو اقتدا
 در شبِ معراجِ حوالنگاهِ نو ار حد گزشت
 شد تماشا دیدنِ آنجا بدیدارِ خدا
 احمدی از خود تراشی بر نبیِ سجد سخن
 از زبانِ او برآید آنچه از حق شد ندا

(۴)

عرل ۵

شعر ۶

در کشورِ عشق است همیشه وطن ما
از روضهٔ قدس است بهار چمن ما
ما حلبل عشقیم درین گلشنِ رنگین
زای یافته اند از رگ گل پیرهن ما
دستک بدرِ سینه زند دل ز طپیدن
شاید که در آید بتِ سپهرِ بدن ما
چون لاله گره دستک کند گل ره-راره
حوده که درخوش است دهن در کف ما
آن آتشِ عشقش که در لبِ دل اندر اوست
چون شمع زند شعلهٔ بفاشوسِ تن ما
وین گوده اگر ابدی ماند چه خوش است این
روشن ز رخ یار شود انجمن ما

عرل ۶

شعر ۶

از رشتۀ جان است قماش سخن ما
از خونِ بهشت است محاش سخن ما
تشریت ده فلک بُرد سبک روحی طبعم
در عرش زند خیمهٔ فراش سخن ما
سرمایهٔ عمر ابدی هست کلامم
خود آب حیات است در آش سخن ما

(۵)

آسوده دلاں را چه بود دخل دریں کار
خوئی به حگر خورد تلاش سخن ما

در بزم محبت منشاں دغبت درد
در سینت خصم است خراش سخن ما

از لاف همین احمدی ایجاد چنینی گفت
«الهاں تراش است تراش سخن ما»

غزل ۷

شعر ۵

چون زرد نرادِ همت درد را در نواد درد رنگ مرد را
سرخروقی گرچه باشد خوش دما عشق دارد دوست روم زرد را
می رنجاید گریه از خاطر غبار آب روشن می دشاند گود را
به نامل می توان کردن خرید گر فروشد کس دلِ پیر درد را

احمدی سرپنده سهراب عشق
زال سازد رستمِ ناورد را

غزل ۸

شعر ۹

بعد مدّت مهربان شد یار ما از خدا کرسی دشین شد کارما
شد میسر آنچه در دل داشتیم از دوازده شهاب هشت و چار * ما
رفت ایام کسادِ آرزو باز آمد گرمیِ بارانِ ما

هست دولت بر مثالِ بندگان دستِ دسته چاکرِ سرکارِ ما
 نیست غیر از خضر دیگر هیچ کس داغِ بانِ گلشنِ اسوارِ ما
 راست می گوئیم با هر یک سخن کس نه شد رنگِ رخِ گفتارِ ما
 در تمنّا سوختِ صورتِ پید فلک تا شود زرِ طرّه دستارِ ما
 شکر آیزد می توان کردن ادا شد مطیع حکمِ ما مختارِ ما

آجندی در زمزمه صاحبِ دلاں
 دل فریبی می کند اشعارِ ما

غزل ۹

شعر ۷

ای خوشا حاذیکه شهرت یافت از نامِ سخا
 و به خوشا عمری که شد صرفِ سر انعامِ سخا

بسیست تا او را نباشد بارِ مبت در سرش
 گر ملک داشتد بود در گردشِ و امرِ سخا

رفت چون رنگِ حنا از دستِ دخلِ روزگار
 میسر شد از هر طرف در گوشِ پیغامِ سخا

می شدی امروز حاصلِ دولتِ جوس و کنار
 کاش بودی شبِ ده دزدش ذکرِ انعامِ سخا

چشمِ ماهم بر در او در فشان می کند
 همچو دستِ عهدِ الامراء * دهنگامِ سخا

* همچو عهدِ الامراء دستِ میسر صورتِ شعرِ می و ده سه امرا دسکون میسر مظهر کجا

هم - مراد عهدِ الامراء ، در ادب و الاحاطه ثانی ، علام حسین نام کجا محرم سده ۱۱۶۱ هجری

میں پیدا غم - اور شایسته تعلیم و تربیت ناٹی ، ناپ کم امتثال کے بعد سده ۱۳۱۰ هجری

میں چاندنی غم اور سده ۱۳۱۶ هجری میں امتثال کجا

(۷)

می زند اهل کرم بر عرش کوس مگرم
بادشاه دو جهان شد هر که شد رام سخا
آدمدی تو در کدامی عرضه شیران اوفتند
هر کجا افگند صناد کرم دام سخا

عزل ۱۰

شعر ۷

که در آید از در سینه سرو اسرار ما
آتش دل سوخت در لب گوهر گفتار ما
گر بود میل خریداری تو داید خرید
حز متاع درد ارزان بهست در بارار ما
هیرته دارم که در فرزاندگی شور جنون
هوش و مستی هر دو از محمل کشان دار ما
سر رحیب اختفا آخر به شهرت در کشید
صورت دازک خیال خاطر افکار ما
مهفل مارا خموشی بست تزئین دگر
سرمه آواز است یا رب بلبل گلزار ما
از سبک روحی چو بوی گل جهانی سرکنم
با قدم هرگز نه گردد آشا رفتار ما
آدمدی با ما غیاں گفته است عرفی در هم
”منبت گل سر نتاچد گوشت دسمار ما“

(۸)

غزل ۱۱

شعر ۶

گُفت دلبر آفتابم من نیازم ترا
هیچو شبم از دسایم خاک بردارم ترا
بگذر از دل کان زآن تست از ایحاد دهر
حان اگر خواهی دریغم نیست بسیارم ترا
هر کجا از دار ای سرو خرامان بگذری
سر بدشمالت دهم چون سایه نگذارم ترا
کو نگاه لطف از راه توحه می کنی
مهربان و مشفق و فیاض پندارم ترا
تا بود حان در دادن دست من و دامان تو
ماه کنعان هم شوی از جان خریدارم ترا
پیس صائب دردمحانا گفت او را اندجی
آرزو دارم که در آغوش تنگ آرم ترا

غزل ۱۲

شعر ۵

از شراب عشق سر شاریم ما راست گر یرسید در کاریم ما
نیست مارا هیچ از دما خبر نا قیامت محو دیداریم ما
فکر قوت و دما جان وادستگی در گرفتاری گرفتاریم ما
در گلستان طبیعت چون بهار یک چمن رنگین سخن داریم ما

ایچدی مارا حنوں در کار درد
ار گران جانی سبکباریم ما

(۹)

غزل ۱۳

شعر ۷

دلی دارم چو زلف او بصد پیچ و شکن ایس‌ها
نہ دارم یکسرِ منو تابِ گفتن در سخن ایس‌ها
بہارِ داغ‌ہای دل گُلستانِ درخِش دارد
بیا در سینهٔ ما تا کُئی سیرِ چمن ایس‌ها
رِ عِفَلتِ برہمن واقفِ منی گردد ازین معنی
کہ بُتِ حادثہ درانِ حاوِ بُتِ نازکِ بدن ایس‌ها
بیا ام شینم از دہرِ خدا بنگرِ کرامت را
ز آبِ آتشِ درازگی‌زم چو شہِ انجمن ایس‌ها
شدم دیوانہ شیریں لبِ ماہِ یسیرادہ
تراشد از جگرِ لختہ رسد چو کوہِ کن ایس‌ها
بریں دورِ مبارکِ عہدِ والا حاکم * می نازم
کہ می یابند دولتِ مردمِ ہندو دکن ایس‌ها
چراغِ طالعِ ما ابجدی روشن شود امشب
کہ آید گلرخہ ، گاگون قبائے سپہتس ایس‌ها

* مرآۃ محمد بنی والاچہ اول ، والی الزکات ، دہلی میں ۱۲ شوال سنہ ۱۱۳۵ ہجری کو
منگل کے دن پیدا ہوئے ۔ علامہ اسماعیل تاریخی نام ہے ۔ ان کی والدہ شیعہ تھیں ، انہوں کو
معبد علی نام رکھا ۔ ۵ برس کی عمر میں اسی والدہ کے ہمراہ گریامشو گئے ، جو ان کا
ادائی وطن ہے ۔ وہیں دس سالہ حراں ہوئی ۔ ۶ سال کی عمر میں اپنے چچا میراندیس
کے ہمراہ ہزارہ ننگا سے کٹاکل پہنچے ۔ جہاں ان کے والد مرآۃ اوراندیس خان مہار
ناظم تھے ۔ ۱۲ سال کی عمر میں دھرم دھار سے شادی ہوئی ۔ میری حدیچہ بیگم امسی
خان کی بیٹی تھیں ۔ ان کے بعد سے ۱۰ اولادیں ہوئیں ۵ بیٹے ۵ بیٹیاں مژہ بیٹے غلام حسین
عہدہ الامرا مہتر ۔ نانی اور د ویرس سے ۔ اپنے والد اوراندیس خان کی شہادت سے ۱۱۶۲ ہجری
کے بعد ان کے چاندھیں ہوئے ۔ سنہ ۱۲۱۰ ہجری میں بھو ۵۷ انتقال کیا ۔ ان کی مرنے کے اراکھان
ہریجن سے جو مرٹھیں ان کی تفصیل ترک والاچہ میں برقرار ہے ۔

(۱۰)

غزل ۱۳

شعر ۵

شیخ ما هنوز * واقف تریه شد از کیش ما
بت پرستی خوش بود از خود پرستی پیش ما
هرش پا انداز او از یردۀ چشمه کنید
می رسد امروز این جا یارِ خیر اندیش ما
در سخن دگدا ختم لبختِ حگر را زین سبب
جوی خون آید برون از دگتۀ دل ریش ما
ار رقیبان شد زیاده ترمه من در عتاب
بپست بر بپگانه حره بر غلط شد خویش ما
غیر استغنا نه داشت اجدادی درگ دلم
پادشاهی میکند در حای خود درویش ما

غزل ۱۵

شعر ۶

دگر بحوش در آمد صاحبِ گریه ما
گزشت از سرِ خورشید آبِ گریه ما
چه شد به عهدِ سلف گرچه رفت شورشِ نوح
که هست خطبۀ طوفان کتابِ گریه ما
ز بسکه هست نهان جوهرِ نشاطِ دلی
دسانِ حان بدین در نقابِ گریه ما

* همیچ لفظ هور هم بفتح اول و صهه ناسی ، تشدید نهی هم لیکن اجدادی در اس دیران
مهی کئی حکم تشدید کم سانه کها هم ،

مهاجرانِ قضا خنوده رو شمار کنند
 اگر بحرِض در آید جوابِ گریه ما
 نمی برند کسی را ز عاصیان ده حمیم
 به اهلِ حشر جو بخندند نوابِ گریه ما
 خیالِ یزیدِ دری نیست احمدی ورثه
 چه کارها که ده شد در حجابِ گریه ما

عزل ۱۶

شعر ۶

خاکپاش تو تپا شد چشمِ خون آغشته را
 از نگاهش شد حیاتِ حادثی گشته را
 بس کن امِ فرهاد دل در دیستون چندان میند
 تا بکه خواهی تراشیدن فرازِ پشته را
 از رگِ گل کن رفو چاکِ گریسانِ مرا
 ضعفِ من چاکم دهد در چشمِ سوزن رشته را
 جامه طول امل را یاره باید ساختن
 قطع می سازند دامنِ فروترِ رشته را
 دانه پاشی کن اگر خواهی درین گشت امید
 چیست حاصلِ باغبانِ سررع خاکشته را
 مقصدِ دل را نمی دانم کجا شد احمدی
 چون توان در پاهن این دو هر گم گشته را

(۱۲)

غرل ۱۷

شعر ۶

چو شب گذشت سحرگه رسید هدم ما
امید صبح سعادت ز شامِ عالمِ ما
بیا بزمِ شادی که وقتِ اقبال است
بدستِ بار در آمد ز دیو خاتمِ ما
بدونِ منتِ بادِ صبا درین گلشن
شگفت غمچه مقصد ر خیر مقدمِ ما
گذشت شامِ خزان و دمید صبحِ بهار
رسد ببارِ جهان را نویدِ موسمِ ما
صدف به بحر اگر دارد از حماقتِ اوست
که دستِ آب گهر آب صافِ شبِ ما
بگفت صائبِ دانا به اندکیِ روزه
شدیم پر و نه شد تر دو چشمِ یرنمِ ما

غرل ۱۸

شعر ۷

اے حسنِ تو حلوئے سحرها و روعِ تو قباله نظرها
مژگانِ تو چون سنانِ خوں ریز بر قالبِ رنندِ نیشترها
تا دستِ تو هر کجاں در آید شد تیسرِ ترا سپرِ حگرها
یک چشمِ تو صد هزارِ حادو یک دیدِ تو برقِ صد نظرها
آشفته زلفِ مشکِ ساقیت سرِ گشته وادی خطرها

ن زندگی دو روزه آخر حاصل گردید هر سرها

شد ابدی از جفا ظالم
آواره غربت سفرها

غزل ۱۹

شعر •

از خودی وارسته در قید دلم نالیم ما
هیچو عکس آئینه از غیری نالیم ما
حاصل طول امل شد صرف ایام و شهر
عمرها بگذشت یابند مه و سالیم ما
عالم گردید از حالی محال منتقل
شکر نه تا مه ایس مدت بیک حالیم ما
سر کنم صد داستان عشق را از یک نوا
هیچو مرغ بوستان قدس خوش قالیم ما
احمدی شعرم پسند زیر گان شد زان سبب
از زبان تهنیت اقرا خوشا نالیم ما

غزل ۲۰

شعر ۷

از شراب بیخودی بیبوسته مدهوشیم ما
چون خم سر بسته با یک رنگ در حوشیم ما
در دیستان حنون مانند طفل نو رسا
پارمید نهام دل از خود فراموشیم ما
ساز و برگ ظاهری زنجیر پای همت است
همره رنگ پریده خانه پر دوشیم ما

مشرِبِ قَطْعِ تَعَلُّقِ جَوْهَرِ مَا گِلِ نَمُود
 وَرْدِ چُونِ غَنِجِۀِ دَرِیْنِ یَکِ دُرْدِۀِ خَامُوشِیْمِ مَا
 نَالِۀِ پَرِ خُونِ مَا رَا زِ شِهَادِیِ قَاشِ کَرْد
 اَزِ گَدَا زِ دَلِ سَرِشِکِ دِیْدِۀِ رَا نِوَشِیْمِ مَا
 اَفْسَرِ حَمَشِیْدِ وِ کِیخُسَرِوِ نَزِیْرِ بَا مَاسْتِ
 مُصْطَفَیِ وِ مُرْتَضَیِ رَا حَاقِۀِ دَرِ گُوشِیْمِ مَا
 اَبْجَدِیِ اَزِ اسْتِہَامِ مَصْرَعِ مَحْفُوظِ خَاں *
 سَرِ بَزَا شُودِ تَفْکُرِ بَرْدِ وِ خَامُوشِیْمِ مَا

غزل ۲۱

شعر ۷

(ب)

صَلَحِ سَازِمِ گَرِ بَزِیْرِ حَکَمِ مَا گَرْدَدِ رَقِیْبِ
 مِیْدِہِمِ صَدِ گَنْجِ زَرِ گَرِ آشِنَا گَرْدَدِ رَقِیْبِ
 مِمُتَوَانِ حَاصِلِ نَمُودِنِ کَامِ دَلِ اَزِ گَلِیْدِنِ
 اَزِ صَفَا گَرِ دَرِ صَدَاقَتِ بے رِیَا گَرْدَدِ رَقِیْبِ
 مَانَحِ مَقْصُودِ رَا دَشْمِنِ تَصَوُّرِ مِیِ کُنَمِ
 گِی گَدِ دَرِ سِیْرَتِ اَکْرَچَۀِ † کِیْمِیَا گَرْدَدِ رَقِیْبِ
 جَعْدِ مَدَتِ کَرْدِ گِلِ اَزِ یَارِ دُویِ اَخْتِلَاطِ
 دَرِ چَنبِیْنِ دَمِ † کَاشِ بَا مَا سَرِیْپَا گَرْدَدِ قَرِیْبِ
 زِیْسْتِنِ اَزِ خُوشِ نِہَاغِیِ تَابِۀِ مَحْشَرِ خُوشِ تَرَا سْتِ
 نِیْسْتِ جَدِ دَرِ دِہَرِ جَدِ گَرِ خُوشَنہَا گَرْدَدِ قَرِیْبِ

* دِوَابِ مَحْمُودِ مَحْفُوظِ خَاں مِہَادِ دُرْدِۀِ دُویْمِ دِوَابِ سَرَا حَاقِۀِ دُرْدِۀِ اَصْرَا دِہِیْنِ خَاں مِہَادِ

سَنَہِ ۱۱۹۳ هجری میں انتقال کیا ۔

† گَرِ گَدِ اَوْرِ اَکْرَچَۀِ دُرْدِوْنِ یَکِ مَا مِہِیْنِ اَتَمِ اِیْکِ رَا ثَدِ وِ حَشْرِ مِہِ ۔

† فارسی میں اس طرح مِہِیْنِ اَلَا ۔

در پرستش تاجکی چون برهنه بنده مهر
 زان بستِ عیار مآخر جدا گردد رقیب
 اجددی من خود حقوقِ سالها دارم برو
 زین چه دهر هست گزار حق ادا گردد رقیب

عرل ۲۲

شعر ۹

باز شد برمه پرستان محتسب چون ستم برفرقِ مستان * محتسب
 چون سگِ یا سوخته از هر طرف می رود افتان و خیزان محتسب
 تخته بر چینید دوگانه خود می رسد ام می فروشان محتسب
 قفلِ آهن در درمِ خانه زد نادیارب خانه ویران محتسب
 نیست اورا کار از شرع شریف پر ز رشوت کرد اینان محتسب
 گردن شد واقف ز فیضِ بیغودی بیخبر از راز ایهاں محتسب
 می گساری ما خلوت می کنیم از چه رو در خاک غاطان محتسب
 کاش گشته فتح داب می کده سر فرو رفته بزندای محتسب

اجددی بر زر نهوده آشتی
 بست بامان عهد و پیمان محتسب

عرل ۲۳

شعر ۷

چون رسد در گوش من شور و فغانِ عندلیب
 می طپد دل دودم سوگند جانِ عندلیب

* مر پرستان اورو مستان کا قادیہ اس عرل میں درست دیجیے - اور شررں میں قوافی

نیست دقت آشنا طبع بت گل روم یار
 ورنه می گفتم رموز داستانِ عندلیب
 باوجود جان فشانی بر سر گل در چمن
 نیست حز خار و خسه در آشیانِ عندلیب
 گر مراد از عشق نالیدن و جان دادن بود
 پس در پس صورت مبارک آستانِ عندلیب
 گل رمن پوشیده دارد را ز مرغ بوستان
 آیس نمی داند که می داند زبانِ عندلیب
 ساز و برگِ زندگی باذاتِ ما وابسته است
 بعد مردن نیست در گلشن نشانِ عندلیب
 درد ما ظاهر نه گردد ابدی از دانه
 درد گره دارد به دل عقداللسانِ عندلیب

غزل ۲۳

شعر ۱۱

خبر آمد که دلدار من امشب	برونق می کشد کار من امشب
بس از عهد تمام و سعی بسیار	بت بیگانه شد یار من امشب
شد از پیروی بختِ مرغِ امید	بدام من گرفتار من امشب
بسانِ جان در آمد در کنارم	ستمگارِ دل آزار من امشب
دل غم دیده من گشت آخر	سپک دوش از گراخبار من امشب
بدونِ حسنِ عشرت نیست چیره	اگر خواهی بیزار من امشب
رقیبِ روسیه را از زر سر	زودم من یوستار * من امشب

* فارسی ترکیب آرزو قاعده سه، پرستار خود، هاشم

(۱۷)

دل محفل نشینان گشت بیتاب چو مطرب خوانند اشعار من امشب
درین خم خانه الفت پرستان سود هر مست عه‌خوار من امشب
توقع نیست از گردون گردان علط گردید پیدار من امشب

که گوید از زیانش اجددی را
به بین از دور دیدار من امشب

غزل ۲۵

شعر ۶

هنوز چشم بر آدم نه شست دامن خواب
رسید آن من زین: بخواب چون بیتاب
نمود چهره گناگون بزلف مشکینش
چو زیر ساجد ریحان نر گل سیراب
ببا برام خدا شمع سوه خانه ما
که هست ساقی رنگین قبا و باد خانه
دلبر بسان گهر در صدف بیک خانه است
اگرچه خانه بدوشم درین جهان چو حجاب
خوش است سیر گاستان خصوص در شب ماه
که سر و ساقی بزم است ولایت جام شراب
به بند اجددی بر خود در سرام نشاط
گزشت موسم شادی و رفت عهد شباب

غزل ۲۶

شعر ۷

مرا در خانه مهان است امشب من نو در شبستان است امشب
خیال دازک او دل نشین است پری در چهره بهان است امشب

شرابِ خوش گوار راحت افروز درونِ جامِ رخشان است امشب
 بمیدان فصاحت از سرِ نو سهند طبع جولان است امشب
 سراقه جانِ دشاریهام یارم بهم یک جا دل و جان است امشب
 بهر سو گرم شد دازارِ مساجم بهارِ عیدِ قربان است امشب

بیایم مصر بنگر ایجدی را
 بنطقش آبِ حیوان است امشب

غزل ۲۷

شعر ۷

کی دعا یابد ز ارنابِ دغل دانشِ نهان
 قنانه لب را می فروشد در پیابانها سوان
 مرد نادان می نماید چون رود اقبال او
 شیشه عریان می شود چون دشکند رنگ گلاب
 شان عالی حوصله مضفی نده دادد زینهار
 از تبه صد پرده سر بر کرد بوسه مشک دلب
 راهدا در صایح و تقوی دمر مخور از نفسِ دوی
 لاف چوبی می زند این زشت روزیر نقاب
 صاحبِ یک گوشه شو تا قدر افزاید ترا
 در نیاز کوچیک گردی به وقر * شد آفتاب
 ام بسا خنک است مضفی در ضمیر آشتی
 جوشِ طوفان دیده ام در دامن موج شراب
 ایجدی علم ادنی کو همین شعر است و بس
 این غزل شاهد بود بر معنی ام الکتاب

(۱۹)

غرل ۲۸

شعر ۵

دل چرا غلطد بخون اینک رسد یار عجب
چون مک دو هفته دایم جلوده دادر عجب
یار در بر خضر در سر من ز هستی به خیر
حیرته دارم چه خواهد بود این کار عجب
ناز کردن جان گرفتن این که رسم خوش ادا است
شاید این طرح دگر باشد دسرکار عجب
سرو در گل در خدالت کجک سر گردان کوه
ام سوت گردد چه جادوگیت رفتار عجب
بوسه برپایش زدن آسان نباشد ابجدی
از سر خلخال دانستیم دشوار عجب

غرل ۲۹

شعر ۶

(ن)

هنگام صبح دیدم گریانم آرزو است
مانند شمع اشک بدامانم آرزو است
مجنون و شمر ده صحبت لیلا یاک کیش
دست جنون بزلف پیریشانم آرزو است
از دیدن لطافت رخسار دل فریب
هستم چو عکس آئینه حیرانم آرزو است
در انتظار مدد میعاد در گزشت
آکنوی کشاد عقده پیرانم آرزو است

از جانِ خراشِ خالک و قریاد عندلیب
مردم چو گل بچاک گریبانم آرزو است

فال فروش است مصرعہ ممتاز * ابجدی
با عمر خضر ملک سلیمانم آرزو است

غرل ۳۰

شعر ۵

خباں چشم تو مارا دواے مردمک است
بیا بچشم کہ حایت بچاگے مردمک است
ملاحظہ کہ عیان شد ز چہرے نہکیں
پنخوانِ عمر گرامی غداے مردمک است

بیرون ریزد بر آچون سحر بجلوتہ نور
کہ عکسِ روے تو اے جانِ حلاے مردمک است

سرشک نیست چشم کہ آب زہر آلود
شکست آبلے گرم پاگے مردمک است

حمال آن مے زیبا برامہ رفعِ رمہ
بچشم ابجدی دائرہ شفاے مردمک است

غرل ۳۱

شعر ۸

آہ را در شرر اگر دست است چشم راہم بہ آبِ نر دست است

توبہ گرچہ کفیل مغفرت است گریہ را نیز در اثر دست است

* درابِ حمدۃ الامراء علامہ حسن مبتکار والامامہ ناسی، مہرہ سہ ۱۱۶۱ ہجری کو پیدا ہرہ
ایک سال پہلے مان ہم امام سائے مہر در ار دغا مادگی تھی۔ دادادہ عبدالولی نام رکھا
مادتاہ دہلی سے حمدتہ مرا کا خطاب ملا۔ اسے ناپ کی اولاد میں سے ہے۔ یہ ہم
سہ ۱۲۱۰ء میں ناپ کے انتقال پر مقام مدراس ان کے چاہوں سے۔ یہ ہم
۳ صبح کلام اور آچہ شاعر ہم۔ احمدی ان کے اتالیق رہے ہیں۔ اس دیوان میں
جہاں جہاں مہار آیا ہم ہیں مراد ہیں۔

ظالم از دستِ ظالم کوتاه کن دست بر دستها زبردست است
 در همان این قدر بزرگی من هر که آید بهمن بسر دست است
 آه خوشا آن کسی که در هستی یار در درو در کهر دست است
 گرچه همنام اسپر شب لکن بنده در دامنِ سحر دست است
 شیرمردان ز فاقه جان دادند سگ دلا را بسیم و رر دست است

عجب دیدن و چشم بر بستن
 آهدهی را درین هنر دست است

غرل ۳۲

شعر ۸

توبه امشب به بزم یار شکست عهد در موسمِ بهار شکست
 آب و قابِ عذار گلگوش رنگ بر روی لاله زار شکست
 از سر دست داد دولتِ وصل خار در چشمِ انتظار شکست
 آب یغم بستۀ مرادم را تابشِ چهره نگار شکست
 نازِ خونریز گلزارِ فرنگ حلوه در حشمِ اسکیار شکست
 گوهی ورم سالنامه دراز از بتانِ شرابِ خوار شکست
 از نشیب و فراز چین به چین ماه من قدرِ شاله مار شکست

آهدهی رونقِ دلِ ما را
 طریقه رلفِ تابدان شکست

(۲۲)

غزل ۳۳

شعر ۸

یار را شوق گل خریدن نیست در چمن نیت رسیدن نیست
چون سحر پرده بر فکنده زرو جذبه جیب گل دریدن نیست
خانه بر دوش چون نسیم بهار یک زمان جائی آرمیدن نیست
ملفت بر دگر کجا باشد سوره ماهم خیال دیدن نیست
دکته رنگ حسن و فضا عشق در خور گفتن و شنیدن نیست
دختر خورد سال را در بر لذت لب بلب گزیدن نیست
غنچه ناشگفته در گلشن قابل دیدن است و رسیدن نیست

آبجدی! ما بسبک داریم بها
کار ما در بدر دویدن نیست

غزل ۳۴

شعر ۸

زلف او را کمند باید گفت دل دران چاپه بند باید گفت
سر کشد شعاع از طپیدن دل ایس سخن با سپند باید گفت
داستان شب حدائیه با بیت ارجمند باید گفت
راستی را کجا زوال بود حق ببانگ بلند باید گفت
لب شیرین شوخ سحر تنم در مکیدن چوقند باید گفت
ناصما رخ متاب از در ما کار تو ایس که یند باید گفت
پیش او از گذارش مطلب لب به بستم که چند باید گفت

آبجدی پیش یار دکته طراز
سخن د پسند باید گفت

(۲۳)

غرل ۳۰

شعر •

زاهد تر ادلیست و لیکن دو یاره نیست
جز اشک خوں سرشت درین کار چاره نیست
خاطر مده بدست تفکر و می بنوش
همین عمر مستعار بعالم دوباره نیست
دنیا فرو رچود جهانی ز نیک و بد
این صحر حادثه داز را پیدا کناره نیست
در خمیز تا رویم دهراته شب روان
هموز میل صبح ده چشم ستاره نیست
یر کن بیانه از سه شیراز اجددی!
"در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست" (حافظ)

غرل ۳۶

شعر ۷

بارش چشم من و باران اجر تر یکیست
مالک درد دل و شور دم مدشر یکیست
قدر سنگین کم شود یارب نیک حرف سبک
آبرو ما و آب نازک گوهر یکیست
خاطر مضطر مزاج آتشین پیدا کند
پاره سیاه ما و یاره اخگر یکیست
سنگ و گوهر هر دو یکسان است در چشم کرم
پیش همت قدر مشت خاک و مشت زر یکیست
کشتی طوفانی ما را ز دریا سود نیست
در حق ما دور موج و منت لنگر یکیست
باعث افلاس من گردید اظهار هنر
در مذاقم آب زهر افسی و کوثر یکیست

(۲۴)

ابجدی! دیدم من اشعار شهادت جنگ را
نطق آن دریا ذوال و نطق پیغمبر یکپست

غرل ۳۷

شعر ۷

خضر را از آب حیوان جز بقا پیش نیست
دستگاه عهد ما غیر از وفای پیش نیست

از هناب شیخ حیلانی دوا^{ره} دردنا است
کوچه روشن دل از دارالشاه پیش نیست

صاحب یر مایه را باشد خموشی ره
کوس خالی را درین میدان صدای پیش نیست

بستم دل در هوا مال دور از همت است
کسوت ما رین جهان آخر ردام پیش نیست

می توان آموخت از شیر افکاس آداب جنگ
کار درویشان ایس عالم دعای پیش نیست

خسر و ملک قناعت را ملک در حکم اوست
گر سکندر خود بود این جا گدای پیش نیست

ابجدی در خدعت مهتاز^{*} حال خود بدگو
قصه فرهاد و محزون ماحول پیش نیست

غرل ۳۸

شعر ۷

دوش باما واعظی از هر دره گفتار داشت
گفتنش خوش بود اما دردسر بسیار داشت

بیغرض کس نیست در عالم اگر مجنون بود
در بیابان با غزالان گفتگوی یار داشت

* مہار عہدۃ الامرا بہادر کا تہذیب تھا ۔

از ازل جاهر یکه آسودگی تقسیم شد
 زان قبولیت دل دیوانه، ما عار داشت
 گل رخاں را باعث دامن آوری باشد وفا
 پس ازین اقبال ماته ما چرا انکار داشت
 فیض خوش خودی جهان را زیر فرمان می‌گشت
 این گرامی مرتبت را سید مختار داشت
 شب برای خوش خریدی کس نیاید پیش ما
 داوود دی آدکه دل از جنس عمر دازار داشت
 هر یکه از دکت سندان پیش رویش سر خواند
 ابدی هم پیش او یک دفتر اشعار داشت

عزل ۳۹

شعر ۲۰

خاله درد دلم در پردۀ شبها خوش است
 این حرس را بازگ سبهان‌الدی اسرا خوش است
 سینۀ چاکاں را نباتند قدر گل گشت چمن
 این جنس دیوانگان را دامن صحرا خوش است
 درختان اژدهام * خلق طمع نارکم
 سر به زانوی کعبه عافیت تنها خوش است
 از سر شور جنونم در گراں جانی مشو
 بر در اهل کرم از به شوا غوغا خوش است
 کثرت خندیدن ما اشک ریزانند ز چشمت
 شادی و غم هردو باهم در شدن یک جا خوش است

* صحیح عربی لفظ "از دمام" است.

گوشِ هر کس هست محتاجِ صداهِ مطلب
 در دستانِ را صداهِ قلقلِ مینا خوش است
 در خوانیِ قنوتِ طاعتِ دو بالا می شود
 سالکانِ را فطخِ مبرل در شبِ یابدا خوش است
 در طریقِ عشقِ سبکِ راهِ دزدِ ناموسِ دیست
 نردِ اربابِ ملامتِ عاشقِ رسوا خوش است
 به تکلفِ می توان گفتنِ درویشِ هر یک
 دوستِ دادنِ بد است و دشمنِ دانا خوش است
 سر گذارمِ پیشتِ سلطانِ خراسانِ * در سحرود
 دقشِ "واعبد رنگ" بر لوحهٔ سیما خوش است
 خاکِ پاکِ آستادشِ سدهٔ گاهِ قدسیان
 گردِ راهشِ گر بود در دیدهٔ بیما خوش است
 گر بسوییمِ دیگری شاهانِ کسمِ سر در فلک
 بادیِ بردنِ احتیاجِ خودز استغنا خوش است
 آرومِ خردِ دمنوِ اظهارِ کردنِ عیبِ دیست
 عرضِ حالِ قطرهٔ ناچیزِ با دریا خوش است
 از زمینیِ برخواستِ اسبابِ محاشمِ یک قل
 گر شود تنخواهٔ منِ برعالمه، بالا خوش است
 قدرِ منِ افزونِ نه شد با وصفِ اظهارِ هنر
 ترکِ کردنِ خواستِ دنیا یکه عقبای خوش است
 گر قناع... می کند مشیتِ گیارمِ کافی است
 درگِ خشتی در مذاقِ ارشان و ار حلوا خوش است

(۲۷)

از نهد پیوستی چه غم آفیند شفاف را
خبرقه دریاسیم از اطلال و دیبا خوش است

تا بکے منت کش اهلِ درم باید شدن
گم فقر از مخزن اسکندر و دارا خوش است

طاقِ کسری خوش نیاید گردرو داتد بلا
در تہ غارے بشرطِ امنیت ماوا خوش است

امجدی گر راء صائب اقتضا فرما شود
”پے شامل آستیں افشادن از دنیا خوش است“

غرل ۴۰

شعر ۷

یار ماچوں طریقِ جنگ گرفت کار را بر رماند تنگ گرفت
طالبِ صلح دود در حرفے سببِ آشتی دنگ گرفت
وعدہ شبِ گزشت و آمد رور ار چه در آہدن درنگ گرفت
نیست خالی بهارضِ گلگون سالِ ماکِ حبسِ فرنگ گرفت
از سر آرزوی رخسارش لایۃ درخون طسبد و رنگ گرفت
ماند در چشمِ در خیالِ صبر درہن زادۃ آبِ گمگ گرفت

ابجدی عشقِ آن مہ گل رو
آب از روہ نام و ننگ گرفت

غرل ۴۱

شعر ۷

مسلم عشقِ عیدِ قربان نیست مردن از اختیارِ آسان نیست
مردم زخمِ دل نہک باید مرد آسودۃ دل مسلمان نیست

(۲۸)

بهر سرش نیست تاجِ مخدومی تا سرش زیرِ دار فرمان نیست
 مخدودی را نه صاف معرفت است خود پرستی دلیلِ عرفان نیست
 میسر مسند ز صد یکه پاسد هر کرا منصبِ سلیمان نیست
 زنده دایم گداختن جیون شمع عشقِ پروانه کار چندان نیست
 اچمدی کارمند خاموشی است
 هیچو مرغِ چمن غزل خوان نیست

عزل ۴۲

شعر ۶

دخ سرورِ حلوه ریز فتمه دار است بتمه رشک گلستانِ بهار است
 مقابل نیست کس در حس او را نه خورشید در دو جانِ نثار است
 مگو حرفه گران ساقی درین دزم که دارک هیچو مینا طبع یار است
 کجا در گوش آید جانگِ داصح مرادا مهوشان پیوسته کار است
 مدارا می نمایم دا رقیبان گزشتم گرچه در خاطر غبار است
 محلق از انصادی بهتر اسپر * است
 "چایس به گادگی الفت شعار است"

عزل ۴۳

شعر ۵

از و فائیهه چه پرسی جانِ من قربانِ اوست
 دل اگر دشد درین ها بنده فرمانِ اوست

* حال اسپر ، شاعر مشهور داری

تا قیامت نسخهٔ جمعیتش نایب بگف
 گر کس آشفته زلف خط ریدان اوست
 مست ذوق شربت خونِ حگر دیدم و بس
 هرکه بر خوانِ نعیم ناز او دهان اوست
 نیست ما را رشتهٔ دیگر بدونِ زندگی
 گر یزید در علامی این هر از احسان اوست
 آمدی این مصرع دیوان نیشابوری [۱] است
 "دامن افلاک قرمان گردش دامان اوست"

غرل ۴۴

شعر ۵

از سوادِ چشمِ او وصف کحل [۲] داید نوشت
 از لب سپرینِ او ذکر عسلِ بادد نوشت
 ناوک مژگانِ او را در حگر داید کشید
 ور نگاهِ نسد پیغامِ احل داید نوشت
 شد رقبهٔ تیرهٔ دل از درد حسرت گنبد معر
 نسخهٔ داروش در ورق [۳] بصل [۴] داید نوشت

[۱] نظیری نیشاپوری -

[۲] مصرع اول و سکن تازی دهجی «سرمد»، «اور»، «کحل»، «دلتحسین سیاه رنگ و سرمد»

گرس شدن چشم - ۱۲ مشکف -

[۳] همیچ ورق : دلتحسین -

[۴] پیار

(۳۰)

از فروغِ چهره روشن ضمیران چون سحر
آیتے در دفترِ حسنِ عمل پایدِ نوشت
آجادی هر مصرعِ ما همتِ لختے از جگر
پر بیاضِ صبحِ محشر این غزل پایدِ نوشت

غرل ۳۵

شعر ۷

سینه صافان را عیارِ آن و این درکار نیست
بر ضمیر آسمان گرد زمین درکار نیست
آه گرم ما برآورد هر سحر طوفانِ برق
خاشاکه مارا تنبور آتشیں درکار نیست
جان گدازد در تنم ده او ز رسوائی چه غم
زحرِ باصم در فراقِ این حنین درکار نیست
یک نگاه تمد دو کاهی است در درهم ردن
این قدر درکار ماحیں حسین درکار نیست
دل اگر شد دگر از حبه دوتسماسه بود
حامیه مارا کشتاد آستیں درکار نیست
در کعبین نگاه محبت کشتتہ سپهرِ ترا
هر دفس رویت خود خلد بریں درکار نیست
آنجدی خود بادشاهِ کشور درویشی است
بندگی خسروان واسطی زیں درکار نیست

غرل ۳۶

شعر ۷

در موسمِ بهارمے حادفزا خوش است
آواز چنگ و ساقی زریں قبا خوش است

بییش از ورودِ بیکِ اجلِ عمرِ مستعار
 گر صرف شد بخدمتِ اهلِ صفا خوش است
 هرکس ده یک خیال گرفتارِ الفت است
 مارا خیال آن مه هرح لقا خوش است
 گاو رمین اگرچند نهد سردری و بار
 چارم ده بستِ سادّه هرحِ پریں خُرش است
 اے دلِ دریغِ قریبِ قرعۀِ رمال را مخور
 دقتیسه که سر کشد دیرِ سدها خوش است
 هرکس طریقی دادو ستد از نو می دهند
 مارا دریغِ معامله دست دعا خوش است
 گوشه که نازک است چو گل اجدی جا و
 بیخام از ربانی باد صبا خوش است

عزل ۴۷

شعر ۶

برق آتشِ بار غیرت حاصلِ مارا بسوخت
 در پیرِ جان آرزوهایِ دلِ مارا بسوخت
 کاروانِ شعله رختِ عشقِ پیوسته صورتی
 در بیابانها سراعِ مسؤلِ مارا بسوخت
 ضبط کن خود را دمی اے مطربِ داندگِ بلند
 بجهتِ آتشِ ربانی محفلِ مارا بسوخت
 ما خدا کشتی چه رانی ده بدریا شد غلط
 دود اِه ما دندلِ ساحلِ مارا بسوخت
 از قبیله ال میروءه شایِ ریا رعد رسک
 این شررِ آخرِ دکانِ باطلِ مارا بسوخت

(۳۲)

مصرعِ مطلعِ مکرر می نویسد ابجدی
برقِ آتشِ دارِ غیرتِ حاصلِ مارا بسوخت

غرل ۳۸

شعر ۵

گرچه دنیا هست حامِ غم ز غم باید گذشت
هچو شبنم زین چمن نا چشم دم داید گذشت
تا بکے بار ستم پر دوش خود باید کشید
چون سبک روحان ازین بار ستم داید گذشت
یامِ همت را ر هرسو هست راه در سلوک
گر قدم دارد گرازی از قدم باید گذشت
اهلِ خرمنِ خوشهٔ جاسد سلام می دهند
غیرتِ ماکو که تا از پشتِ خم باید گذشت
پر غلط شد ابجدی سودایِ بازارِ جهان
سود گر خواهی ازین بیخِ و سام * باید گذشت

غرل ۳۹

شعر ۵

چرخِ بریں هیاتِ دو روزهٔ گداشت
عمرِ آید بوارتِ آبِ بقا گداشت

* عالمِ صمیمِ بیخِ سلام می نهی درید و درخت - لیکن ریاده تر درودت که معنی
میں انعامِ سلام آنگ حاضرم می سرچس یا قارنِ بیخِ شمع در حق میں دریدار چرخ کو یاد
اور قمار هودم سے یہاں دیل کی سات تدریوں کے ساتھ قیامت ادا کر دیتا ہے - ۱ -
تذکر حس - مثلاً گھوڑوں لیکن چاول یا جیسا نہیں ۲ - رعیتِ ہندو سرچ یا سفید ، دژم
یا چوڑے ۳۰ مقدار - ۴ ، نصف ، ہندو قسم اول یا دوم - یا یابی دیکھ ہوم یا دہ ہوم -
کوڑم کرکٹ سے پاک صاف یا دھو ۵ - ہگہ - ۶ - مدد - ۷ - اس انہاں ، مثلاً دس یا پچیس
روپے کا مال ہونا چاہیے -

(۲۲)

ظاهر نه شد که راقم تقدیر کائنات
بر مشیت خاک بنده مسکین چها گذاشت
هر چند مانند صاحب کنعان بحبس مصر
کارس بجای سد که جهان سر بیا گذاشت
بار گران درد من خسته دل فلک
بر داشت لبک روز به پیش دوتا گذاشت
گر رفت زیر خاک دکن احمدی چه غم
جان را بریر یاس شده کرد لا گذاشت

غرل ۵۰

شعر ۶

خیال روی تو کردن درون ز داناکی است
سخن بزللف نو هم گفتگوی سوداگپرست
خوش است سوره زدن دانا او نظر لکن
بیای خویش فتادن دچاه رسواگپرست
یسنند خطر مادیست عشق بیروانه
که سوختن بدم وصل این چه شیداگپرست
مدار چشم مروت اراں سینه چشوی
که چشم کافر او مردم تهاشاگپرست
نگاه گرم توان کرد بر یریزادان
که دیدن رخ آنها بهار بیاشاکی است
من و نو هر دو دهم احمدی! سخن گویم
سخن یکسیت تفاوت به سکت آراگپرست

(۲۴)

عزل ۵۱

شعر ۶

(ث)

چون شدی هارم ر دنیا فکر خشک و ترعبث
آوردی اس و آن و - د به و زرعبث
حق تعالی هست رزاق من و تو بیگهان
این قدر بهر حصول رزق درد سرعبث
اهل همت به نیاز است از تنهای حصول
در بر گنج قناعت کیسه گهر عبث
مرد نا همار را از عالم افزایش غرور
زشت روئی دیوسیمارا چنین ریسور عبث
بسته دام ترا زنجیر دریا از چاه راه
در قفص چون مرغ افتد در تن شپور عبث
مصرع مقطع چه دشت در جگر زد آبجادی
بسمل تیغ محبت را سر دیگر عبث

عزل ۵۲

شعر ۵

(ج)

زان سبب دارم ده اشک دیدۀ تر احتیاج
عاشق گهر ندم دارم دگهر احتیاج
نیست مستعسی دلم زان دوست جان پرورش
زان مه گلدان باشی هست دیگر احتیاج

(۳۵)

ره بهنزل گم کند سرگشته صحرای حرص
وای بر آن کس که او را گشت رهبر احتیاج
خوب دانستم که ایس دایمست امید بهی
پس چه حاصل دانسته ن با چرخِ اخضر احتیاج
اجبجدی | بگذشت در رنج و تعب اوقات روز
شب در آمد با یی پیگر زند سر احتیاج

غزل ۵۳

تحریر ۹

(چم)

رو در روی یی زورش بود مهتاب هیچ
می نهاید در نظر خورشید عالم ناب هیچ
از خط چین جبین راز دلش فهمیده ام
ام فراطون ادچه تو بیتی به اصطراب هیچ
زان لب لعل دگاریست دستیک یک بوسه ام
پیش بیهاران چشمست شربت عذاب هیچ
بهر اخذ قابلیت هست استعداد شرط
نیست جامه توتیا در دیدگاه گرداب هیچ
گارگر دایک نخستین، انگه ندیدیر کار
به وجود کیبیا سازی شود سیهاب هیچ
بستگی دارم به تشخیص چون حباب
نیست در دایم بدون آذر ویم آب هیچ
پاک کردم خانه دل را ز خاشاک دیار
نیست حز جرگ توکل دیگر از اسباب هیچ

(۳۶)

دگر از طولِ املِ بردار دستِ آرزو
دستی ما ارزش ندارد بهمن و دار اب * هیچ
در حینِ ما چه رفته گل رنگِ نازمِ ابدی
چونِ مقابلِ گشت شد گلدسته شادابِ هیچ

عزل ۵۴

شعر ۶

(ح)

امِ خوتا آن کس که شد مہوونِ احسانِ صباح
گشت گلچینِ امیدی از گلستانِ صباح
می‌دهد دایمِ علامیِ برِ حبیبِ آفتاب
گر شود کس مدرمِ اسرارِ سپانِ صباح
تازد گردد دلِ دو یارِ در نیاید آرزو
دیدہ امِ حورِ شمس در چاکِ گریبانِ صباح
می‌کشد دامانِ جانِ خود برِ ار گنجِ مراد
هر که زد از صدقِ دلِ دسته بدامانِ صباح
نعمتِ هفتِ خدا خوانِ طمورِ بامداد
مرهمِ زخمِ دگر شورِ نوکِ دانِ صباح
دیدہ و اکنِ ابدی اینِ خوابِ غفلتِ تاجک
می‌فرورد شمعِ جانِ نورِ درخشانِ صباح

* مہوون و داراب ، بہمن ایران کا بہادر بادشاہ اور اس کے دیوان کا دیکھا تھا ۔ داراب اس کے ہمیشہ کا نام ہے ۔ یہ ایران کے نامور بادشاہ ہیں جن کا ذکر ساد نامہ میں آیا ہے ، ایران کے اور نامور بہادر بادشاہوں کے نام بھی اس دیوان میں آئے ہیں جیسے مسوچہر و شہر

(۳۷)

غزل ۵۵

شعر ۷

باز شد بر خاطر من بارِ صبح گشت چون طوفانِ آتش بارِ صبح
رفت شبها در خمارِ بیخودی کرد از غفلت مرا بیدار صبح
دردمندِ محصیت آلوده را نیست باکم گر کند قیهار صبح
دیده ام امروز از قطراتِ * اجر همچو چشمه مر دود گوهر بارِ صبح
اه خنک آن کس که او را در کرم شد چو یار دلربا غمخوار صبح
شب اگر چه شد دهان را کار سار دهر کار مانشود درکار صبح

ابجدی در کاروان مدعا

هست باما قافله سالار صبح

غزل ۵۶

شعر ۶

(خ)

قول ما نشنید و شد در صحبت زنده‌اده شیخ
گشت آخر رانگان از عقل و دین بیگانه شیخ
راست گر یرسد نیاید وضع او بت را یسند
باز از به داندنی می‌شد سوء بختخانه شیخ
مه گساران راقبا آلوده باشند در شراب
پاک دامن که بر آید از در پیخانه شیخ
باوجودی آدینه گشتی در تده گرداب رفت
آفریس بر همتش آید پروں مردانه شیخ

(۳۸)

ام مصلی در چه فکری اقتدا باقی نه مآذ
رفت از عذر حدت شرمندۀ سوه خانۀ شیخ
آنددی از دست این شهری غزالان گشتۀ تنگ
هم چو مجنوں کرد بود و باش در ویرانۀ شیخ

غزل ۵۷

شعر ۸

حالِ عمر بیس که گاه گاه شوخ می کند سوه من نگاه شوخ
طریق گل بدست و خنده باب می رسد همچو صبح گاه شوخ
در بوش کرده حمام زلفیت حاوۀ دارد برنگ ماه شوخ
می برد رشک افسر خورشید چون گذارد دسر کلاه شوخ
دهر نخچیر آهوان حرم می رود در شکار گاه شوخ
از خاک گر بهمن رسد مدد می کشد بار سر براف شوخ
یک نظر کردم از یس دیوار می کشد دهر این گناه شوخ

آبددی نیست غییر ناز و ادا
شیوۀ شوخ و دستگاه شوخ

غزل ۵۸

شعر ۵

در بدن حان من شود گستاخ چون بت گلبدن شود گستاخ
خانۀ صبر سخت تارج است ماه گل دیرهن شود گستاخ
شوخیش باصبا گر آویزد گل درون چمن شود گستاخ
در پرستش نهاند قدر ادب بیس بت برهن شود گستاخ

آبددی تا تو مهرین من است
پر زبانه سخن شود گستاخ

(۳۹)

غرل ۵۹

شعر ۵

(۵)

خسروا اقلیم جان در کشور دل خیمه زد
خوب شد در وقت نیکو شه چمنزل خیمه زد
می توان در جامه بالیدن ز جوش خرمی
مادح مقصود ما، در دار سافل خیمه زد
بعد عمره نقش مادر خاطر او جا گرفت
در زمین سخت سنگستان مشکل خیمه زد
حال به تاجان دیدارش می پرس از هیچ کس
در میان خاک و خون هر یک چو دسمل خیمه زد
غم دخواهد کرد گل در سینه افسرده دل
شعاع ما اصدی امروز در گل خیمه کرد

غرل ۶۰

شعر ۵

هر عقده مشکل که بیک مرتبه باشد
از ناخن تدبیر امیرالامرا * شد
به آبر گهر نار توئی آینه رحمت
نو جاده مقصود ز تو نشو و نهان شد
یک دانت تو صد موحه دریای کرامت
یکدست تو صد حسین جان بخش برخاست

* بواب واده که در سر در - د محمد محمود نام ، امیرالامرا مدارانهاک روس ا دود

مصاحبه ایچدی آن که استاد و تالیق تمه .

(۲۰)

در گوش گل افسانه خالق تو بگفتم
شرمند آزان گفتن من باد صبا شد
انعام تو عام است خصوصاً بگدایان
گر ابجدی شد مورد لطف تو بجاشد

غزل ۶۱

شعر ۶

میه غارت گر هوشم چو در میخانه می آید
باستقبال او می از لب پیمانه می آید
خدا داد چه خواهد رفت بر ارباب دین امشب
بخت رزق دین یوش از گوشه بتخانه می آید
وجود تو به در آتش فتد از راه بیتابی
چو در آغوش من آن دلبر مستانه می آید
دلبر گر بنده خالیش شود جام ملامت نیست
که مرغ زیرک است این بر امید داده می آید
بگفته حام و جالب خنده ، بدل کبر و ددل شوخی
پری رودا چسب سامان بر این دیوانه می آید
بدل از مصرعه مهتاز بستم ابجدی ! نقشه
” نگاه آن مروت آشنا بیگانه می آید “

غزل ۶۲

شعر ۷

عشق را حجت قوی شد عقل به برهان بهاند
دل ازین حسرت چو عکس آئینه حیران بهاند
بیردق ناموس مارا داده هرگز بر نداشت
شیشه ازدون همتی خالی شده عریان بهاند

(۴۱)

خُشک شد کشتِ سحاب و زرد شد رنگِ چمن
اشک در دامنِ هنوزم چون گهر غلطانِ بهاند
باغمان گل در چمن در زیر فرمادم رسیه
سروقد از سرکشی تا حال نافرمان بهاند
چشم امید جهان را نور حسنین پر فروخت
دیوید گوهی فشانم هم چنان گریان بهاند
داستان حال خود را شب بگفتم روبرو
او باب گاهی تبسم کرد و گه خندان بهاند
احمدی ایس مصرع وروں نمی دادم زکبست
”شهم در فادوس شد، پروانه سرگردان بهاند“

غزل ۶۳

شعر ۵

ظالم از خانه مست می آید سخت با چند و دست می آید
دین ما را دلا خدا حافظ کافر دست پرست می آید
شیشه هر چند هست نازک تر سنگ را هم شکست می آید
چون کمان گوشه گیر از پیبری تیر عبرت به شست می آید

ابجدی پیش آن دست بدخو
حان گرفته دست می آید

غزل ۶۴

شعر ۵

اشتیاق خدمت دیوانه وارم میکند
یاد لطف جانوازت بیقرارم می کند
سوخته ام از آتشبار دل مانده شمع
در بهار روشنائی داغدارم می کند

(۴۲)

نالشی دارم از پی صیاد کافر مشرب
واجب بود نیم حانی‌ها شکارم می‌کند
مهم‌کن گستم در خود از سپر اقلیم جنون
خاک بر درون خرد کامل عیارم می‌کند
آر مبدن در عدم هم هست مشکل اجدی
خاک گسسته خون دل حوش از مزارم می‌کند

غرل ۶۵

شعر ۶

هر که کاره می‌کند ز اندیشه بهتر می‌کند
خاک را تدبیر دادش مشربان زر می‌کند
دهر خدا قابلیت هست استعداد شرط
سنگ چون لائق بود خورشید گوهر می‌کند
از ریاضت نفس ما تبدیل وضع خود نمود
پاره سیلاب را زر کیهیاگر می‌کند
نیست تنها بر دل لیل بگلشن دار غم
خارهم در سینه گل کار نشتر می‌کند
احترار از اُنست بدسیرتان کردن خوش است
صحبّت ازگوژۀ ضائق مشک ازهر می‌کند
اجدی این مصرع قدسی چه برجا شد رقم
"نیم بسمل انتظار زخم دیگر می‌کند"

غرل ۶۶

شعر ۷

مهر بر کنده پیر تیره روان خواهد بود
از سبک دوستی او کار گران خواهد بود
گر تو امشب نه کمی گرم درم تادم صبح
چشم امید بر اهت زگران خواهد بود

از ستم گاری اخوان بدلمر بارم نیست
 آنچه کردند ما در حق شان خواهد بود
 آه بریند لب از شکوه که در پرده دل
 یار طراز نهان حایره کنان خواهد بود
 محو دیدار چناندم که دران روز جزا
 رویتش گرنه سود ترک همان خواهد بود
 بعد مردن بسرِ گیر بکش نقشِ قدم
 تادمِ حشر مراسنگ نشتان خواهد بود
 آنچه‌ی گرچه دلش برده در افگند ز راز
 راز سر بسته ماهم نه نهان خواهد بود

غزل ۶۷

شعر ۷

گوشه ما دیار ما باشد دامن ما حصار ما باشد
 از برای فراهم اسباب چرخ گردان بکار ما باشد
 آن بت تنگ چشم سیمین بر روز و شب در کنار ما باشد
 سایه زلف و نور عارض او نقشِ لیل و نهار ما باشد
 سر طائر که مرغ گردون است به تامل شکار ما باشد
 قیس و فرهاد با چنین شهرت هر یکی در قطار ما باشد
 آنچه‌ی بخت گر مددگار است
 خاکِ مشهد "مزار ما باشد"

* ایران که ایک مشهور شهر کا نام جهان حضرت امام علی موسی رضا کا مزار شریف
 هم - اس کا قدیم نام طوس تھا - مزار مدکور کی وجہ سے مشهد ہو گیا - اور اب یہی
 مشہور ہے -

عزل ۶۸

شعر ۶

دمه رنگِ یان ز شوخی از لبِ گلنار می بارد
 سراپا آبِ گوهر صاف از اندام می بارد
 برای انظارِ گرمی بیتابی دلها
 بود این شربتِ لبیون که از دشنام می بارد
 بنامِ لطف او را وقتِ تحریرِ کتابتها
 صریحِ دلبری از خامهٔ ارقام می بارد
 مکن پوشیده از بهر خدا رازِ دل خود را
 من از آغازِ دامن آنچه از اندام می بارد
 چرا در خود سرِ قصدِ دل ز دوشِ خرمی این جا
 امید وصلِ او امروز از پیغام می بارد
 ندارم آجندی سرِ رشته طرز سخن گوئی
 برآید از زبانِ راز که از الهام می بارد

عزل ۶۹

شعر ۶

چون مده شهادت قامت سیر گاشن میکنند
 سرو را رنحیر دریا آبِ روشن می کنند
 حیرتم دارم از آن دارک مزاجِ زود رخ
 در برمن نا رسیده عزمِ رفتن میکنند
 با رقیبِ تیره دل هرگز نباید ساختن
 در لپاسِ دوستیها کار دشمن میکنند

(۴۵)

گل نه رنجید از صفاقی های خاطر زینهار
در گلستانی تر ربادی گرچه سوسن میکند
ظلم او را نیست حدی تا باطهارش شور
کس نخواهد کرد داکس آنچه بامن میکند
از سر رایت تنفر بر فشانند چون غبار
آبجدی گر دست خود را سوسه دامن میکند

غرل ۷۰

شعر ۵

جامه بافان چمن چون حبشه گل یافتند
حاشه گل دوز ما از چشم بلبل یافتند
صوف پوشان را یریشانی اراں داد است دست
خرقه یک رنگ شای از تار کا کل یافتند
تار بود باف ما اول بهی تر کرده اند
بعد ازین مستی کنان بر بانگ قلقل یافتند
بسته رلف ترا مسوچ بافان بهار
شال یریشانی ز برگ سبز سنبل یافتند
بود عریان آبدی ایمان من از بهر او
خلعتی در کار گاه شاه دلدل * یافتند

غرل ۷۱

شعر ۵

نیست تنها در چمن خوبی چمن گل میکند
گل چه خواهد کرد با من آنچه دلدل می کند

* اس خیر ماده کا ظم حرشاه اسکندر - الحصرت کی خدمت میں ہدیہ بھیجی تھی - اور ہر روز

سیدنا علی کو عیادت درمادی - اسکا رنگ سجود مائل - سیاحی تھا - ساد دلدل سوار

سر مراد حضرت علی -

می‌زند دادصبا جزو طیانچه در، سحر
 همسری دا زلف او گر شاخ سنبل می‌کند
 اولاً دودم گرفته‌تر کهند زلف او
 دار دستم اسپیری دام کا کل می‌کند
 جان ودا چاه زخداش که در تسخیر دل
 سامری را نند زیر چاه بابل می‌کند
 اجدی دیوانه مایه‌پیش آن گل پی‌هرن
 رقص محنون در یکی گایانگ قلقل می‌کند

غزل ۷۲

شعر ۷

بدل عشق بتان سببم ینهای نمی‌ماند
 درون خرم ینبه شرر ینهای نمی‌ماند
 نهان در یرده حای دارد آن مایه دری پی‌کر
 شود یک فتنه عالم اگر پنهان نمی‌ماند
 چرخ شیشه ساعت دلم را جادش بستم
 که راز هر یکی جرّیک دگر ینهای نمی‌ماند
 چشمت لب فروچستی رشور ناله می‌شاید
 ولیکن درد دل از چشم در ینهای نمی‌ماند
 توادی همچو غصه در نهان خونِ حگر خوردن
 ولی چون نشه می‌این اسر ینهای نمی‌ماند
 رقیب زشت خور چند جامن دوستی دارد
 غسار خاطر آن بد گهر ینهای نمی‌ماند
 جلوح دهر ناپت هست نقش اجدی صائب
 ”هنر ور گر شود پنهان هنر پنهان نمی‌ماند“

(۴۷)

غرل ۷۳

شعر ۵

نیست جر عمر کلائی منحصر موه سفید
صبح از بدو تولد کرد ابروه سفید
هست چو طفل یریشای هوش مرد ر پرست
گاه سوی زرد آید گاه رود سوه سفید
درچه فکری به تغافل کیش نادان مستردی
از اهل پیغام آورد است گیسوی سفید
نیست جز برگ تحرد در طریقت دال و یر
هست از تنها روی خورشید را روه سفید
آبدی این یادگار از خون فرهاد است و بس
شد روان از شیر شیرین در رمیی حوی سفید

غرل ۷۴

شعر ۸

وقت سحر ز چرخ صدا می توان شنید
بازگ ملک ز بازگ درامی توان شنید
هر چند نیست تاب شنیدن تراز ما
یک دو سخن برای خدا می توان شنید
حرف پسند طبع اگر نیست در لبش
دشنام هم دعا می توان شنید
دیروز آنچه رفت ز گنجیس بفرق گل
امروز از زبان صبا می توان شنید
گر درد عشق از لب واعظ بدل رسد
چند است آن بگوش رضا می توان شنید

اوراد صبح شیخ مژور ستم کند
 مرغ چمن خوش است دوا می توان شنید
 آژ آسها حکایت گردش شنیدن است
 دردگیر ز پشت دو تا می توان شنید
 دشت بدل ز مصرع صادق شد اسعدی
 از زیر خاک ناله ما می توان شنید

عزل ۷۵

شعر ۷

شهر زلف مشکین دستان پنهان نمی ماند
 بهر حال اتر دارد از آن پنهان نمی ماند
 خراش در جگر باقی گذارد حرف دل ریشه
 جراحات به شود اما دستان پنهان نمی ماند
 اگر در پرده باشی یا نباشی هر دو یکسان است
 فروغ جلوه تو در جهان پنهان نمی ماند
 نتواند کس نهان کردن عطای به کراتش را
 که فیض آفتاب زرفشان پنهان نمی ماند
 مشو در سعی آیدای غریبان به دیری دیگر
 شکست نیست نه نازک دلا پنهان نمی ماند
 گرفته گر ظاهر داشت رنگ آشنایها
 خیال خاطر آن مدگهان پنهان نمی ماند
 نیم من اسعدی قاصر ز خود در بردارها
 چو لب از ناله او گردد فغان پنهان نمی ماند

عزل ۷۶

شعر ۵

ماه عالم فریب می آید یا دست حامیه زیب می آید
 بر سهند سبک رو چون حال شاه زریں رکیب می آید

(۴۹)

هست فیضِ سحر به منتِ دل از انچه از دستِ غیبِ مے آید
ناز او هم بکین در آویزد چون برچر و عتیبِ مے آید
ابجدی! از بهارِ دیدارش
دیدلان را شکیبِ مے آید

غرل ۷۷

شعر ۷

آنان که لوحِ قسمتِ ما را نوشته اند
دیوانه را سراتِ بصیرا نوشته اند
تا برقد باند تو چسبیده مانده دل
تنبخواه ما بهالمر بالا نوشته اند
آسودگان ز صحبتِ غم آشنا نیستند
درد دلی بطورِ محبا نوشته اند
زاهد اگرچه رزقِ تو در غیب شد رقم
هاگیر ما ششپنجه صہبا نوشته اند
تا گشته ایم عاملِ شاکِ بلادِ عشق
برما حسابِ کشورِ سودا نوشته اند
واقف نیم زجیم و تیرای سرداران
نامر دریس معامله دیحا نوشته اند
یوشیده نیست ابجدی! برما ضمیرِ کس
طومارِ دل دروحدِ سیما نوشته اند

غرل ۷۸

شعر ۶

چند در بحرِ تواے حایِ بارغم باید کشید
محنتِ آه و فغان و چشمِ نم باید کشید

(۵۰)

بادشاه لشکر غم هر کجا صف بر کشد
حالت ما را در آن جا چون علم باید کشید
همچو تخم زیر گل اول فنا باید شدن
بعد ازین بر صفحه هسی رقم باید کشید
تا نفس دایمست ای سر گشته صحرای عشق
هر زمان از دست مهرویان ستم باید کشید
زیر دست آسمان حر مزل خودخواه نیست
از چنین حای هلاکت ها قدم باید کشید
گر درین دنیایه دو صد سال ماضی اجددی !
باز چه سر در گریبان عدم باید کشید

عزل ۷۹

شعر ۸

در ازل چون نسخه گاروی خوبان ساختند
نقطه خال ذرا فهرست دیوان ساختند
ار برای رونق حسن بهارستان حان
از خط رخسار نو در نام ریحان ساختند
تا شود راز قد توفاش در اهل جهن
سرو را در قامت موزون نمایان ساختند
بهرمن سعی عزیزان ای فلک به خانه شد
وحشی نا آشنا را چند فرمان ساختند
خوبسرویان منارس پر لب دریای گسگ
هر سحر از حوش بدر حسن طوفان ساختند
یا رب این آبر و کمان را چه جاند دست رس
پردۀ دل را نشان از تیر متگان ساختند

طرفه چش گل عذاران دیده ام از سر خوشی
خون عالم ریختند و عید قردان ساختند
نیست غیر از طالع سبدار امشب مهوشان
آجودی را از کمال لطف مهان ساختند

غرل ۸۰

شعر ۸

آنان که در بجانب خود سر کشیده اند
آب شرافت از رخ گوهر کشیده اند
دنگر دهمد ماکه مگس طستان جسد
خود را پساک آل بیمبر کشیده اند
دیدم که رهروان طریق محبتش
بار تعلقات سبک تر کشیده اند
حاجم فدای آن صف مترگان گل رخاں
بر قلب یک غریب دو لبتگر کشیده اند
بگذر ز تیغ ابرو و خوبان فتنه خو
نار و ادای نازکی خنجر کشیده اند
یک شان شب قناعت مارا کفایت است
رخت گران حرص تو دگر کشیده اند
مشکل بود که غوطه بدریای دل زدن
ایں رنج جان گذار سخن ور کشیده اند
مطعمون دیند آجودی اشعرا * عصر ما
کانهم عروس فکر جزیر کشیده اند

غرل ۸۱

شعر ۶

لطف جانان دهان ده کیس باشد زهر در انگیس چنیس باشد

* معجم شعراء - بدیع عین ضرورت شعری سے ع ک ساکی کردیا ہے -

تیسرے مرگیاں و غوسے اسرودش زحیم انداز در کہیں باشد
 ار نہیسم گریہ رحل وا کرد در دیسست اگر چہ چیں باشد
 آدرو ریخن و جان داد حاصل کار عشق ایں باشد
 ولف را در مسیح در خار مار در آسمن ہییں باشد

آوردن و دہود ہوش و درد
 دردہ ناز دارییں باشد

عزل ۸۲

شعر ۸

فیض والاہاد چوں آرایش کشور دہود
 خاک را مانند خورشید درخشاں زر دہود
 داد دستش ہر کجا دریا دلی را اذن عام
 دامن امید عالم را یں از گوہر دہود
 برق تبع او ز خرمن گاہ اعدا وقت رزم
 شعلہ آتش برون آورد و خاکستر دہود
 راں یکی ایں است کز امداد فیض ایزدی
 اولاً در قبضہ خود ملک را بہتر دہود
 بعد از ان چوں شیر در بر سپو گنگ* تاختہ
 خطیبہ و سکہ نام خود در ان حاضر دہود
 بعد از تائید افضال خدایہ لہر یزل
 باروہ ہمت کشاد و فتح دنجاوراں دہود
 خاںہا بہت یں ستان یک قلم تاراج کرد
 از برای روشنی دیں کار دیغہ پیر دہود
 ایجاد بیقدر بودم من یںسان درقہ
 لہجہ دور نگاہش چوں یکے اخیر دہود

* دواب محمد علی والاہاد کہ رہا یں اس شہر کو فتح کیا گیا اور اس کو اپنے لڑکے
 کلام حسین عہدہ اہم را بہادر کی دست سے جہیں لڑ د نام دیا گیا ، یہ حصوں میں دہ
 نام سے دیں متبرر ہے ۔

[چونکہ حضرت شاہ احمد قاری دہلوی نے ہزار مسطور کہ صلح و امن رائے سے اس لہجہ
 صواب محمد علی والاہاد سے اس کا نام قادر لکھ رکھا ، اس کا لفظ دارا ظہر ہے ۔

(۵۳)

غرل ۸۳

شعر ۵

اُم صبح ترا سود ز دورای نرسد تا چاک گریبان ده شود نای نرسد
در دهر چیرا منت عیبی به کشم سوار دلم بر سر در مان ده رسد
در فقر بهاهست فراغت بسیار این عیش دل افروز پسلطان نرسد
چون حامی سکندر شده خالی رهیات لب تشنه مادیز حیوان نرسد

فرهاد عبت اچدی جان داد پکو *
اُم و اُم دران جان که بدانان نرسد

غرل ۸۴

شعر ۵

شب که بر من لنگر و حشت چو شبخون میزند
صبح زین غم دامن خورشید در خون میزند
عرض مطلب نیست چندان لیک این افسردگی
نقش لوح آرزو در موج حیوان میزند
رخت همت زین بیادان چون توان بر داشتن
کاروان عقل را در راه محن میزند
نیست کم از تشنه فرهاد رخم بر دلم
آه حسرت در سحر مسکین محزون می زند
گل چو از حورحراں در بست اسباب سفر
اچدی! هم از گاهتای حیمه بیرون می زند

غرل ۸۵

شعر ۷

فغان ر شیوۀ این شکرپس لسان چند
دگشته اند یکس مهرچان زمان مند

* اصل میں دو پکو ہے،، لکھا ہے لیکن غلط معلوم ہو گیا ہے۔ کہوں کہ وہ دھر دہل جاتا ہے۔

دلبر شوخی درحسب شعله می داند -
 حکمت عرق* حرارت و گرم جان چند
 رمس به لرزه درآمد درنگ معبر گل
 مگر ز حسر رسیده است خطبه خوان چند
 ز حال درگس آشفته خود هویدا شد
 کساده اند دهم دنده دیدبان چند
 از آن ز حیخ زمیس جر کشید سر شهشاد
 خفته اند در آن سر و قامتان چند
 مرا ز خانه بدوش حباب شد معلوم
 که هست نقش کف یاب به روان چند
 یقین ز مصرع مظهر شد ابدی! آخر
 "سپرده اند درین خاک دیم جان | چند"

عزل ۸۶

شعر ۵

عبر من پیوسته در غم بگذرد روز و شب با چشم پرورم بگذرد
 شادی و غم هر دو با یک دیگر اند دودک ایس دگدشت آن هم بگذرد
 زیر و بر خود از صدایه بیش زبست تارچون بشکست باهر بگذرد
 شان هر کس می رود دنبال او چو سلیمان رفت خاتم بگذرد
 هر چه در دنیا به بینی ابدی ا زیس جمن آخر چو شمر بگذرد

* صحیح لفظ "عرق"، دقت را به مشاهد هم -

† عزل دهم ۸۵ و ۸۶ که قادیون میں پایہ معقول کے اضافہ کی صورت معلوم ہوئی
 هم مثلا رما- چند ، دیم حاتم چند ، و غیره -

(۵۵)

غزل ۸۷

شعر ۵

دشمنست ادد درین خانه مبهمان چند
کشاده اند بیک نان جو دهان چند
تپش به غنچه درآمد مگر به پیرده خاک
دریده اند چو گل حبیب گرم جان چند
هلاک دسانها بر سرم ازان گردد
فتاده ادد درین حمامه استخوان چند
سبک روان که کشیدند زین دیار قدم
گذاشتند بقی یاد خود نشتان چند
اگرچه قحط سخن هست امدی^۱ لاکن
رسیده ادد برین در سخنوران چند

غزل ۸۸

شعر ۶

حاجه توان جان من در دل بود خیبر مقدم این چه خوش منزل بود
صد هزاران اندمن را روشنی از فروغ شمع یک محفل بود
دست از لذت دنیا کوتاه کن زین حلاوت درد سر حاصل بود
گر بدریا اوهتادی غم مخور دست دلت دامن ساحل بود
پر غلط دیدم حباب زندگی دفتر عمرم خط باطل بود

دل نساید دست جاکس امدی^۱
زانکه دل برداشتن مشکل بود

(۵۶)

عزل ۸۹

شعر ۵

صدا عشق دامن بیدل چه کار کرد مرغ دلم دزلف پیریشان چه کار کرد
دیمهار دیسسم که طیبیسر دوا دهد سحر جمال ماه رخه دیقرار کرد
ار حوش قدر دود غروره دسر مرا آن حسن دلفریب تودیه اعتبار کرد
مصور را نبود دگر هیچ علتی افشایه راز یار سر او بدار کرد

گر عاصی است ابجدی از ما صدق دل
در چشم خاک راه شه ذوالفقار کرد

عزل ۹۰

شعر ۸

شبه دگام من اسباب کامرانی دود
همان طریق که در موسم دوا دی دود
سرود مطرب شهریں مقال خوش الحان
شراب و صحبت یاران و شعر خوانی دود
ر موج لاله و دسریں دل چمن شاداب
بفرق طرقة شهشاد گلشنانی بود
بته که صدلی رنگش سناند درد سرم
سان طوطی گویا بتر زدانی دود
نبود غارت سامان کارخانه دل
دو ترک چشم سیاهش که خصم حادی بود
بپرد شوکت دارا و شان اسکندرز
رعونته که مرا از خطاب خانی بود

(۵۷)

و بود آن مسد عالم فریب خافرمان
دلم ز سینہ کہ آن گوهر امانی بود

جوابِ ناصر حنیگ * است اُجدی کو گشت

سهر کہ چہرہ ام از بادہ ار غوانی بود

غرل ۹۱

شعر ۵

دل را بدام زلف گیرہ بستہ اند

دیوانہ را بحلقہ زنجیر دستہ اند

آنانکہ مسحو فیض دعاہ اجابت اند

نقد اثر بدامی شبگیر بستہ اند

یارب کہ کرد چاک گریبان دل رفو

ایں بخیتہ را دسوزن تقدیر دستہ اند

* دراپ ناصر حنیگ شہید اصف حاکم ناسی، کا نام مور احمد خان اور خطاب نظام الدولہ ناصر جنگ، دہلی میں پیدا ہوا اور دہلی - دہرا دہ ناپ کے ہوا دکن الگ - سہ - ۱۱۵۰ میں بہت اصف حاکم اول حسب طلب سہی دہلی گئے تو ان کو انما نائب ناسیا - بہت عہدہ انتظام کیا - بہار الدولہ شاہراہ خان ان کے وزیر تھے - اصف حاکم کی راجسی پر محسوس کہ دہکامہ سے تجارت کی ناپ - پٹے میں جنگ ہوئی، آخر یہ معارب اور اسپر ہوا - سہ - ۱۱۵۵ میں قصور معاف ہوا اور سہ - ۱۱۵۸ عری میں اورنگ آباد کی عہدہ داوی سرور ہوئی - مرلانا میر عیلام علی اراد ان کے استاد خاص تھے - اصف حاکم انتقال پر یہ فرمانروا ہوا ان کے تھانہ ہذاہت میں انہیں حاکم ادھری و عہدہ سے تجارت کی - دراپ ناصر جنگ اسکی سرکاری کو روانہ ہوا - کئی مصر کے مختلف مقامات پر ہوا - ۱۷ مصر سہ - ۱۱۶۲ عری کو عین مہرکہ کارزار میں ہمت خان جاگیردار کردل سے بدوق کی گولی سے شہید کردیا - شاہ درہاں اندیشی اریاء کے یانگیتی جلد الاد میں دفن ہوا دہلی میں یرور، ہر دن - عالی ہمت اور بلند پایہ شاعر تھے - اپ کے تیس دیوان دراپ اصف حاکم نظام شمر کے حکم سے سرکاری مطبع میں چھپ گئے ہیں دو دکلار = ساہی لطف خداورد ہوا درس ما = ہمت اقبال خدا داد مقرر در ماع کہ دہلی میں کتہہ آخر دکنجہ می رسد = ہوکت آخر ہرورہ محبت ردان مرا

(مردوب ازمں جلد ۲ - صفحہ ۱۱۰۱)

(۵۸)

خود ظلم می کنند و بها می دهند حرف
 این گل رخاں چه صورت تزویر بسته اند
 دشوار هست ابجدی بر کار دل شدن
 دهنش مراد بر دم شمشیر بسته اند

غرل ۹۲

شعر ۵

(ذ)

فماد عکس صفا بسکه در دل کاغذ
 بود چهره مطلب سحنل * کاغذ
 زبان لغو به بنده حقیقت سنده
 محشر چرب زبان است قائل کاغذ
 به پیش سطوت عشقش نهاده ملاقی
 بسوخت شعله آهر محافل کاغذ
 گذشتن از دم شمشیر تیز آسان است
 گذار صعب بود در مقابل کاغذ
 کراست خط فراع از حساب دیوانی
 که هست ابجدی هنوز سهل کاغذ

غرل ۹۳

شعر ۷

بحفظ امن اگر بایست ترا تعویذ
 بدون نام الهی بود کما تعویذ
 ز بسکه هرچین موید شده است خون پالا
 کسی به ضبط نه بنده یقی شفا تعویذ
 ز دود آه شود به انس سواد حروف
 رسد به بازوی من گر ز شیخ ما تعویذ

ز بسکه هست دلم گرم از حرارت عشق
 شود چو کاغذ آتش زده مرا تحویط
 چکد ز خون جگر قطره از پهن و یسار
 بروز حشر ز دستم کنند و تحویط
 اگر چه عالم دنیا تمام می دانند
 که هست در اثر بهتر از دعا تحویط
 برای رفع گزند حوادث دوران
 شده است داغ دلم ابجدی بها تحویط

غزل ۹۴

شعر ۷

(ر)

حرف است میان من و فرهاد نگر
 او سنگ ترا شید و من لعلت جگر
 ای سینک نهان خاندۀ خود پاک بکن
 دل رفته، دگر دار در آمد ز سفر
 ای نور نظر از چه روی پیش بیا
 دادیم ترا حای دریس دیدۀ تر
 هیف است دریس وقت اگر دل ندهی
 ماذیم و توئی نیست دریس خاندۀ دگر
 ز پس به چه کند بسخت دل افروز مدد
 شب هست و شراب است و صنم نبو به در
 از بهر خدا غم قدمه چمد برون شو*
 گا مشب شب عیش است و ترا نیست گذر
 تدبیر تو با ابجدی هم پیش نرفت
 تقدیر چنین شد ز قضا و ر قدر

(۶۰)

غزل ۹۵

شعر ۵

ای شیخ ز اکرام فروشیم بگیر
دو حبه بیک جام فروشیم بگیر
عصا که دسب دامه آدم قلمی شد | عصمت ز پیغم نام فروشیم بگیر
دوده که رسد در عوض نسبه غنیمت | آغاز ز ادحام فروشیم بگیر
آورد صفا از طرف دوست پیامه | جای در ره بیخام فروشیم بگیر

راهد تو چگو احمدی خسته جگر را |
ما جادو گامام فروشیم بگیر

عزل ۹۶

شعر ۷

باز بر تخت چمن شد خسرو گل تاجدار
گشت بر دوش صنوبر رایت ز نگار کار
گردن قهری مطوق انقیادش زیر بند
سرو را دریا سود زنجیر آب جودبار
از برای دندونست کشور فصل ربیع
از سپاه دونهالان صف کشید هرسو سوار
نسترن در سایه ریحان دقوق سرخوشی
حلقه دیگر کند ظاهر سمن در شاخسار
بر فریب بردن دل شد چنفته گرم خیز
ههچو ترکان حامه نیلک کشیده درکنار
شاخ عربی یا نه گل از حوش جام بیخودی
چشم زرگس غمزه زن چون عشوه دل حوqbار
آحمدی هر جامه خود می کند رنگین چو گل
تا به پیش گلرخان خوش ادا یابد وقار

۱. ان تمام مصرعون که آخر میں ایک سہب حذیف یا ایک حرف زیادہ ہو گیا ہے۔ اور
وزن بدل گیا ہے۔ دوسرے مصرعون کا وزن یہ ہے معجون مداحیل مداحیل معوی۔ اور پہلے
مصرعون کا معجون مداحیل مداحیل معجون۔

(۶۱)

غرل ۹۷

شعر ۷

بیا و بسنخه خاد از بهار ما برگیر گل نظاره ز دامن شرار ما برگیر
شهید تیغ نگاهش حیاتها دارد قرار عمر ابد از قرار ما برگیر
پتی مرصع تاج شهن کشور عشق گهر ز دیدن دریا نثار ما برگیر
اگر تو طرقت دستار خضر می طلبی گیاه سبز ز خاک مزار ما برگیر
مکن بکشور ایران تلاش شعر ظهیر متاع ماک سخن از دیار ما برگیر
زمانه با همه یکسان نمی تواند شد فراق یار ز چشم دو چار ما برگیر

سخن بلخنت حگر ابجدی عوض دارد

رقم ز دفتر خونی نگار ما برگیر

غرل ۹۸*

شعر ۲۰

شده است گرم دگر دار ایس ز غال تنبور
نهفت آتش جان سوز آیزر دامن طور
اگر به کشور مقصود راه می بردم
کلاه فخر نهاده بر آستان شمعطور
ادب طراز شریعت شکست ساغر ما
و گر نه هوش گرفته ترانه منصور
از آن به محفل رندان نمی توانم رفت
کشاده عقد نه بینم زبانه اشگور
بیانک رفت بر اوج فلک قدر | دانی
بکشوریکه گرفتیم ما مقام حضور

* درل بهر ۹۸ درل بهرین قصیده به یه یا مکتبه مجلرم درلنا هم -

† مصمم لفظ دو قدر ،، پسکون دال هم - درل بهر ۹۹ که ایک شعر مین بهی بفتح ثانی بها هم -

چهار گلشن عشق است هر کجا گل کرد
 کجا است نقش فراطون که ریخت رنگ شعور
 در آر بسیمه آریں گوش عفت است ای غافل
 که نیست ذالقه محسوس چو ذالقه طمعور
 دقدر حوصله دایده قهار دافتی و بحر
 گلیم دیره نه دانه نه ای قدر سبور
 منبه کلاه نکسر نه نیست راهب ما
 صمم دماغ نه دارد آریں ریا و غرور
 تمام قسقه گردون که واژگون دینی
 بخار لجه کید و حباب دحلله زور
 تنور سینقه مسکین چه برق طوفان است
 شهید مطلب رنگین چه توده ناسور
 تموز مهر تعلق چو یخ گداز کند
 کسه که دور فتاده چو سایه ارچر دور
 تفنگ تیر نگاهش نشان حگر دارد
 اگرچه صید نهان است در شب دیحور
 ثما طرار نبوت صله ز حق یابد
 مدیح سید مرسل امام روز نشور
 ثواب خیمه زندان عبادتیکه ریاست
 یسند نیست حساسه چو گشت نا منظور
 ثبات عبر مدوای فریب خوردنه دهر
 برفت خسرو چو پیر گزشت ایرج و تور
 جهاد عهده نژادان بنفس خود باشد
 چو خصم خادیه شکستی دگر نهاند فتور
 جهان چو مطلع خورشید غرق نور شود
 ز روه دوست اگر پرتوه فتد از دور

(۹۲)

جناب شاه نجف * را که عتیقه عرش است
جبین سجده گذارم که اوست صدر صدور
اگر ز سینۀ مصروح ایمدهی گویند
یکمۀ مساحه شود تازه حشر اهل قبور

غزل ۹۹

شعر ۶

گریه‌ها کردیم در وقت سحر بر بیاید کام ما از چشم تر
غم مغورام دل کزین فضل و کمال تو نه تنها دیدم روم ضرر
غنچه هم با وصف خوبی در چمن خورد با چندین زبانی خون جگر
کو قدردانه که می گردیم ما با وجود قابلیت در بدر
کوهکن می گفت وقت واپسین من زیان دیدم ز اظهار هنر
ایمدهی ! ایس مصرعه از حد من است
”قصه کوتاه کن که دارم درد سر“

غزل ۱۰۰

شعر ۵

خود بخود گردد نمایان انتظام روزگار
میرسد در فرصت اندک امام روزگار
رشته قدرت بدست هست اکنون کارکن
چیست حاصل گر رود از کف زمام روزگار
امه خمار آلود حیرت اندکی هشیار باش
نیست غیر از پادۀ غفلت بجام روزگار
قیید هستی بر ننماید مشرب آزادگان
وای بر آن کس که او گردد غلام روزگار

(۶۴)

بنده بگسل قوت پرواز ییپدا کن بخود
تا دکه چون ابجدی مادی بدام روزگار

عرل ۱۰۱

شعر ه

تیسر مژگان تو زان گونه درآمد بجگر
سینه گزید مشبک ز دلم نیست خبر
هر که گردید سبکدوش درین گلشن دهر
شب نم آسا بر خورشید توان کرد گذر
آنچه کردی بشب تار حواشی کردی
صبح پیر نیست توان بست کنون رخت سفر
سوی مانیز دمه خضر! بیا بهر خدا
سبز زار نیست درین کوچه ها تا مد نظر
گفت با ابجدی ایس مصرع رنگین قدسی
”زیربارند مصرع کهران تا به کهر“

عرل ۱۰۲

شعر ه

(ز)

ز عکس روی تو پر نور شد دلم امروز
چرنگ خاشاک شمس است محفلم امروز
بدوق خنجر صیاد آسنا گردید
بیایه سر رود از شوق بسالم امروز
بهر طرف که نظر رفت عید قریاں است
مگر بفکر دگر هست قاتلم امروز

(۶۵)

فداے داغین تدبیر عشق گل رویم
که کرد حل گریه کار مشکلم امروز
زبان چرا نشود آجدی شرر افشان
که گشت در بر خورشید منزل امروز

غرل ۱۰۳

شعر ۵

کمان بگپیر و یکی تپیر بر صواب انداز
دلبر چو تودقه نرم است به حجاب انداز
گذشت شب همه چو صبح بیقرار تواند
برنگ مهر درختان ز رونق آب انداز
دلبر ز کلمک جفائے تو صد رقم دارد
نظر ب حفظ مراتب برپس کتاب انداز
رخ شگفته بر آور ز زیر سایه زلف
شکن بچهره بر نور آفتاب انداز
فغان چو آجدی خود را بکشتی حافظ
" که گفته اند دگرگونی کن و در آب انداز "

غرل ۱۰۳

شعر ۷

پار آریرده بیرون سر نه کشید است هنوز
رشته کار بدستم برسد است هنوز
دیدم بر غیر کجا وا کند آرکتوت شرر
چشم او صورت آئینه ندید است هنوز
این قدر هم نبود سنگدلی مشرب او
نالک سرختنی ما دشمنید است هنوز

(۶۶)

نقش مقصود اران بر در عنقا بستند
دایه هبت تلاشش ندوید است هنوز
چهر آن در دطررم هست شب یاس دراز
صیح آمد گریبان نه درید است هنوز
خون نهام سر فرهاد گران و سرما
مال مقت است و دست ما بخیرد است هنوز
آحمدی! اشک کما سبز کند کشت مراد
خون دل از سر مرگان بگوید است هنوز

عزل ۱۰۵

شعر ۶

(س)

ز چشم شوخ تو گر داشته نشان درگس
کلاه فخر کشیده بر آسمان درگس
کرشمه که بود فتنه در برش ینهان
کما بحررض توان آورد بآن درگس
چو دید دیدۀ گلرود من درون چمن
بجای خویش خجل گشت آذینان درگس
که کرد جای گریبان شوخی خود را
ندید بار دگر روه باغبان درگس
زبان درازی سوسن شکست خاطر گل
نه گفت هیچ درین باب از زبان درگس
مرا زمصرم عرفی است آحمدی! ورده
"تو چشم عالمی و چشم بوستان درگس"

(۶۷)

غرل ۱۰۶

شعر ۷

غصہ جان گداز یار میپرس حال ایس خوار ، خستہ زار میپرس
کشتہ تیغ گردش چشم فتنہ دیدہ دو چار میپرس
ساکس گوشہ بنا گوش است جان مارا دگر دیار میپرس
رہم کو مورد عتاب شود از دل یر غبار یار میپرس
مغز * جان پسان مور گداخت ار جنیں آہ شعلہ بار میپرس
بستہ دام کاکل اویم ماحرے دل فگار میپرس

از دل ابجدی حقیقت زلف
اے دریشان ! روز گار میپرس

غرل ۱۰۷

شعر ۵

بسکہ خوردم بادہ از خون حگر مل گھت بس
شد گریبان چاکى من مشتہر گل گھت بس
از خیال رلف تشب رنگش چو سودا مشردی
آنقدر بر خوبیش پیچیدم کہ سنبل گھت بس
نالہاے دل شگافہ رنگ بر گلشن شکست
از فغانہر گوش گل کر گشت و باجل گھت بس
دوش جوش میگسارپہاے ما از حد گذشت
شپشہا یکسر تہی گردید و قلقل گھت بس

ابجدی چاہ زخندان بت زہرہ جپیں
بسکہ دارد آب حادو چاہ باجل ! گھت بس

* ہمچہ لفظ " مور " ، دسوں میں ہے ۔

† ہمچہ پریشان روزگار دون حصہ کے ساتھ اعلان لہن کے ساتھ صحیح ہیں ۔

‡ ہمچہ اور حصہ لفظ اہل دگرہ نام تابی ۔ ذراں شریف میں ہے شامل ہاروت

و ہاروت مگر بعض شعرا ظہوری و سلیم و حیرہ میں بھی باجل حصہ نام دہر کہا ہے ۔

(۶۸)

غرل ۱۰۸

شعر ۵

(ش)

زندگی اینست امید بقا دل خسته باش
از جنین دام گلو گیر هوس وارسته باش
مشموی مهر مارا قافیه وقت است تنگ
رو بدیوان سلامت مصرع بر خسته باش
در بیابان قهنا عالمی سر گشته اند
تو درین ویرانه یار آرو دشمنه باش
آب و تاب گوهر دریا دلاں خاموشی است
آرو خواهی درین دا چون صدف لب دسته باش
به تامل در سخن حرأت نمودن خوب نیست
ابجدی در لب کشائی اند کی آهسته باش

غرل ۱۰۹

شعر ۶

من همیشه شاکیم از دیده خودیار خویش
میکنند اطهار آنچه داشتیم اسرار خویش
هریکه را دست قدرت هست در مقدور او
من ندارم دست قدرت بر سراوکار خویش
عاصیان را شرم ساری ناز دارد از گناه
معصیت آلوده گشتیم من ز استغفار خویش
قرعه چون بر عکس مطلب اوفتد بد می شود
از خلاف مدعا کردم کلید دار خویش

(۶۹)

معتترف گشتن بصدق قول خود هم آفت است
شد سر منصور تاج دار از اقرار خویش

ابجدی ما خود روادار زیان کس ندیم
خضم مالت می خورد پیوسته از ادبار خویش

غزل ۱۱۰

شعر ۵

(ص)

دل نه تنها می کند بر دلهای زار رقص
می کند بر شوک مزگان اشک گوهر بار رقص

بانگ مطرب چون کشد دامن دلهای را بوجد
شیخ ماهم می کند با حبشه و دستار رقص

دیدن او کن ای تهاشاییین الفت مشرقی
حلقه حیرت به بخشد زان دلت عیار رقص

از برای دلفریسی های مقتولان خود
می نهاید بر سر شان قاتل خونخوار رقص

بعد مردن نیز خواهد کرد در خاک ابجدی
شوخی طرز کلامت بر لب گفتار رقص

غزل ۱۱۱

شعر ۵

زیادش در بدن حان می کند رقص
پری در شیشه پنهان می کند رقص

نه تنها شیخ بیتاب است از وجد
درون پرده ایمن می کند رقص

بر آواز خوش الحان سحر خیز
سر ما در گریبان می کند رقص

(۷۰)

هنوز از خالک گلپاشک مجنوں
سروشک من پیدامان می‌کند رقص
چند خواندی آب‌دلی اشعار خود را
حدا شاهد سخندان می‌کند رقص

غرل ۱۱۲

شعر ۹

(ض)

نیست سر سبز دوستان غرض خار در چشم باغبان غرض
خاک بر سر کشید از ذلت هر که پیوسید آستان غرض
در بیابان عزت و تهکیم گم کند راه کاروان غرض
چون صبا نیستند در یک حا خانه پر دوش صاحبان غرض
تادم مرگ اشتها دافی است هر که گردید میهمان غرض
دیدندور نیستند در عالم خانه رادان دودمان غرض
نیست سودا بدون بد نامر وای در مالک دکان غرض
تا بگم در بیان توان آورد دس دراز است داستان غرض

آب‌دلی ! همتی اگر داری
دست بردار از جهان عرض

غرل ۱۱۳

شعر ۵

(ط)

چون نه رقصد بکلی رنگی خط می نویسم بیار دیرین * خط
سبزه شد گلشن دلبر امروز از خط نو خطان مشکین خط

* رنگین اور دیرین کا قافیہ درست دیں - اظهار ہم اور پوری غزل کہ ذرا فی میں
اظہار ہم - جو علم قافیہ کہ لحاظ سے جائز نہیں بلکہ عجیب ہم -

(۷۱)

و امکن عقد چیس پیشانی خوش نماید بلوح سیمیں خط
یار سر مست بادۂ عیش است کی بے بیند سواد غمگیں خط
اچیدی عمر تلخ فرهادم صرف شد در جواب شیریں خط

غرل ۱۱۳

شعر ۶

(ظ)

گرچه دارد خضر از عمر آید بسیار حظ
هست مارا نیز از بوس و کنار یار حظ
در گلستان بهار حسن او باید گرفت
از تماشاهای ریحان خط رخسار حظ
او درون پرده پنهان است و من بیرون در
کی توان دریافتن از لذت دیدار حظ
هر یکی را هست خطی بر مذاق قدر او
هر یکی دارد بهم پیوسته از یندار حظ
شیخ می دارد ز تار سبزه امید بهی
برهن گیرد بخور از رشته زار حظ
در حصول زندگی شد عمر ضائع اچیدی
یافتیم آخر ز شین چشم گوهر بار حظ

غرل ۱۱۵

شعر ۵

(ع)

آه از جلای روی تو دارد بهار شمع
پروانه وار بر تو بود جان نثار شمع

(۷۲)

مے خرایاغم و آن مہمہ زیما آسمہ درپس است
 در خلوت مراد جہ آید بکار شمع
 رفتیم ما دحاک و خیالش ز دل درفت
 یارب ہمیں بس است کہ سد در مزار شمع
 آتش درون سیمہ آب اندرون چشم
 شاید زمں گرفت دل یر فگار شمع
 از بسکہ کرد سور نیش در جگر اثر
 چون آمدی ہمیشہ بود اشکیار شمع

غرل ۱۱۶

شعر ۷

(غ)

در دلم افروخت آخر داغ گلرویاں چراغ
 بعد مدت یافتم در خانه ویراں چراغ
 گر بسویہ باغ گردد حاوہ گستر می شود
 در چمن از برتو رویش گل خنداں چراغ
 ماہ چون در دست افتد شمع دستن اجلہی است
 یار گر آید در آغوشم کنم بیجاں چراغ
 شوخی حسنش حالہ دیگر افزاید شب
 بر رخ خورشید تابش می شود قریاں چراغ
 نفس را قابو نباشد تا بود ہشیار روح
 دزد بی حرأت بود تا ہست بر دوکاں چراغ
 سینہ سنگیں شود روشن زیا قوت سخن
 میکنند درج صدف را گوہر غلطان چراغ
 اندرون خادہ گر باشد نباشد عیب نیست
 اجدی اول بباید در حریم ہاں چراغ

(۷۳)

غرل ۱۱۷

شعر ۵

صیقل آتیند هوش است مستی در دماغ
صورت آغاز و انجام است ظاهر در ایام
آه برق انگیز در شب سبزه را روشن کند
خاندنیر نور مارا نیست یروا پیراغم
کاغذ دی مهر در دیوان ندارد اعتبار
نیست دل را ارزشی تا در نیاید زیر داغ
ام فلک بهر خدا باچند ایس و آن مکن
من ز آزادی دگف دارم یک خط فراغ
به سراغ نقش یا راه نیابی اجددی
راه گز خواهی درین وادی قدم زن بر سراغ

غرل ۱۱۸

شعر ۵

(ف)

از چه پیچیدی بخود چون مار از سودای زلف
بندد زلفش چو گشتی سر بند بر پای زلف
هر مریضه می رود سوی طبیب خویشین
سر کشد در سنبلستان هر که شد رسوا زلف
روز روشن گرچه دل گردید گرد روی او
وقت شب آخر سکونت گاه او شد جای زلف
در کهند پیچ و تاب عقل گشتم پای بند
می کشد زین کشش ها گر بود یارای زلف
عشق بیگدارد نشان خود یس ما اجددی
بید مجنون سر کشد بر مرقد شیدا زلف

(۷۴)

عزل ۱۹

شعر ۶

سرمد با چشم سیاهت می کند کار شگرف
اینهم از دور قیامت هست آوار شگرف
بر محسن گل از گلستان خیال دارسا
تحم دوسپیده نمی آرد پروں یار شگرف
دکته موں دل افسرده را آرد دکار
میکنند کار حیات تازه گفمار شگرف
باعیان را بر چمن ریں گونه دازشها رچیست
گل کند از سینه ما نیز گلزار شگرف
بر خیزد بی وجود حسن حبشهای عشق
گرمی بازار ما گردید دلدار شگرف
آجندی را نیست غیر از آرزو و وصل دوست
حان فدا سازد اگر آید بپر یار شگرف

عزل ۱۲۰

شعر ۵

(ق)

گر شود آن ترک بد خویر من مسکین شفیق
می شود هر یک بمن از اهل کفر و دین شفیق
نیست از مهر و وفا دوه دگاریاں هند
با وجود تنگ چندی دلبران چین شفیق
در مقام دوستی ناپید خصوصیت آشنا
حیرت دارم که چون شد آن بخت یرمیں شفیق
چون غرض آید نظر بر خیزد از اهل وداد
که شود در بلب غمگیں دل گلچیں شفیق
آجندی ازو ندارم چشم امید بهی
می شود بر حال محزونم دل سنگیں شفیق

(۷۵)

غزل ۱۲۱

شعر ۶

هر که میزد دست در دامن عشق گشت در ملک جنون سلطان عشق
طفل گرچه سر کشد در گفتگو می‌کند قطع زدن برهان عشق
کار ما را رنگ و روغن می دهند به قائل کار یزدان عشق
ای بسا کس پندگان الفت اند همچو من کس نیست در فرمان عشق
در گرو ما جان خود را داشتیم از به سودای این دوکان عشق

سیر چشمی نیست مارا اجدی
اشتها باقیست بر مهمان عشق

غزل ۱۲۲

شعر ۷

(ک)

زاهد مزین بساغر جوش آب جنگ سنگ
افتد ترا بشیشه ناموس و دنگ سنگ
تا شد دگین خاتم انگشت گلرخاں
مانند خون صاف یزیرفت رنگ سنگ
بگذر ز آب خنجر و زهراب تیغ رزم
فرق عد و شکست بهمیدان جنگ سنگ
دیوانگان بسوی گلستان چرا روید
آید بکف گرفته بخت شوخ و شنگ سنگ
رو به رقیب وسیلی من هر دو باهم اند
نگذاشت هیچگاه پیم این کلنگ سنگ

(۷۶)

گردآید سوسه من چرخه من فلاحه
در سینه کار کرد چو تیر خدنگ سنگ
خوش گفت روزی حضرت مهتاز آبجدی
باشد دل تها بستان فرنگ سنگ

غرل ۱۲۳

شعر ۷

چون کنم پنهان درون دیده خونبار اشک
جوش طوفان میزند چون یاد آید یار اشک
دوش آن غارت گردل روبرو یم شد ولم
از هجوم گریخته ها شد مانع دیدار اشک
نست از ضبط نفس حاصل ددل چیزه نهاد
میگردد راز دهانی سر دسر اظهار اشک
دست قدرت می سود بیدار ز لطف اتفاق
کار دو بالا کنند تا دالیه های زار اشک
زاری وقت سحر را هست مقصد در برش
زان سبب ریزم درون از چشم خود بسیار اشک
چشم تر دامن کش هر ذره باشد در جهان
دیده گل راز شبنم شد درین گلزار اشک
به اتر هرگز نباشد آب شور دیده ها
آبجدی را هم اتر بخشید وقت کار اشک

غرل ۱۲۴

شعر ۵

نه تنها هست آن ماه پری بیکر را کهر نازی
بود چون برگ گل هر عضو سیمین یک دگر نازی

(۷۷)

دل من از نگاه تند ترسد ای کجا آبرو
اگرچه تیر تو سخت است اما این سپر نازک
مریزان آبرو را تا توانی بر در هرکس
نمی دانی چه مقدار است این آب گهر نازک
ندارم در سخن لاهی دیارویزم بکس^۱ هرگز
زبان چون غنچه دارم در دهان بسیار تر نازک
سخن از شوخی خود آبدی در دل نمی گنجد
که می آید ز مغز سنگ بیرون این شرر نازک

عزل ۱۲۵

شعر ۷

(۸)

از خدالت پیش رویش آب تر گردید گل
چون یری در شیشه پنهان از نظر گردید گل
گرچه میزد از نزاکت لاف خومی در چمن
چون به پیش او در آید به و قر گردید گل
من نمی گویم که گل را نیست عزت درحان
هرکجا شد از بزرگی تاج سر گردید گل
لیک پیش حسن عالم تاب آن گل پیروهن
سربرسواگی کشید و در بدر گردید گل
بر غرور جاوید دو روز خود را باخت
از فریب کار گلچینی به خبر گردید گل
چون نه گردد از فغان بابل بگلشن سیند چاک
همچو تیر عشق در دل کارگر گردید گل
بر سر بالین خاک آبدی دیدم ز دور
چون چراغ گور بیکس^۲ بر قبر * گردید گل

* صحیح لفظ در قمر ۷۷، سکون داهم - اسی طرح و در بسکون کاف صحیح هم در دوسریه
شعر مبنی و در بدتم کاف کیا هم -

(۷۸)

غرل ۱۲۶

شعر ۷

ز تاب روی مه که من شد آفتاب خحل
دسان مصرمی از کار باصواب خحل
چو گفتگوی درازم بگوش آریار رسید
کشید چپس به چپس لیک در هواب خحل
حساب سلب جفاؤ شکست پیمایان را
چو دید از نظرش شد درین حساب خحل
مکن برآه خدا عیب هیچکس ظاهر
که دل ز گفت و شنودش شود ستاب خحل
حقوق باده پرستان ز خود ادا کردم
بیم بروم عزیزان دهیچ باب! خحل
گریخت زاهد مسکین ز جوش رندی ما
که بود صاحب غیرت، شد از عتاب خحل
غلام حافظ شیرازم احمدی لاکن
”بعهد گل شدم از توبه شراب خحل“

غرل ۱۲۷

شعر ۵

بیا و صاف و مصفا کن آستانه دل
که هست خواجهش دنیا غبار خانه دل
کشید شاخ برآوج فلک ز رعناقی
هر آنچه کاشت درین کشت زار دانه دل
ز ملک مانی تقدیر آنچه شد ظاهر
نبود نقش بهن در نگار خانه دل

(۷۹)

بهرات رزق بهرکس ز آسمان آید
بهرات قسمت ماهست بر خزانۀ دل
خوش است آجدی آن کس که در سحرگاه
کشید خالۀ مستان بر ترانه دل

غرل ۱۲۸

شعر ۵

(هر)

تو چرخ ز مرد گون بهار صد چمن دارم
ز خون برق رنگ داستان صد سخن دارم
پرندگ رنگ مینا کسوتم از رنگ می باشد
بایں عریاں تنی چون گل چو غنچه یر دهن دارم
مگر هم خانۀ عنقا بود مقصود دل یارب!
بتدبیر صبا فکر سراغ سیبستن دارم
بسته بیس از سادۀ لوهی هند را بگذاشته آخر
تلاش آن صنوبر در گلستان دکن دارم
کمشت و کعبه هر دو هست یکسان آجدی پیشم
غلامی در جناب یاک شیخ و برهمن دارم

غرل ۱۲۹

شعر ۶

شد چمن آخر فحل از دیدن روه صنم
مغز گل عطر گلابی ریخت از بوه صنم
نیست تنها دحل در آتش ز شوقش آفتاب
صبح هم دا چاک دل بر آید از کوه صنم
دل بصحرا می کشد مارا برسوائی چه سود
می شود زنجیر پا هر تار گیسوه صنم

(۸۰)

می رسد از هر طرف مارا پیام وصل دوست
 می روم امروز یا فردا روم سوے صنم
 برهمن در خدمت بتخانه عبرے صرف کن
 نیست واقف شبه هنوز از خورے صنم
 ابجدی! ایس مصرع موزون ز شعر والد است
 قابل تذهیب نیست ابجدی! پروے صنم

غرل ۱۳۰

شعر ۶

صید فتراک ترک بد خویم بسمل خنجر جفا جویم
 بر جبین داغ بندگی دارم بنده زر خریدۀ اویم
 شاکر نعمت خداوند می کند شکر هر بن مویم
 با کسے رنگ اختلاطم نیست از فریب زمانه یکسویم
 مو شگافی به شعر کار من است خوش بگویم اگرچه کم گویم

ابجدی! با خرد ندارم کار
 مست از حام بادۀ هویم

غرل ۱۳۱

شعر ۶

مانده تنها بدل چمن داریم در گلستان دل وطن داریم
 لاله زار نیست خاطر رنگین سپر در گلشن سخن داریم
 از فریب زمانه وارسته صحبت یار سیهتن داریم
 اشک در چشم و آتش در دل مشرب شمع انجمن داریم
 پیگر از هند آب ایران برد شعر موزون که در دکن داریم

ابجدی! وقت رفتن از دنیا
 دست پر سینه در کفن داریم

(۸۱)

غرل ۱۳۲

شعر ۷

اے خوشا آن کس کج شد زانوش دالپن صنم
در بهارستان مستی گشت گلچین صنم
پوسه را پر لب دهمگام تیسر از نشاط
شکرستان می کسد یاقوت شیرین صنم
گر چه تسکین می دهد آن گردش چشمش دهن
لیک مے ترسد دل از ابرو پر چین صنم
از مے گلغام عقل او دوجالا می شود
آفرین اے مے کتیاں پر هوش سنگین صنم
پرهمن در خدمت بتخانه تخصیر نه کرد
از چه روبر روز افراید پرو کین صنم
در تگلم چون کشاید لب مذوق خوش دلی
آب حیوان می چکد از لعل رنگین صنم

آبحدی ایس کم نگاهی غیر استکبار نیست
وای بر تهکین اگر این است تهکین صنم

غرل ۱۳۳

شعر ۷

عاشق	بیقرار	مبتازیم	بسته	جان	نتار	مبتازیم
انوری	در زمان	سمنر بود	ما	درین	روزگار	مبتازیم
از لکد	کوب آسمان	غم نیست	تا	کج	ما در دیار	مبتازیم
شب بود	در دعای	دولت او	رور	خدمت	گدار	مبتازیم
همچو	سر رشته	جهانداری	در	کف	اختیار	مبتازیم
چون ظفر	در رکاب	او دیشیم	چون	سعادت	شکار	مبتازیم

آبحدی! ما ز قابلیت خود
همچو جان در کنار مبتازیم

(۸۴)

غرل ۱۳۴

شعر ۷

خطا کردم که دل را دامه آبرو کجا پیستم
در پی یک رشته جان آذنت صد خاندان پیستم

دشمن کرسی دشمنی کارم که من از راه بیستاجی
خیال خاطر خود در خیال این و آن پیستم

لبم وادود تا او داشت بر لب مهر خاموشی
چو او در گفتگو آمد من از گفتن زبان پیستم

بشب رستم ز دست شهنشاه از یک پیار دقچه
دهان آن سگ عسکو کمان از استخوان پیستم

پرو صحنه طاهر طرار مدعا بسته
هر آن دقچه که از روی تخیل در نهان پیستم

پیریشان روز گارم چون صبا آشفته رنگم
رگ جان را بتار رلف آن حادو دندان پیستم

منم چون احمدی وارسته از سر پند دگردون
بدل نقش خیال مهوش نازک میان پیستم

غرل ۱۳۵

شعر ۶

عشق را من حبیب میگویم درد دل را طیب میگویم

هر که شهید رمز من او را نکند دامن عیب میگویم

بینوا را غنی لقب کردم اغصبا را غریب میگویم

هر چه از خشک و تر رسد در من النصبیب نصبیب میگویم

از گلستان بساس خاطر گل قصه عند لبب میگویم

احمدی این عزل دماغ بلند

در خواب خطیب میگویم

عزل ۱۳۶

شعر ۷

ما آب خضر از دم خمدر گرفته ایم عمر آید ز تیغ ستهگر گرفته ایم
 مضنون سرنوشت یریشان روزگار از بیچ و تاب زلف معنبر گرفته ایم
 این سپینه مستبک آتش فشان ما بداند نهوده که ر محبر گرفته ایم
 سیاه پاره که دلش نام کرده ادد در اصل جوهریدت کر اخگر گرفته ایم
 بادگ غریب دالت حادثه ما میرس یک نسخه ز شورش محشر گرفته ایم
 بهر ثبوت عشق دل داغ خورده را بر دست هجو کاغذ محصر گرفته ایم

آسان گزشتن احمدی ۱ از راه بل چو برق
 در روز حشر دامن حیدر گرفته ایم

عزل ۱۳۷

شعر ۵

ز حور گل به بلبل شکوه یک انجمن کردم
 که کرد است این قدر شوخی درین گلشن که من کردم
 خیال ساده لوحی آن قدر دست و گریبان شد
 که در باغ خزان پرور تلاش ندیدن کردم
 نه گردد رانگان هرگز که آخر قیامت دارد
 هر آن گوهر که ز اشک تر نتار گلبدن کردم
 ز عشق جاندگدا ز شمع قامت هر سحر یا رب
 ز تاب شعله چون پروانه سامان کفن کردم
 ندارد احمدی یکرنگی ما حر حنون کاره
 گزشتیم از سر دانش و ترک ما و من کردم

غزل ۱۳۸

شعر ۸

خود را نه بر وسادۀ راحت کشیده ایم
 رنج گران درد محبت کشیده ایم
 داسد مرا دو ریخته الهاس در جگر
 آن جان خراسی که ز عبرت کشیده ایم
 از مصممی که داد مرا همت بلند
 در اوج جرخ بوبرق عبرت کشیده ایم
 هرگز میرس حال فرو رفته گان خاک
 داغی بدل ز آتش عبرت کشیده ایم
 وضعی که بر غلط شده ز انصاف روزگار
 با گفتم دهه که یرده بشنعت کشیده ایم
 در دل سراسر سسر دگر آرزو نهانند
 حاتم وطن ز رشتۀ غربت کشیده ایم
 خالی درین محاش که بی دیم نان حادست
 آخر حبیب سخاک مذلالت کشیده ایم
 از گفتم گوی آدری مانند انصادی
 "ما رخت دل دهنزل حیرت کشیده ایم"

غزل ۱۳۹

شعر ۷

شبه در کوه آن حادو نگاه بر رفتن رفتم
 شدم آواره دشت حنوں از خویشتن رفتم
 ر حسن برق اشدانش درنگ نقش تصویر
 ز حیرت چشتم واکردم و لیکن از سخن رفتم

شهید غمزه اویم قتل چشم بے یرو
 سراپا ریزش خونم چولایه از کفن رفتم
 نسیم خانه در دوشم دهاں در زیر یاد ارم
 دهاں گلفروشم تا بر گل یبرهن رفتم
 دل وحشت بسندم سخت تر پیگرفت دامنم
 ز دستش در تنده در چشم آهوه خون رفتم
 چو ددم مطالب دل نقش بسد در صنم خاده
 ز یای دیدم بر تار نگاه برهن رفتم
 منم شایسته گو چوں اددی اما ر دیدم در
 دسان گنم گوهر خیز در خاک دکن رفتم

غزل ۱۳۰

شعر ۲۱

صبح دم در خلوت دل صورت حان دیده ام
 در بر هر ذره خورشید درختان دیده ام
 دیده ام صد وادی ایمن بیک صحراے حان
 بر سر هر شاخ چوں گل دیور عمران دیده ام
 در فضاے وسعت آباد بهارستان دال
 کوه را در زیر برگ کاه ینهای دیده ام
 در کمپن گاه تعلیق خاطر کس نداد بیست
 ره روان را حان دگف از خوف در دال دیده ام
 کشته شمشیر ناحق میهمان حق بود
 خون عنای زیور آیات قرآنی دیده ام
 در قطار خود در میان دزمن و ذو ناریست
 فیض از خود رستنی در بزم رندان دیده ام

بیخودی در بزم گاه شوخ ما هشیاری ست
 لـحـزـش دا ار شعور هوشندان دیده ام
 چون اسیر عشق گستی این و آن از آن تست
 دستوں فرهاد را در زیر فرمان دیده ام
 هست مقراض محبت قضیه داد و ستد
 انتشار خلف را در عهد و پیمان دیده ام
 آرزوگاه محبت نیست کم از کردار
 هر کجا دیدم پیر از خون سپیدان دیده ام
 در پیمان قناعت هر کس را راز نیست
 یار همت در سر خار مخبران دیده ام
 شاخسار عاقبت را به توکل نیست سرگ
 سسری آبی باغ از باد زمستان دیده ام
 عیش حوین بگذشت از حد عم نمایان می شود
 در چهارپایه به رنج فراوان دیده ام
 مضحکه هم موجب تخم عداوت می شود
 در کتاب خویش دلی این نازده عنوان دیده ام
 فیص استعنا گدارا منصب شاهی دهد
 من درین حاهر یکم را صاحب نشان دیده ام
 مال محسک به ثامل می رود در زیر خاک
 گنج قارون در زمین هنوز غلطان دیده ام
 این قدر در زندگی روی مشقت کس ندید
 آنچه من از گردش گردون گردان دیده ام
 بر فرار کرسی حیرت طرار کائنات
 هر کرا دیدم دخود سر در گریبان دیده ام
 زیر این خرخ محوسست دار ازرق ساقیان
 نقش تنادی بر در عتقا نمایان دیده ام

به دلیل راز راز صاف کم پیدای شود
 دحل واژون بر زده دسپار حیران دیدن ام
 اچمدی من صورت ایهاں بیچشم خویشتن
 اندرون روضه شاه خراسان * دیدن ام

عزل ۱۴۱

شعر ۶

دل را دشوق آن لب خندان تنگ تنگ ایتم
 این شینتبه را ز لعل ددخشان شکسته ایتم
 هفت به پیش که در دل تنها ز اشک چشم
 لولوه آبدار بدامان شکسته ایتم
 ام دل کجا بهنزل مقصود ره رسی
 سنگ دشان دریگ دیابان شکسته ایتم
 خا دیدن روم کعبه دلخواه آرو
 دریاه خویشتن خار معیلاں شکسته ایتم
 از ما مبرس کیشمت وادی حنوں
 دقش قدم برآه پیریتان شکسته ایتم
 عشق بتان ردود حواس من انسجادی
 میناه هوش را سکف شان شکسته ایتم

عزل ۱۴۲

شعر ۷

چاقه روشن دلی در حام رندان یافتم
 دولت وارستگی از فیض رندان یافتم
 شکسته سنجیده یک گنج جهان مدعی است
 این لطیفه از دل مشکل رندان یافتم

* حضرت موسی رضا امام همام اراکمه دوارده ده هزار در خراسان راجع است .

(۸۸)

لقبه خوان خسیسان تخم آزار دل است
ریزه این سگ را در زیر دندان یافتیم

گرچه باشد در دل شبها حصول آرزو
لیک هنگام سحر فیض دو چندان یافتیم

قدرش معلوم گردد بعد فوئش انسجی
قدر صحت از صبر دردمندان یافتیم

غزل ۱۴۳

شعر ۷

(ن)

دانم که رفته رفته شود یار رام من
آید بر آروغ دل من بکام من

شد اتفاق این که سر ره دو چارشد
از جوش التفات گرفته سلام من

کارم شگر که از سر حسن ترددم
امروز شد رقیب سیه دل غلام من

آه دل چرا چو سایه ندشمال او روم
این مرغ زیرک است بیاید بدام من

در گشتی که نیست کسی را محال دخل
بیک صبا بود که رساند پیام من

دارم سخن بدون خراش دل و دماغ
باشد زبان ملهم عیبی کلام من

بس مشکل است انسجی در رعب رورگار
گردد درین دیار - ظام مهمان من

غزل ۱۴۴

شعر ۸

من نمی دانم که یار از خانه می آید درون
یا بت طنار از بت خانه می آید بیرون

(۸۹)

محتسب برخیز کآمد وقت قابویت بدست
کافر بد دست از میخانه می آید برون
من غلام همت آندم که با وصف خرد
از حریم ایردی مستانه می آید برون
صاحب روشن نفس را چون صدف باشد دهان
اندکے گروا شود در دانه می آید برون
گنج معنی از ضمیر خاکساران کن طلب
کیس چراغ از دامن ویرانه می آید برون
خلوت زاهد دلیل ناتوانیهاست اوست
مرغ یر آورده از کاشانه می آید برون
کار هرکس نیست رفتن آجندی از خویشتن
از دو صد فرزاده یک دیوانه می آید برون

غرل ۱۳۵

شعر ۶

شعله آهیم چو سرزد از دل پریان من
آب یاشی کرد بروی دیده گریان من
بر ندارم دست خود زان دامن گلگون قبا
تا بود در قالب من جلوه گستر جان من
دست همت بر فراز گنج معنی پرده ام
نیست گنج شایگان گرکس دهد شایان من
زان سبب باکس نیلویزم چو الفت مشرب
شوق وحشت کرد پییدا طبع خافران من
زان بت دیگانه صد بار حفا در سر کشید
باز سویش می رود رقصان دل نادان من
آجندی باشد بدستم معدن گنج سخن
هست جوهر پاره هر مصرعه دیوان من

(۹۰)

غزل ۱۴۶

شعر ۷

آه شوخ دغچه دوست دسته بچینگ زن
از لشکر ترانه در ملک جنگ زن
درکنش کمان ز گدوشه ابرو بصید دل
مژگان رزم خسر دحای خدنگ زن
اشک نقیض حسن عمل گرته دیده ریخت
آب رمد ز کاسه چشم پلنگ زن
شهرت بخلق کثرت اخفا است در رهش
چونی بختی حجاز دیک دا دو زندگ زن
آب رلال قسبت ما تشنگان نشد
ساقی بیار حام و در آب شردگ * زن
دل را خراش ناخن اندیشه می کند
پای توکل است دکام نهنگ زن
کار خوش است اجددی رسوا شدن به عشق
برسنگ قیاس شیشه ناموس و ننگ زن

عزل ۱۴۷

شعر ۵

ذالک جوش شورش دیوانه زنجیر است و من
لب فرو بستن چو غنچه شان تصویر است و من
بر بساط لاله رویان از سرشک شعله خیز
سوفتن بهر طریق شمع تنبگیر است و من
بعد مردن در کیف صیاد از بس به کسی
خون بها دادن دغون قانون دغیر است و من

* محفل صهرائی ۵۵ حویس ردگ در حب سکل هوتا ہے لیکن بہت قلم اور مدد مرزا
اردو میں یہ پہچان دے کہتم میں

(۹۱)

ژاژ خویایان سواد دکتبه سنجی را پرزم
به تامل سر بریدن کار شمشیر است و من
ابجدی! از حلقه خود بهر سود دیگران
سربرهنه پاکشدن شیوه تیر است و من

غزل ۱۳۸

شعر ۶

(و)

چسکه یابندم بدام استوار آرزو
مثل من کم دوده باشد کس تنکار آرزو
می دود هر سوا سیر رفته حرص و هوا
نعل در آتش همیشه بیقرار آرزو
خوش مقیمان سواد میسو آباد خرد
یار همت در کشیدند از دیار آرزو
در قیامت هم صدراع تنها سر کشد
گر کسی گردد شهید انتظار آرزو
در گلستان جهان بسیار کردم سپرها
یک گله راحت دچیدم از بهار آرزو
روم آزادی نه بچند ابجدی بار دگر
هر که افتد در کهنه روزگار آرزو

عزل ۱۳۹

شعر ۵

کردم بسم بقوت گفتار گفتگو
آخوند گشت در سر یک کار گفتگو
تا حال بود مهر خموشی بلب مرا
اکنون فتاد ناپت عیار گفتگو

باشد سخن بقدر مناسب یسد طبع ورنه چه حاصل است و بسیار گفته‌گو
اینهمه بود و کاوش قسم مکابره کامد برون و لعل لب یار گفته‌گو

مارا محال حرف زدن نیست ابجدی !
گو عهدلیب کرد به گلزار گفته‌گو

عزل ۱۵۰

شعر ۵

یار آمد یا در آمد در کنارم آرزو
بر مراد دل اریس هر دو برآرم آرزو
هر کسی را آرزو داشت که یار آید بدست
او اگر آید بهمن دیگر ندارم آرزو
واژه گردد یک گره از مطلب سر دسته ام
گو که در دل مانده باشد صد هزارم آرزو
میتوان سرداشتن گنج تنها در حیات
خوب می دانم که نباید در مزارم آرزو
بر خلاف دیگران ر گلشن امیدها
کرد آخر احدی رنگس بهارم آرزو

عزل ۱۵۱

شعر ۷

(۵)

ای صده روشن جبین شمع شبستان که
آفتاب دلفروز مطلع آن که
چون در یکتا نهائی زیب تاج کیستی
روشنی افروز کدامی گوهر کان که
نسخه صد فتنه یک مضمون باب حسن تو
معنی خازن خیال فرد دیوان که

(۹۳)

از تبسم ناز تو همدست با رمزو ادا
با چنین حادو طرازی آفت جان که
خواند بلبل پیش تو امروز طومار صبا
من نمی دانم که تو گل روه بستان که
عالمی بر آستاندت چه ساگی می کند
راست گو ای جان من تو شاه ایوان که
دوش اوقات تو صرف صحبت رندان شده
اچدی ! امشب بیگو با ما که مهمان که

غرل ۱۵۲

شعر ۵

چو برق از آب تر گردد ددل آتش فنان شیشه
بریزد گوهر یروین ز روه مهوشان شیشه
چرا در حیرت از خود رمیدن شیخ بیتاب است
کند از منت یک حام می خاطر دشان شیشه
کهاشاه بهار ارغوانی مستوان کردن
چو ماه سروفت آیس حا رسد دامن کشان شیشه
نگویم می بساعرمی رسد از جنبش مینا
بخورشید درختان ریخت عرق کهکشان شیشه
تنگ ظرفان که به یادش خوردند ای احدی باده
بخندد از دم قلقل دعوش سست شان شیشه

غرل ۱۵۳

شعر ۶

گر شود در پیش رویش حلوه گستر آئینه
آب گردد از خدالت دار دیگر آئینه
سخن می ترسم ر درک چشتم آن کافر نگاه
میکنند از تپیر مژگان همچو مجهر آئینه

(۹۴)

در مقابل دیده ام از یرتو رخسار او
 بی مشقت می شود روشن چو اختر آئینه
 تا توانی دردی اسباب خود دیمی مشو
 می گرد این حا همیشه کار خنجر آئینه
 حای دارد گر زیان بینم ز اظهار هنر
 داغ بر دل می کشد از فیض جوهر آئینه
 وقت دیدن ابجدی گردود! آه توفتد
 آتش از دل برزند مانند اخگر آئینه

غزل ۱۰۳

شعر ۶

طالع	کامگار	والاحاء	هست	دیوستانه	یار	والاحاء
آسمان	سر نهاد	در حکمش	دید	چون	اقتدار	والاحاء
بخش	و اقبال	هر یک	باشم	هست	خدمت	گذار
شیر	گردون	نآن	چما	هیست	گشت	آخر
داد	نصرت	عنان	قدرت	خود	در	کف
						اختیار

ابجدی با وجود آزادی
 بنده حان نثار والاحاء

غزل ۱۰۵

شعر ۵

وانه گردد زینهار از زلف عنبر گون گره
 تاب چو در رشته افتد می شود افزون گره
 غم محقق شد بدل چون دانه تخم اذار
 که کشاید یا الهی ار دل محزون گره

(۹۵)

عقدۀ سر دستہ
لینک کے وامی شود از رشتۀ گردوں گره

ریخت عشق ہر یکے بر یک دگر رنگ دگر

شد خیال روی ایلا در سر مجنوں گره

آپجہدی مقرر سخن را کردہ امر ناخن زدی
لیک خاطر حواہ ما دکشود از مضہوں گره

غزل ۱۵۶

شعر ۹

میرسد امروز حاتم یلے باعث امن و امانم یلے
جلوہ گر گردد بہ تخت دلبری کار فرماے جہادم یلے
در چمن آید خرامان چوں بہار ناغبان دوستانم یلے
فارغم از آفت دام و کہد جلیل باغ جنادم یلے
شوم سازم سنگ را چوں کوہ کن خسرو شیریں زبادم یلے
زبدۀ خیلم بہ بزم عاشقان ہلکہ فخر دودمانم یلے
بندہ خدمت گذار ساقیم خادم ییمر مغام یلے
واردات طبع من جبر سحر نیست در سخن گوہر فشانم یلے

آپجہدی! در خدمت صاحبان

از یکے فرمان برانم یلے

غزل ۱۵۷

شعر ۶

بشب دیدم کہ در آمد ریت خائہ سیمہ مستے

پرہمن دخترے زناں دارے شمع در دستے

شده هنگامه محشر بر ارواح شهیدانش

* *

اگر در مرقد مقتول خود طالع گذر دارد
رخاکس حای گل صواره خونش درون جسته

دیده بیند از رمیدن کس چو پویه گل شادش را
اگر آن صید سرکش باز از دامم برون رسته

دلبر داهر کسے آنست نهی گیرد که در صحبت
پر پیروم ، دل آرامے ، سخن پرداز با یسته

حده خوش بوده که پیش محتسب در زمره مردان
دشوق زاهد ما آجبدی ایس شیشه بشکسته

عزل ۱۵۸

شعر ۶

اگر از ساده لوحی نقش در دل از گهاں بندی
یقین دانم که بر قتل من بیدل میان بندی

شکایت در طریق دوستی راهی نهی یابده
مناسب آن بود خون من ر در ف بد زبان بندده

مکن کاره که کس بر تو رمان طعن بکشاید
توانی آن بکن کنز و زبان مردمان بندده

بودیک نرخ عیش و غم تفاوت نیست در قیامت
ولے می یابده ایس حا تا در سود و زیان بندده

رقیبان را ملاقات تو دست آویز مے گردد
بحسوانده که می دانی رمان ایس و آن بندده

صفای دل نیامی آجبدی حز صحبت کامل
کهر در خدمت مردان روشن دل ددان بندده

(۹۷)

غزل ۱۵۹

شعر ۵

گویند که از ما بدلتش رفت گران
اینم نه یقین است مگر حرف گمانی
بوشید نهانده است در پس قافله هرگز
چون پاشک جرس شور کند راز نهان
در حالت پیری بکشد چار بندامت
آن کس که ندانست دُخودِ قدرِ جوانم
غمخوار رعایا نه شود حاکمِ ظالم
ار گرگ نباید بجهل کار شبانه
از دور نه تو ابجدی خسته دل آمد
بر حاست^۱ اگر نیز باو فیض رساند

غزل ۱۶۰

شعر ۵

سالها بگذشت دارم برزبان ورد کس
تو تپای چشم من گردید یا گرد کس
عفالت من بیس که دارم آن قدر آسودگی
خواب می آید بهمن ز افسانه درد کس
می زند آتش بدل آه دل افسردگان
می طپد جان در تن من از دم سرد کس
تیرد شد دل ار غبار شکوفه بیگانگان
مستعد هستیم در سامان نا ورد کس
در بیابان ابجدی از نا توانی حان دهد
هر که دارد چشم بر خوان ره آورد کس

^۱ اصل میهن "بر حاست" ، غلط است .

غرل ۱۶۱

شعر ۷

من دمی دادم در ای جان که جان کیستی
 دا دمی نازک مراخی مهردان کیستی
 هریک آسمان دهن رخ کارنگ تو
 دو خدا داد که از اسمگان کیستی
 هر کجا دام ذو روش - ر خود از آفتاب
 در صوف عاشقان صادق - سان کیستی
 خانه پر امداد عالم گشته از یک نگاه
 آفت ناموسهای خاندان کیستی
 کشتگان تیغ ابرو تو هر سو توده ادد
 مرهم جان و حیات داودان کیستی
 درمیان روز روشن بزم افروز من
 در شب تاریک تر هداستان کیستی
آجیدی در محفل سپهر تنان دلفریب
 چشم بررو که داری دیده بان کیستی

غرل ۱۶۲

شعر ۵

بزم ما عالم آب است تو هم می دانی
 غرقه موج شراب است تو هم میدانی
 بسکه رفتیم درین حرات گردابه
 نقش یا چشم حساب است تو هم میدانی
 بی تو رفتن بتهائش گلستان ارم
 دوزخ پر رعداب است تو هم میدانی

(۹۹)

بیسر گشتیم کنون ضحیف بدن غالب شد
در حگر داغ شیب است تو هم میدانه
گشت گشتند چسا اهل هنر پردر او
ابجدی! درچه حساب است تو هم میدانه

غزل ۱۶۳

شعر ۵

ای فلک از تو نمی داریم اُمید بهی
هست آواز تو جیون آوازه طبل تھی
کومنه و چهر و قباد و بهمن و اسفندیار
کو فریدون و ککا کاؤس کو کیخسروی
دست بر دست است طاهر انقلاب روزگار
حال عالم هست دیدار تو نیکو آگهی
ما فریب کس نمی خوردیم نا حال ای یسر
ایس تکلفها که می داری رما یکسونهی
هر یکی را رتبه داشت دقدر امتیاز
ابجدی را دیز باشد رتبه صدر مہی

غزل ۱۶۴

شعر ۵

بزم امشب ز شراب است تو هم میدانه
ذائقه چنگ و رباب است تو هم میدانه
در شب تار بهمن هم نفس خلوت راز
حقه و سپر کتاب است تو هم میدانه
نیست امروز صنم خلوت گرخانه زیس
عمر ما پا برکاب است تو هم میدانه

آتش همدگر مگر سوخت ددل رخت نشاط
 آه چون جوی کباب است تو هم میدانه
آجودی ! رنگ فلک جهان فرب است و دعا
 دور خورشید سراب است تو هم میدانه

غزل ۱۶۵

شعر ۵

گشت امروز دلم دندۀ فرمان کس
 دلم افگند من منت احسان کس
 هست امشب دهنوں ولولۀ شاید که بود
 زلف مشکین کس سلسلۀ حنمان کس
 نیست هرگز منظر حلوة مهتاب مرا
 هست مد نظرم عارض رخشان کس
 رفت یکسر دلد گردش گردوں خیال
 بسکه چسبد ددل گردس دلمان کس
 بود کلام خرد آجودی ! در کلیۀ من
 کرد غارت بگه دیدۀ فتان کس

غزل ۱۶۶

شعر ۵

کرد عکس رخ خودش بدلم حلوة گری
 کیست حر من که کند دلد دریں تنیشۀ پری
 منفعل گشت زمن کار ددایش درسید
 گرچه بسیار فلک کرد بمن خبرۀ سری
 بسته در سینۀ گره خون دلم حای اشک
 رفته از چشم برون لخت عقیق حکری

(۱۰۱)

دوش چشم ز غمت دسکه فرو ریخت . سرشک
خشک امروز چنان شد که دهانم است تری
باعث منزلت اجدی ام هست دو چیز
نالۀ نیم شبی گریه وقت سحری

تہمت بالخیر

رباعیات

(۱۷)

(۱)

صاحب نظران خیال عالی دارند
مستی و شراب لا ابالی دارند
سوزند بیک آه رسا جبهه چرخ
در لب اثر از اسم حلالی دارند

(۲)

در بازی من هیچ دعا دازی نیست
فتنه افروزی و حادثه براداری نیست
شنگرف جگر موم کسم راتش دل
سیماب کشی نیست و کیهیا سازی نیست

(۳)

حادثه گهان بند فسونم کردند
سر گشته وادی حنونم کردند
بردند گهان ایمنه خود رنگ حنا
از شوخی خود دست دهنوم کردند

(۴)

گویند که ما حرص و هوا می داریم
از خوان طمع پرگ و هوا می داریم
آری داریم بقدر خودها لیکن
که حرف جگر دور روا می داریم

(۱۰۲)

(۵)

آن بوالهوسی که دل بداغی دارد
گویند که از خلق فراغی دارد
گو دل و کدا داغ و فراغش معلوم
چون کرمک شب تاب چراغی دارد

(۶)

آنانکه ددل عشق الهی دارند
ظاهر بخود اسباب تساهی دارند
در کنج خمول متل در در صدف اند
در خرقه خویش یادشاهی دارند

(۷)

ای زهره جبین صبح دنا گوش توئی
آرایش خلوت گه آغوش توئی
امروز علی‌الرغم دگر سرو قدان
شهادت گل آگین مصب یوش توئی

(۸)

در مجلس ما هیچ دل نادان نیست
هنوز یک دیده خون یلان نیست
خبراهم که اگر زمر بدلیانست
حایه دارد که حایه خوش حالان نیست

(۹)

مارا دوزماذ دستگاه نیست
قرب امرا و بادشاهی نیست

(۱۰۴)

خواہم کہ اگر راہ خدا را گیرم
منزل دور است زاد راہی نیست *

(۱۰۵)

در دہر کسے رفیق و ہم یاری نیست
در نیک و بد کسے مشیر کاری نیست
خواہم کہ اگر جمع کنم چند دغل
آنہم بزر و بدست دیناری نیست

(۱۱)

اے شوخ دیا روز شکار است این جا
خجیر در راہ انتظار است این جا
تا هست تر و تارہ گلستان حیات
یک حلوہ بہد ردگ دہار است این جا

(۱۲)

اخوان زمانہ یں خلیلم کردند
از مکر و حیل نیز علیلم کردند
دیدند آخر چو عیارم کامل
در آتش بہرود خلیلم کردند

(۱۳)

اے راحت خان من دل تنگ توئی
چشم | امید من بندہ یک رنگ توئی
نادم کہ رمانہست قصورے ظاہر
ما طالب صلحیم و در حسگ سوئی

* یہ رمانی کا دور نہیں ہے ۔

† یہ لفظوں سے راہد ہے ۔

(۱۰۵)

(۱۴)

هر چند ترا آقدر گرامی باشد
در پیش سران رتبه نامی باشد
یک لحه فرو سر بگریبان میکن
پر ناصیه ات داغ غلامی باشد

(۱۵)

ای نیر تاجنده فرخنده بخت
در وقت سحر جلوه روه تو توان دید
تا هست تر و تازه گلستان حیات
از گلشن حسن تو گله باید چید

(۱۶)

نقصان ز مملویمان والا
در دویم ماه شعبان افتاد
در باره امداد علی هر طرف
گویند که در غره رمضان افتاد

(۱۷)

در وصف دلفریب بت شکرین لب
جانم فدای او که هستم غلامه
تحریر کرد ابدی با وصف صد ملال
رنگینی صحیفه که تبت کلامه

تبت بالخیر

فہرست غزلیات دیوان ابجدی

غزل نمبر	شعر نمبر	
۱ —	۱۱	اے نام تو مفتاح در نطق بیانیہا
۲ —	۷	اے از جمال روے تو دلہا بتاجہا
۳ —	۷	اے شہد تاج نبوت باعث ارض وسما
۴ —	۷	اے مہد خورشید فر خورشید شد برتو فدا
۵ —	۶	در کشور عشق است ہمیشہ وطن ما
۶ —	۶	از رشتہ جان است قہاش سخن ما
۷ —	۵	چوں زند نراد ہمت نرد را
۸ —	۹	بعد مدت مہرپاں شد یار ما
۹ —	۷	اے خوشا جاقیکہ شہرت یافت از نام سخا
۱۰ —	۷	کے در آید از در سینہ بروں اسرار ما
۱۱ —	۶	گفت دلبر آفتابم من نیازم ترا
۱۲ —	۵	از شراب عشق سرشاریم ما
۱۳ —		دای دارم چو زلف او بصد پیچ و شکن ایں جا
۱۴ —	۵	شیخ ما هنوز واقف ترختہ شد از کیش ما
۱۵ —	۶	دگر بجوش در آمد سحاب گریتہ ما

غزل نمبر	شعر	صفحه
۱۶ — خاکپایش توتیا شد چشم خوں آغشته را	۶	۱۱
۱۷ — چو شب گذشت سحرگه رسید هبدم ما	۶	۱۲
۱۸ — ای حسن تو حلقه سحرها	۷	۱۲
۱۹ — از خودی وارسته در قید دلم نالیم ما	۵	۱۳
۲۰ — از شراب بیخودی پیوسته مدھوشیم ما	۷	۱۳
۲۱ — صلح سازم گر دزیر حاکم ما گردد رقیب	۷	۱۴
۲۲ — دار شد برمه یرستان محتسب	۹	۱۵
۲۳ — چون رسد در گوش من شور و فغان عندلیب	۷	۱۵
۲۴ — خبر آمد که دلدار من امشب	۱۱	۱۶
۲۵ — هنوز چشم بر آرم ده شست دامن خواب	۶	۱۷
۲۶ — مرا در خانه مهمان است امشب	۷	۱۷
۲۷ — کی دغا یابد ز ارباب دغل دانش نصاب	۷	۱۸
۲۸ — دل چرا غلطد بخون اینک رسد یار عجیب	۵	۱۹
۲۹ — هنگام صبح دیده گریانم آرزو است	۶	۱۹
۳۰ — خیال چشم تو مرا دوا بر دردک است	۵	۲۰
۳۱ — آه را در شرر اگر دست است	۸	۲۰
۳۲ — توبه امشب به چرم یار شکست	۸	۲۱
۳۳ — یار را شوق گل خریدن نیست	۸	۲۲
۳۴ — زلف او را کهند باید گفت	۸	۲۲
۳۵ — زاهد ترا دلیست و لیکن دو پاره نیست	۵	۲۳

مجله	شعر	مجله
۳۶	۷	۳۶ — بارش چشم من و داران اجر تر یکیست
۳۷	۷	۳۷ — خضر را از آب حیوان جز بقایه بیش نیست
۳۸	۷	۳۸ — دوش بامنا واعطی از هر دره گفتار داشت
۳۹	۲۰	۳۹ — ذالقه درد دلم در یزدقه شبها خوش است
۴۰	۷	۴۰ — یار ماچون طریق حنک گرفت
۴۱	۷	۴۱ — مسامح عشق عید قربان نیست
۴۲	۶	۴۲ — نه سروی حلوه ریور فتنه بار است
۴۳	۵	۴۳ — از وفاقیها چه یرسی جان من قربان اوست
۴۴	۵	۴۴ — از سواد چشم او وصف کحل باید نوشت
۴۵	۷	۴۵ — سپینه صافان را غبار آن و ایس درکار نیست
۴۶	۷	۴۶ — در موسم بهار مته دانشزا خوش است
۴۷	۶	۴۷ — برق آتش بار غیرت حاصل مارا بسوخت
۴۸	۵	۴۸ — گرچه دنیا هست حای غم ز غم باید گذشت
۴۹	۵	۴۹ — چرخ بریس هیات دو روزه بها گذاشت
۵۰	۶	۵۰ — خیال روی تو کردن درون ز داناگیست
۵۱	۶	۵۱ — چون شدی فارغ ر دنیا فکر خشک و تر عبث
۵۲	۵	۵۲ — زان سبب دارم نه اشک دیدقه تر احتیاج
۵۳	۹	۵۳ — رو بروی روی پر نورش سود مهتاب هیچ
۵۴	۶	۵۴ — ای خوشا آن کس که شد مهنون احسان صباح

شعر	صفحه	نظم
۳۷	۷	۵۵ — بار شد در خاطر من دار صبح
۳۷	۶	۵۶ — قول ما نشنید و شد در صحبت رندانه شیخ
۳۸	۸	۵۷ — طالعمر نیس که گاه گاهه شوخ
۳۸	۵	۵۸ — در بدن جان من شود گستاخ
۳۹	۵	۵۹ — خسرو اقلیم حان در کشور دل خیمه زد
۳۹	۵	۶۰ — هر عقده مشکل که بیک مرتبه باشد
۴۰	۶	۶۱ — مه غارت گر هوشم چو در میخانه می آید
۴۰	۷	۶۲ — عشق را صحت قوی شد عقل بی برهان بماند
۴۱	۵	۶۳ — ظالم از خانه مسب می آید
۴۱	۵	۶۴ — اشتیاق بخندمت دیوانه وارم میکند
۴۲	۶	۶۵ — هر که کاره میکند ز اندیشه بهتر می کند
۴۲	۷	۶۶ — مرغ در کنده دره، تیره روان خواهد بود
۴۳	۷	۶۷ — گوشه ما دیار ما باشد
۴۴	۶	۶۸ — نه رنگ یان و شوخی از لب گلفام می بارد
۴۴	۶	۶۹ — چون مه شبشاد قامت سپر گلشن می کند
۴۵	۵	۷۰ — جامه بافان چمن چون حبه گل داشتند
۴۵	۵	۷۱ — نیست تنها در چمن خودی چمن گل می کند
۴۶	۷	۷۲ — بدل عشق بتان سبب برینهای نهی ماند
۴۷	۵	۷۳ — نیست بر عمر کلانی منحصر موه سپید

شعر	صفحه	شعر
۴۴	۸	وقت سحر ر چرخ صدا می‌توان شنید
۴۵	۷	شبیمر زلف مشکین بیتان پنهان دهی ماند
۴۶	۵	ماه عالم فریب می‌آید
۴۷	۷	آذککه لوح حسرت مارا نوشته اند
۴۸	۶	چند در هجر توای حای بارغم باید کشیده
۴۹	۸	در ازل چون نسخه گسری خود را ساختند
۵۰	۸	آذککه در ناپیت خود سر کشیده اند
۵۱	۶	لطف جادای نهان بکس باشد
۵۲	۸	فیض والاحاء چون آرایش کشور نبود
۵۳	۵	ام صبح نراسود ز دورای نرسد
۵۴	۵	شب که بر من لشکر وحشت چو شبخون می‌زند
۵۵	۷	فغان ز شیوۀ ایس شکریس لبان چند
۵۶	۵	عمر من پیوسته درغم بگذرد
۵۷	۵	نشسته اند دریس خانه میهمان چند
۵۸	۶	جای توای حان من در دل بود
۵۹	۵	صیاد عشق بامی بیدل چه کار کرد
۶۰	۸	شبه بکار من اسباب کامرانی بود
۶۱	۵	دل را دمار زلف گره گیر بسته اند
۶۲	۵	فتاد عکس صفا بسکه در دل کاعد
۶۳	۷	بدهفط امن اگر بایدت ترا تدوید

شعر	صفحه	شعر
۵۹	۷	۹۴ — فرق است میان من و فرهاد دگر
۶۰	۵	۹۵ — ای شپخ ز اکرام فروشنیم بگیر
۶۰	۷	۹۶ — داز بر تهمت چمن شد خسرو گل تاجدار
۶۱	۷	۹۷ — دیا و سخته خلد از بهار ما بگیر
۶۱	۲۰	۹۸ — سده است گرم دگر بار این زغال تنور
۶۳	۶	۹۹ — گریه‌ها کردیم در وقت سحر
۶۳	۵	۱۰۰ — خود بخود گردد نمایان اختطام روزگار
۶۴	۵	۱۰۱ — دیر مرگان تو زان گونه در آمد بجگر
۶۴	۵	۱۰۲ — ر عکس روی تو بر نور شد دلم امروز
۶۵	۵	۱۰۳ — کهای بگیر و یکی تیر بر صواب انداز
۶۵	۷	۱۰۴ — یار از یزداد برون سر نه کشیده است هنوز
۶۶	۶	۱۰۵ — ز چشم شوخ تو گردانسته دشان نرگس
۶۷	۷	۱۰۶ — غصه جای گداز یار مسرس
۶۷	۵	۱۰۷ — بسکه خوردم باده از خون جگر مل گفت بس
۶۸	۵	۱۰۸ — زندگی را نیست امید بقا دل خسته باش
۶۸	۶	۱۰۹ — من همیشه شکیم از دیده خونبار خویش
۶۹	۵	۱۱۰ — دل نه تنها می‌کند در ناله‌های زار رقص
۶۹	۵	۱۱۱ — زیاده در بدن حای میکند رقص
۷۰	۹	۱۱۲ — نیست سر سبز بوستان غرض
۷۰	۵	۱۱۳ — چون نه قصد به کای رنگین خط
۷۱	۶	۱۱۴ — گرچه دارد خضر از عمر ابد بسیار خط

شعر	مصدر	محل مهر
۱۱۵ — ای از دلم روی و دارد بهار شمع	۵	۷۱
۱۱۶ — در دلم افروخت آخر داغ گلرویان چراغ	۷	۷۲
۱۱۷ — صیقل آینه هوش است مستی در دماغ	۵	۷۳
۱۱۸ — از چه پیچیدی بخود چون مار از سودای زلف	۵	۷۳
۱۱۹ — سرمه نا چشم سیاهت می کند کار شگرف	۶	۷۴
۱۲۰ — گر شود آن ترک بد خوهر من مسکین شفیق	۵	۷۴
۱۲۱ — هر که می زد دست در دامن عشق	۶	۷۵
۱۲۲ — زاهد مزن بساغر خوش آب بنگ سنگ	۷	۷۵
۱۲۳ — چون کمر پنهان درون دیدی خودبار اشک	۷	۷۶
۱۲۴ — نه تنها هست آن ماه پری رو را کبر ذارک	۵	۷۶
۱۲۵ — از خجالت بیش رویش آب تر گردید گل	۷	۷۷
۱۲۶ — ز تاب روی همه من شد آفتاب خجل	۷	۷۸
۱۲۷ — دنیا و صاف و مصفا کن آستانه دل	۵	۷۸
۱۲۸ — که چرخ زمره گوی بهار صد جهان دارم	۵	۷۹
۱۲۹ — شد چمن آخر خجل از دیدن روی صبر	۶	۷۹
۱۳۰ — صید فتراک ترک بد خویم	۶	۸۰
۱۳۱ — مانشه تنها دهل چمن داریم	۶	۸۰
۱۳۲ — ای خوشا آن کس که شد زادش دالین صبر	۷	۸۱
۱۳۳ — عاشق بیقرار مهتازیم	۷	۸۱
۱۳۴ — خطا کردم که دل را دامی آسرو کمان دهم	۷	۸۲
۱۳۵ — عشق را من حسیب می گویم	۶	۸۲

شعر	مهر	مهر
۸۲	۷	۱۳۶ — ما آب خضر از دم خنجر گرفته ایم
۸۳	۵	۱۳۷ — ز حور گل به بلبل شکوفه یک انجمن کردم
۸۴	۸	۱۳۸ — خود را نه بر وساده راحت کشیده ایم
۸۴	۷	۱۳۹ — شبی در کوی آن حادو دگانه یی رفتن رفتم
۸۵	۲۱	۱۴۰ — صبح دم در خلوت دل صورت حای دیده ام
۸۷	۶	۱۴۱ — دل را دشتوق آن لب خندان شکسته ایم
۸۷	۵	۱۴۲ — باده روشن دلی در حار رندان یافتم
۸۸	۷	۱۴۳ — دایم که رفته رفته شود یار رام من
۸۸	۷	۱۴۴ — من نمی دانم که یار از خانه می آید بیرون
۸۹	۶	۱۴۵ — شعله آهر چو سرزد از دل بریان من
۹۰	۷	۱۴۶ — ای شوخ دعبه دوست دسته دچنگ زن
۹۰	۵	۱۴۷ — خاله جوش شورش دیوانه زخمی است و من
۹۱	۶	۱۴۸ — مسکه پاندم ددام استوار آرزو
۹۱	۵	۱۴۹ — کردم دسه بقوت گمار گفتگو
۹۲	۵	۱۵۰ — یار آمد یا در آمد در کنارم آرزو
۹۲	۷	۱۵۱ — ای معه روتن حبیب شمع شبستان که
۹۳	۵	۱۵۲ — چو برق از آب تر گردد ددل آتش فشان شمشه
۹۳	۶	۱۵۳ — گر شود در پیش رویش دلو به گستر آئینه
۹۴	۶	۱۵۴ — طالع کامگار والاحاق
۹۴	۵	۱۵۵ — وانه گردد زینهار از رلف عنسو گوی گره
۹۵	۹	۱۵۶ — می رسد امروز حاتم یلله

شماره	شماره	موضوع
۹۵	۱۵۷	— چشم دیدم که در آمد زبیت خانه سپید هستی
۹۶	۱۵۸	— اگر از ساده لوحی نقش در دل از گمان بندی
۹۷	۱۵۹	— گویند که از ما بدیش رفت گرانی
۹۸	۱۶۰	— سالها نگذشت دارم بر زان ورد کسی
۹۸	۱۶۱	— من نمی دانم چرا ای جان که جان کیستی
۹۸	۱۶۲	— دزم ما عالم آب است تو هم می دانی
۹۹	۱۶۳	— ای فادک از تو نمی داریم امید نمی
۹۹	۱۶۴	— بزم امشب ز شراب است تو هم می دانی
۱۰۰	۱۶۵	— گشت امروز دلم بنده فرمان کسی
۱۰۰	۱۶۶	— کرد عکس رخ خودش دلم حلاوت گری
۱۰۲-۱	۱۷	رباعیات

RAGHIB WA MARGHUB

BY

MIR ISMAIL KHAN ABJADI

EDITED

BY

MUHAMMAD HUSAYN MAHVI

Junior Lecturer in Urdu, University of Madras

UNIVERSITY OF MADRAS
1951

کلیات اجدی حصہ سوم

راغب و مرغوب

مصنفہ

میر محمد اسماعیل خان اجدی

ملک الشعراء دربار والاہی مدراس

مرتبہ

محمد حسین محوی لکھنوی

حونیہ لکچرار اردو

مدارس یونیورسٹی

سنہ ۱۹۵۱ عیسوی

مثنوی راغب و مرغوب از ابجدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و تهم بالسخیر

اے نام تو حرز جان عالم	جهد نو بود زمان عالم
در کینه تو عقل را دگر چاک	افگند سمر از سهند ادراک
صنم تو برون ز دانش ما	خاید بخیال بینش ما
افلاک ز حکم تست گردان	سیاره یکی ز ره نوردان
مه از تو بشب چراغ دارد	در سیسه ر عشق داغ دارد
خورشید بیاد تو سحر خیر	اما تب اوست آتش انگیز
سنگی که در آب هست پیدا	از تو شرش بدل هویدا
هر ذره نهی مودت تو	حامی بکف از محبت تو
در جنب صدف چو ماه انور	روشن کرده چراغ گوهر
بستی ز حباب قبه بر آب	شنجرف کشی برون ر سیهاب
از فیض تو مکرمت فراخ است	الهاس بهغز سنگ لاف است
از آتش و آب لعل رخس	گردید ز امر تو درخشان
گه زاب برون گهر برآری	گه از کف خاک زر برآری
مشاطه لطف تو دصحرا	گردید چنان چهار آرا
شد در بر سرو سبز دیبا	مانند قبا چست زیبا

پوشید بنفشه در چمن نیز از نیلک صاف پیرهن نیز
 لاله ز کلاه سرخ بر سر سر برد بر اوج چرخ اخضر
 در ناز شده سمن به گلشن گردید زبان دراز سوسن
 در راه تو سیل بیقرار است سر بر سر سنگ در گذار است
 هستند همه فتاده تو مدهوش ز حام جاده تو
 وز هستی تست هستی گل چه خار بود چه گل چه بلبل
 ما مشت عیار را چه قدرت سازیم برون زبان جرأت
 تو هر چه کنی همان صواب است این جانده سوال و نه جواب است
 در عرصه کارگاه ایحاد هستند بسمه بلبلد بنیاد
 لیکن چو حباب هستی شان موهوم بود درستی شان
 از ریزه ذره تا بخورشید دارند تهمر با تو امید
 از رشده آب ابر رحمت گلشن شده مرغزار کثرت
 آید بسرش دگر علامت افتد خل اندرین نظامت
 وقت است که وقت هم نه ماند منبت ز سرور و غم نه ماند
 اول ز تو نقش بست عالم و آخر سوی تو شود فراهم
 تو شاه سریر لاوبالی دارای حال و جلالی
 نا بود ز تو نبود آمد محذور درین وجود آمد
 پروای تو نیست هستی ما کز دغم شده است هستی ما
 موجودی ما چه کشت دارد محذومی ما چه تخم کرد
 هر دو بر تو بود مساوی شرقی نبود درین تساوی
 هر کس که برای تو شتادد بر باز شدن عنان بتابد
 یارب چه بود عمیق دریا یک دامن موج تا نریا

چندیس رفتند و کس نیامد یک داشک ازان حرس نیامد
 ماهم برویم دریی شان با ایس دل چاک سینک ریشان
 جز حق بکس بقا نشاید باطل برود چو حق در آید

در مناجات

ای آرزوی نیازمندان جان داروی درد دردمندان
 بنیاد من غریب رنجور ار تو شده سر بلند و محور
 سرسبزی کشت من ز آبت نوری بدلم ز آفتابیت
 خواهم که چنان نگار رنگین هرگز نه فتد ز طاق تمکین
 پر کرده تو بهار گیرد پیوسته دگر دگر گیرد
 شمع که ز تو شود منور ار نور تو ، همچو خور مصور
 مسپار بدست باد طوفان کز باد بشمع هست نقصان
 گیرم که گناه کار هستم بد و ضح و سیاه کار هستم
 اندر بر رحمت فراوان چون خس نبود بهوج عمان
 روزی که فلک ز سر در افتد وین چادر نیلگون بر افتد
 از دست رود نظام انجم سر رشته هر یکی شود گم
 آندم که بود که دست گیرد عذر من خسته دل پذیرد
 جز درگاه تو پناه من نیست چون عفو کنی گناه من نیست
 از شعله آتشین دیر چون گرم شود زمین محشر
 چون اجر گران عرق بریزم در سایه مصطفی گیرم
 او دیده مرا پر از ندامت گیرد که دامن شفاعت

در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم

ای مطلع دوره مکمل	خورشید یسین و نور اول
وی سایه رحمت الهی	در هر دو جهان ترا است شاهی
ای تخت نشین قاب قوسین	حکم تو روان درون کودن
چتر تو دود سحاب مشکین	گر هست به بر قهپس یشمین
دخل تو بود ز تاج کسرا	محصول تو زرع چرخ خضرا
در صرف تو هست گنج حبروت *	تحصیل زر از بلاد داسوت
فوج تو ملائک سماوی	نقش تو دکانات حاوی
خورشید کبین قبه تو	یک درم فلک ز حبه تو
جبریل امین ترا سپاهی	زین گونه که کرد پادشاهی
زان سرو تو شد ر سایه آزاد	که مهر دسایه دو افتاد
خورشید چو زیر سایه آید	دس سایه یگونده رو نهاید
چون لوحه ماء ساده دیدی	ز انگشت الف در او کشیدی
حانم بفدا تو طرفه امی	داری دقلم خط کربهی
زین گونه که کرد حز تو ترقیم	کز یک الفش دونوں شود میم
از حسن تو یشت ماء انقض	تو املح و یوسف است ابیض
در معز چمن رسیده بوییت	گل مفعول از بهار رویت
شد ظلمت کفر دور از تو	در مردم دیده نور از تو
جسم تو لطیف تر ر حان است	در حان نه دباب را مکان است
تو خود احدی ز میم دگدر	کان میم بود حجاب اکبر
تقید تو گریچه همچو اطلاق	دارد اندر بروی آفاق

جایید که ز پردۀ یمانی آئی به درون چو لعل کانی
 سازی بهمامه دستگیری بر فرق مبارکش ییذیری
 تو خود ز نخست حمامه زیبی چون صبح بهار دلفریبی
 یک پیروهن سپید چون ماه یس هست ترا ز نور ای شاه
 نمایین کن از ادیم طائف تا موسه رند برو طوائف
 بر مسند یتررب جهان صدر برآ چون ماه لیلة القدر
 ما جمله امیدوار هستیم در دام دو چون شکار هستیم
 از دیدن تو دحات یابیم باز از سر نو حیات یابیم
 از ما یکی ابحدی است احقر فتراک ترا چو صید لاغر
 حز بردو تو سرش نیامد سر در در دیگوش نیامد
 او هم برده تو خاک گشته اُفتاد چو مرغ پر شکسته
 از لطف برو دمی نظر کن چون باد سحر برو گذر کن
 یاران تو صاحبان دینند ارکان عمارت یبقینند
 زان چار جهان شیر تاقیر ماندند کنون چهار تکبیر
 بویگر نخست شمع امحد به فصل خلیفه محمّد
 گردید یسش عمر مسلم در مسند او امیر عالم
 عثمان یس او مدار بگرفت در صدر دمی قرار بگرفت
 سلطان نجف جهان عرفان گردید جلسه بعد عثمان
 ترتیب خلافت است این حا بدت است درین مقام بیجا
 یا رب بهصادقات حسنین بر خیر دهی حلالی کونین
 بر آل نبی خدا بود حال کین حب بودم حزای ایهان

در معراج نبی صلی الله علیه و سلم گوید

در غرب چو آفتاب یبزد از مغز زمیں بخار سرزد
 آمد چو سحر شبی مبارک از رحمت ایزد تبارک
 در یرد طیلان مشکیس چون قطعه سایه عنبر آگین
 می بود چنان سواد محبور در رشک آن کلاله حور
 چون مردم صاحب حمالان سرمه کش دیدد غزالان
 میتافت چو ماه در سیاهی شد غالیه زان بعثر خواهی
 مفتوح دران در سعادت وا گشت دریچه ارادت
 سیاره بسعدیت دمیده بر لوح مراد نقش دیدد
 ر اندیشه کاوش ملامت ورزید جهان خور فراغت
 هرکس ز خوشی بخواب شیرین نن زیر لحاف و سر ببالیس
 گردید تهی جهان ز غوغا در کار حرس شکست آوا *
 شاه رسل و کریم اخلاق بحر کرم و عمیم اشفاق
 بالای سریر کامرانی می خفت بقصر امراهای
 وارسته ز شورش زمانه وز مکر معاندان خانه
 چون آئینه خسته دیکر بسپرد جسد بنرم جستر
 ناگاه رسید بیک یزدان از گنبد نیلگون گردان
 می دید که آن مه جهانتاب دل بیدار است و چشم در خواب
 میگفت لبش بر از تبسم قمرم یا ایها النبی قم
 بر کرده ز رو چو ماه چادر برسید چه حکم شد ز داور
 گفتا که ترا درین شب داج خواند است خدا برای معراج

اینک دارم براق حنت از بهر تو با یراق حنت
 رخس و چه رخس برق کردار چون رخس خیال گرم رفتار
 مانند فرشته یر کشاید از اوج سوی نشیب آید
 از جنب نشیب باز چون حان طی میکنند ایس چهار ارکان
 نه وهم داورسد ز چست ز نه فهم رود به بیش دستی
 زان تیز پیویه کز گاستان آید بو در دماغ مستان
 آن گوهر لحه قدیمی وان آبروی در یتیمی
 پیغام خدا شنید و برخاست گل در بر پیرهن بیماراست
 بنشست درون خاد زیس بر تافت عنان اسپ مشکس
 سالار رسل گرفت چون راد ارواح پیهمراش همراه
 موسی برکاب خاص اوشد عیسو چو نقیب پیشرو شد
 از آدم تا مسیح هر یک دامن بکهر روان بیگ یک
 صف صف همه در صف سواری قائم قائم دجان نثاری
 سبحان الله چه دولت است ایس چه کوکب و چه شوکت است ایس
 آسوده اراں ره مصفا آمد ز حرم درون اقضا
 از ناف زمیسی به بیت اقدس نازل شده چون دم مقدس
 در مغز ضمیر یاک کافه می ریخت زنافه مشک نافه
 آذگاه بگنبد نخستین افگند کزنگ * نعل زریں
 مه رابده جیبس ز نیک نامی داغی افروخت از غلامی
 زان مرحله بر سر عطارد آن رحمت عام گشت وارد
 بگزشت اراں بهار امید بر جنبر سیومین زاهید
 چون بر در چارمیس در آمد خورشید بخلعت زر آمد

بر پنجه‌ی طاق چون گذر کرد
 بهرام فرو ز سر سپر گرد
 برجیس که قصر ششمین داشت
 ریز قدمش حمامه بگذاشت
 سر کرد فرو بسجده کیوان
 از مسد هفتمین ایوان
 چون گشتت سجد او سبک سم
 زد نقش دلوح کاخ هشتم
 کرد از سر ناصیه فروچیس
 زان چهره دل فروز پرویس
 نالید بزیر پائے چون خس
 آن سطحه فرش چرخ اطلس
 در سدره روا گذر فتاده
 از حامل وحی پر فتاده
 اسرافیلش رسید آن جا
 رفرف پیشش کشید آن جا
 راں ها چو قدم فرا کشیده
 در محفل عرشیان رسیده
 بالا تر آن علم چو اهراخت
 از دائره مکان برون تاخت
 نه یاروده بار کی بهانده
 مبره ز جهت برون فشانده
 عشق آمد و شست رنگ کتیرت
 افگند نقاب حسن وحدت
 سرخیل سخن وران افضل
 حسان عجم حکیم اکمل
 زین گونه بگفت کان مکرم
 چون رفت سوی سواد اعظم
 آن راه بنور بسم رفته
 زی مقصد دان بجسم رفته
 بشنید خود هزار اشارت
 لا اخصی راشد در عبارت
 واپس بحرر چنان سبک تر
 آمد که گرم بود بستر
 از درگه خاص برگزیده
 آنچه که شنیده بود دیده
 زان جاده تند حریقه چند
 افگند بکار هر خردمند
 من نیز ازان شراب مستم
 چون کلک زبان بریده هستم
 رخصت نبود ازین زیاده
 بفروشم زان قرابه جاده

در تالیف کتاب گوید

در یزدت شب بروی بستر بودم بخیال خورشید مضطر
 سرخاب نظر که در قفص بود در بند تخصص قصص بود
 دهنم سوی نلدمن گذر کرد منطومه او پسند من کرد
 الحق که بود ز لطف مشحون پر از همه جادوانه افسون
 هر نکته او بشعاع پیروند چون حرز خرد بدان حالی چند
 فیاضی را نگار باشد در پیچیده او شکار باشد
 من نیز بشرط آن که نقشه گر هست بدل سرور بخشه
 بر کردن آن که به بندهم از نظم بر آن گهر به بندهم
 بنیاد شگفت را برآرم این پایه به خشت زر در آرم
 بومی که بذات سست باشد دنیاد بران نه چست باشد
 بودم همه شب درین تدبیر سرگشته وادی تفکر
 دامن سحر چو گنج زر شد خورشید زکوة جالوگر شد
 ناگاه یکم ز در در آمد نوواردی از سفر در آمد
 محبوب شدم که آشنا نیست با اجنبی همدی روا نیست
 ناگاه بمن زجان کشاده چون درج گهر دهان کشاده
 گفتم کای کن گوهر آگین گشتی ر چه رو بفکر همگین
 خواهی که بنظم در کشی خوب افساد راغب است و مرغوب
 زان هر دو یگانه زمانه گردید فسانه خانه خانه
 ناگاه تمام قصه در گفت درهر سخش دو صد گهر سفت
 معلوم نشد که او که بوده ابدال صفت بمن نهوده
 یا خسر چنان گرفت هیکل یا ملهم غیب شد مهمل

من موجب گفته بزرگی زان مطرب پرده سترگی
 کردم تحریر داستان را بردم سوغات راستان را
 در هند سخنوران کامل کردند بجه گهر حائل
 آنچه که نه جست همت شان می ماند برون ز قدرت شان
 در دمه من چو قرض گردید در حکم ادای فرض گردید
 کردم عوض ادای آن دین زین تحفه نادر الحراقین
 چون رتبه من شناختم من راییت بدکن فراختم من
 تا من که بدست ملک کردم داسفته گهر بسک کردم
 این گنج حواهر معانی وین جوهر گنج شادگانی
 دادم به یکی گهر شناسه روشن منشه گران قیاسی
 کو شمع دل و چراغ دین است همنام امام پنجبین است
 دگرش بزبان حیات حانها سرمایه عمر جاودانها
 باشد بحروس عالم داماد صد گونه نتایج یقین داد
 ای ساقی بزم گاه مستان وی پر کن کأس مے پرستان
 جام د گرم فراز آور عبری که گذشت باز آور
 کن دور رمین زوآند من دسپار مرا بشاهد من
 تا غرق شوم به بحر مستی آتش فگنم برخست هستی
 آن کس که بخویش خود یرست است چون شیشبه همیشه در شکست است

در بیان عشق گوید

اے عشق حنوں بهار عالم وی شیر خرد شکار آدم
 ای آتش کاروان حانها روشن ز چراغ تو روانها

شور است بکافئات از تو روز است بهکفئات از تو
 از مجمر تو دخان درون شد ایس فتنه چرخ نیلگون شد
 دردی که نبشست از مئی تو گردید زمیں دگر پئی او
 سودای خلک ز عشق باشد تسبیح ملک ز عشق باشد
 عشق است نهان درون هر شه چون سکر درون پردۀ مئی
 نیلوفر سر درون کند ز آب تا بیند خیر جهان قاب
 چون جوهر عشق دایم شد دیوانه کاه کهرجا شد
 مقناطیس ارنده گشت حائب آهن چون شد ورا مصاحب
 تا دیده کشاده در چمن گل شد سرمه عشق چشم بلبل
 یروانده بجل گرفت آتش افتاد ازان بشمع سرکش
 بر عشق بشر کنون نظر کن زان اخذ فوائد دگر کن
 عشق است که می کشید دامن از مور ضعیف تا سلیمان
 راغب را خرد نگشت مسلوب دل برد ز دست حسن مرغوب
 مجنون چه کشید در دگر تب از غمزه لیلی شکر لب
 از وامق و از خروش عذرا بر گشت دماغ کوه و صحرا
 فرهاد چو یافت بوی شیرین جان کرد نثار روی شیرین
 دل را بامید نقد مقصود در زلف ایاز بست محمود
 از عشق چه رو نمود یارب مقصود ازین چه دود یارب
 افگند پرو نقاب ز اغیار چندر بدن و غریب مهیار
 اینها همه صاحبان عشقند یک رنگ مصاحبان عشقند
 هر ذره پر ز نور عشق است هرجا بینی ظهور عشق است
 بی عشق دمی مباد پیدا بی عشق مباد کس هویدا

آنچه که ز عشق در گرفتم زان آتش تیز در گرفتم
 غیر از اثر حنون نباشد دزدوی گل فسوں نباشد
 عشق است شه و حنون و زیرش دی آتش بود دگر مشیرش
 من یابحنون ازان فشردم در زیر قدم خرد سپردم
 عقلی که ز عشق هست منکر درکار من است سخت قاصر
 آنچه که بود شرف بحنون دارد به حنون کجا فلاتون
 در محفل عاشقان رسانده گویند رقیس در ترانه
 ذکری که ز جوعالی بر آید سپهاب بیغز من در آید
 دیوانه ما چو کاک گیرد مشهور جهان بجاک گیرد
 تحریر کند چو خط طغرا صغریا خندد بروی کبری
 دانش که ازان معاش گیرند نزدیک سبب تلاش گیرند
 چون جنبیر عنکبوت باشد از صید مگس بقوت باشد
 دانا آنست که عقل بازد چور شیر بر راه عشق تازد
 هنر عشق بکس تعلقی نیست با اهل خرد تعلق نیست
 خوابان که ز حلوه بر طرازد بر سطح دهل قرعه بازند
 دیوانه شود دل خردمند برخاست شود زیند و هم یند
 عشق آید و دست او بگیرد در حالت تنگ تا نهیبرد
 عقل است که صد هزار فرسنگ بگیریزد سر شکسته زان سنگ
 یارب دل من چو آتش طور روشن گردان ز شعله نور
 در عشق خودم تو مست گردان تا هست شوم به نیک مردان
 آن مغز خوشا که نرم گردد از باد عشق مست گردد

دربیان الخاز کتاب و ذکر بهرام شاه بادهشاه یمن

گویند مورخان پیشین کاندور یمن از شهن پیشین
می بود شهی دنام بهرام بهرام فلک بدکم اورام
پیوسته جهاک کامرانی می کرد دشاط خسروانی
زیر قدمش سریر شاهی بر چرخ زدی دم میاهی
در عدل و کرم یگانگی بود مشهورتر زمانه بود
از خیل و سپه دوصد هزارش هر یک هزار شهسوارش
از نسل کیان مفاخرت داشت اماز یسر مهادرت داشت
شهری که فروغ چشتم او بود در خانه او نمود موجود
از به ولدی حکمرانی سوخت از آتش دل چراغ افروخت
حقا که کسی ولد نه دارد از بی ولدی سند نه دارد
روزی بدورش رسید سائل از تشنه لپی بسآب مائل
زد بانگ همی که ایها الناس هرگز مشوید چون تری کاس
یک جرعه من ز آب ریزید یک قطره بریس سراب ریزید
پاشید بمن سحاب رحمت سیراب کنید زاب رحمت
چون شاه شنید بانگ درویش برداشت دست کوزه خویش
می برد دزد مائل آب بنهاد به پیش سائل آب
چون دید گدا مروت او بر رسید ارو که ای جهانجو
از بهر رواج شهر یاری داری ولدی و پادداری
شده گفت بدو که ای ملک فر به دست مرا دسر ده دختر
در قسمت من ز ملک تقدیر مازد رقی چینی ده تحریر
گفتا که حرام هست بر من از حرام عقیق آب خوردن

ایس گفت و زچشم غیب گشته از پیش نظر چو جاں گذشته
 بهرام ازین سخن خدل شد از آب سر شک پا به گل شد

 دیده که ملک دسه ملول است افتاده دستر خمول است
 دل برد نخستین از سخنها از رنگ بهار و از چمنها
 انگه سبب ملال یرسید پیدا ز چه شد نکال یرسید
 شد گفت باو فسادت خویش از تیر جگر شگاف درویش
 دادو چو شنید ایس حکایت برد از دل شد غم شکایت
 گفتا که آرسید وقت اقبال اندوه مکن تو باش خوشحال
 برخیز و تلاش آن گدا کن دل دریغ طالب خدا کن
 ایس بسته گره ازو کشاید ایس رشته ازو بدست آید
 شد کرد قبول آنچه زن گفت ایس راز درون پرده بنهفت
 انگه بفکر خود در آمد در هستن آن گدا در آمد

در بیان گوش ناکردن بهرام شاه نصیحت وزیر را
 و رفتن او بطلب درویش در بیابان

.

 بشنید وزیر راز خسرو کاورد ترازو ساز خسرو
 لغتی بفراست غم فرورفت درد جلق چشم نم فرورفت
 انگه ز چپب سر بر آورد دود از شرر جگر بر آورد

گفتا که ترا خیال بگرفت اقبال ترا زوال بگرفت
 درویش نبود، بود ابلیس بر خواند بتوفسون قلبیس
 شیطان دخی لباس دارد در چند لباس سربر آورد
 بالفرض اگر ولیست درویش اما پیتی اوشدن جگر ریش
 از ملک و مثال تییره گشتن در وادی عول خیره گشتن
 دور است ز کار اهل بینش بد هست به پیش اهل دانش
 ابدال بیک مکان نهاند پیوسته بسیر چون رواند
 آن کس که بیک صفت نباشد در جستن او که جان خراشد
 در کف ز نشان سراغ آید خستن یعی به نشان دشاید
 جاسوسان شهان در ایس جا هستند نهان نهان در ایس جا
 گر ایس خبر تو فاش گردد زهری بدرون آش گردد
 در مهادت تو فتنه آید فردا شب حامله چه زاید
 ملکی که وجود شه ندارد شب هست و لیک مه ندارد
 دل از چه دهی بگارسودا باز آ ز سر بخار سودا
 در بیخردی کسی نه کوشد ایس شربت تلخ کس ننوشد
 بر گفته زن چه درد بازی عنقا بخیال صید سازی
 زن قابل مشورت نباشد اندیشه او جگر تراشد
 از پهلوی چپ زن آفریدند مردان ازو راستی نه دیدند
 زن بهر دو کار خوشتر آید چون زین گزند ز سر در آید
 اول بمناسل است ظاهر ثانی پی رفح حزن خاطر
 چون مرد بسوی غم شتابد در صحبت زن نشاط یابد
 ورنه همه چود چنات اینها دادند همه صفات ایسها

آنها که بحقل بد گمانند از کثرت صحبت زدانند
 بهرام ازین سخن نه پیچید که رای وزیر بر قوی دید
 بر هوش رساش آفرین کرد اما سخن دگر برین کرد
 گفتا باو کای وزیر عاقل من نیزنیم سفیه و جاهل
 دانا دلم و سخن شناسم از بیم رماند به مراسم
 لیکن دلم از گدا بر آشفت گوش از دم آن صدا بر آشفت
 شیطان عملی بدل نه دارد دیو از در دل گریز دارد
 دل جوهر معدن الهی دل مخزن راز پادشاهی
 دل مخیر صادق خبرها از ملهم غیب در اثرها
 اکنون دل من درین تباهی در مقصد من دهد گواهی
 بی ره نتوان قدم فشردن دادل نتوان ستیزه کردن
 القصه ز شه نه شد هرجوش از پسد وریر ینبیه در گوش
 آخر شده رفتنش بناکام در جستن آن گدای گننام
 بر بست امور خانه داری آئین مراسم حصاری
 گلفام گرفت ذمه خویش کرد از سر صدق لایحه خویش
 قانون نظام مملکت را انواع مهم سلطنت را
 تفویض وزیر کرد سلطان خود بست کمر بنام پودان
 انداخت ردای خسروانی افکند عمان زندگانی
 رکوبه * بکف و ببرکهن دلق یکسو شده از محبت خلق
 میرفت ز شهر سوی صحرا رو کرد بسوی روی صحرا
 سبحان الله چه همت است این در عزم چه قدر همت † است این

* - ویتن چرمین که مهدی آن را چها گل گرید (عیات)

† - بالفتح مقصد و ارادة چور و در چور مرخص نبردن -

چون مرد بکار خود شتابد آخر بهراد یار یابد
 از عزم بود سپهر گردان عزم است کمال نیک مردان
 در دائره جهان پیدا به عزم مباد کس هویدا

هربیان یافتن شاه بهرام درویش را در بیابان

بخار کوه از رهنمودی بوزینه

نقاش نگار سحر سازی	دادای فنون	دلنوازی
زین سان بفسون دادوانه	بر بست طراز این فساد	
کان شاه یمن برنگ آزاد	در بادیه پا ز بند بکشد	
در وادی هولساک می رفت	چون نقش قدم بخاک می رفت	
میرفت پیاده در بیابان	به مرکب و زاد ره شتابان	
چون برق دمی به گرم خیزی	چون اجر دمی باشک ریزی	
گر تن محرق زتف نیالود	در سایه خار بن بیاسود	
دشته که نسیم آن سبوم است	سگ سیاه پیش او چو مور است	
ریگش همه اخگران منقل	دودش همه چون بخار مرحد *	
چون رنگ هوا بتاب می شد	مغز سر غول آب می شد	
نی آب نه هادیان راهش	نه غیر خدا کس یناهش	
بومش چه بود هزار فرسنگ	مرغی نپرد دران بآهنگ	
اطراف زمین رکان گوگرد	چون ابر بران دخان گوگرد	
مانند دماغ افعی دوز	به آب ولیک در دهان خون	
در گرسنگی طپد چو جان	خورشید بود بشکل خانه	

بهرام دران چو باد صحرا کرد ایس همه تاب و تپ گوارا
 گه پند وزیر یاد می کرد گه دل بامید شاد می کرد
 گاهه بخیال روی درویش گه غم زمخند بداندیش
 دیوانه صفت دویده هر سو میرفت ره ندیده هر سو
 شش ماه گزشت اندریں تاب آرام ندید از خور و خواب
 ناگه نظرش بهر غزاره افتاد بسوی کوهساره
 کوهی که گزشت سر ز گردون در دامن آن هزار آموں
 از وحش و طیور گونه گونه اشکال غریبه را نمونه
 شبه چوں سوی کوه ره بریده بوزینه بره نشسته دیده
 بهرام بدو خطاب می کرد چوں دوست برو عتاب می کرد
 کای شیر دل خجسته سیما داند که رمز دل بایما
 شش ماه دریں (سفر) بر آمد یک صورت تو نظر در آمد
 داری خبری اگر ز رازم باید که نهائی سرفرازم
 باشند ایس مقام هستی سیاره ایس بلند و پستی
 هر چند تو دور تر زمائی اما ز زبانم آشنائی
 بوزینه ز سر اشاره کرده شه را اشاره راه برده
 سختی چو زمیں کشید دریا بوزینه فرا گذاشت زانجا
 شبه دید فرو که هست غار بنشسته بغار شہسوار
 ابدال جهان بفرش خاکی کرد اسبت جلوس در مغاکی
 در هر دو شناختن رسیده اخلاص چمن چمن دمیده
 درویش چو دید روی بهرام بالید بخود چو نخل فرجام
 اول چتیشش در آمد انگه بتکلیش در آمد

فتا که کنون شدی مصاحب یارنج * تو بر من است واجب
 دادش ثبری سیه چو حامون در قدر بزرگ جسم لیون
 چون سیب بهشت تازه و تر بویا بگهر چو مشک ازفر
 گفتا بخورید وقت خفتن تو نیمه و نیمه دگر زن
 شرط است مباشرت نبودن با حفت ، مبادرت نبودن
 شه زان تعب که دید ظاهر در گشت ازان تعب ناخر
 یکساله مشقت کشیده در خانه خویشتن رسیده
 بر خورد چنانکه درویش گلغام شریک شاه در عیش
 قطره ز شرف چکید آخر گوهر بصدف دمید آخر
 گلغام ز شاه بارور شد بس کن که فسانه مختصر شد

دربیان تولد شدن راغب پسر بهرام شاه

گویند راز داستانها دانند سر بآستانها
 زین گونه ز لب گهر برون ریخت از تنگ دهان شکر برون ریخت
 کز صحبت پادشاه بهرام گردید گران شکم چو گلغام
 بر عالم شهر کامرانی وا کرد دره ز شادمانی
 چون ماه نهم بران بر آمد جنبش به رگ جنین در آمد
 پیدا گردید ماه انور زیبنده نور تخت و افسر
 شه بهر وقوف به کم و کاست بزمی ز ستارگان بیاراست
 روشن گهران آفرینش بیداردلان تیز بینش
 میزان ستاره راست کردند ادراک نهانی خواست کردند

آمد بیرون ز هفت اختر کان یور سعید نیک جوهر
 چون طالع آفتاب روشن ویرانه کند به زدگ گلشن
 اقلیم جهان ز قاف تا قاف در زیردگیس * آورند لاف
 اما چو رسد بیازده سال گردد خلش نهایش حال
 در عشق یکی بت یریراد خاید ز یری دگر باو یاد
 آشفته شود دسان مجنون گردد چو صبا بکوه و هامون
 تا این همه فریب ایام بر خیر رسد زمان انعام
 بهرام ازان نشاط فرزند زان گونه دخویش بود خورسند
 ناورد بدل خیال دوران در کرد ز خود ملال دوران
 از مشورت جماعت نیک در وقت جبهیل و ساعت نیک
 راغب شده نام شاهزاده در رغبت دل ر حان زیاده
 فرمود که حش چو فریدون در رسم کین نیک قانون
 ترتیب دهد ار سرورنو از نهرق و از بساط خسرو
 سیبسی بدندان خار بیستان محبوب چومهر در زمستان
 زنگوله بساق خویش دستند بازار ستارگان شکستند
 زهره منشان ارغنون ساز بردند دلاں ز نورم آواز
 رامشگر رمزدان اشعار میریخت شکرشکر به گفتار
 ساقی ز جمال خویشتمن مست مینا به بخل و جام در دست
 از نقل و کباب و ازمتی ناب بودند دعیش حله احباب
 شه باب سخا چو دار کرده دامن فلک دراز کرده
 آری بجهان کجا بود آرز مخلص چو عنی شود سر افراز

دخیا ز شہاں بہار گیرد دستاں ز بہار جاں یثیرو
یارب چہ خوش است گرچہ نیست شد از ہمدی بصر فایں شد
شہ سرخوش خوش کامرانی عالم ہمہ خوش بزند گانی
ہیزم کش مرغذی چہ گفتا روزہ بچہن گلی شگفتہ
کیں ہیبت تر ز باغبان ست ورنہ ہمہ زیر دیگدان است

دربیان پرورش یافتن راغب

استاد سخن طراز ایام می گفت چہیں کہ شاہجہرام
در پرورشش عالم بر افراشت خاطر ز دگر مہام برداشت
راغب چو در خدمتہ مایہ اندر صدف کنار دایہ
از شیر شکر سرشت یک چند می شست لبان شکرین خند
انگہ عہل دگر رسیدہ ذو روز فطام * سر کشیدہ
چون مدت ترک شیر آمد دل را ہوس یغیر آمد
بر نعمت خوان رسید دستش دانست رہ بلند و پستش
از حنب سریر مہد بر دست در زین فرس چو نقش نشست
استادانش ز صد زیادہ گشتند تعین شاہزادہ
از علم ادب کمال اندوخت از فیض خرد ہنر در آموخت
از راز نہان آسہائی از غیبت یردہ نہائی
از داب امور سلطنتہا ار رنگ دقوش مہاکتہا
از رشتہ چند و بست عالم ار مرتبت صنوف آمد
از صنعت کاک و حسن تحریر از حسن مزاج و حسن تقریر
از چاہکی مہیں سواری از تودہ سنگ و تیر کاری

از جوهر ذاتی 'شجاعت' از بخشش دولت سخاوت
 سر آمد ایس زماحه گشته در عهد خودش یگانده گشته
 گاهه بشکار شیر می رفت در مرتع او دلیر می رفت
 گه از دهنش ز زور حربه می کرد رها گوزن فربه
 در قوت زورتن چنان شد ینبجه کش دست همگان شد
 با ییل دمان خبرد کرده فرقیش که پایچه گرد کرده
 شه بهر او قصر نو بنا کرد اسباب مهیا از غنا کرد
 پیرامن او بهار بستان در صحن زمین پر از گلستان
 حوضش همه بسته سنگ مرمر نهش همه پر ز آب کوشر
 از گلبدنان خور یرستان از سیم تنان سحر دستان
 در صحبت شاهزاده کرده رنگیس همه را ز باد کرده
 راغب چو دران محل درآمد خور منفعل از حمل درآمد
 با همهران * خود دران کاخ می بود همیشه شوخ و گستاخ
 عز عیش و طرب نبود کامش سیهرم هوس بزیر دامش
 از فکرت دهر غم نمی داشت در دیده خشک نمر نمی داشت
 روزش همه صرف در شکارش شب بامی ورود بود کارش
 ناگاه رسید وقت معهود که در عمل ستارگان بود
 در وقت ولادتش ز انحر کردند منجمان تکلم
 آخر ز فلک درون اثر کرد بر راغب ساده دل نظر کرد

در بیان دیدن راغب مرغوب را در خواب و عاشق شدن بر جمال او

از جنبش چرخ طاق افلاک و ز جوش بخار مرکز خاک

خال شب قیر گون هویدا شد بر رخ روزگار پیدا
 آمد برون از مسافت دور از الکة زنگ قرص افروز
 سلطان قلمرو تجمل یوشید قباے چشم بلبل
 زرین کمران خدمت انگیز گشتند روان به پشت شب‌دیز
 بر تخت حبش نشست چینی چون شاخه گل بگلزمینی
 رومی نسیان سیم بیکر کردند برون ر غرقه ها سر
 بر سطح هوا بنفشه گون فرش روشن شده چون سراق عرش
 در طاق مقرنس ملائک روشن نظران علی‌الارائک *
 درپیش خلیفه چند اطفال اما همه ساقریں چو ابدال
 شد دیده خلق در نظاره چون ماه نمود گوشواره
 خورشید فگند خیمه دور مهتاب نمود چهره نور
 از جلوه ماه نور گستر شد خاک سیاه مبدل از زر
 هر سو بنظر در آمده آب از دور نمودی بحر سیلاب
 چون تخته نقره گون زمیں بود تا بده چو گوهر نگین بود
 از بسکه فشانده نور انجم خفاش نهان شد از توهم
 چون ساقی شب ز باده خواب کرده همه ذی حیات سیراب
 عالم ز خودی خود گزشته بر دستر خود دراز گشته
 چون مستی خواب گشت در جوش هریک شده رین شراب مدهوش
 نی دست شہان بکار مرده نی یایه گدا بکوچه گردی
 شد دور ز یایه عاشقان بند با دلسر خویش جله خورسند
 از عشوه و ناز گرم بازار بریک گوهر دو صد خریدار

* جمع اریکه تحت راسته ، ر سرریکه پر حله یا تنامیامه باشد (عواث)

آرم بسواد پردۀ لیل هریک سوی جنس خود کند میل
 زیراکه شب است پردۀ راز در پردۀ هوش است نغمۀ ساز
 شب هادی راه عاشقان است شمع ره کاروان جان است
 راغب چو دران شب خمسته از مشغله حواس رسته
 بر . . . سریر خواب آمد بیداری را جواب آمد
 سر کرد بروی شرم بالیس تن کرد حوالۀ نهالیس
 رفتند بکار خود نگهبان خفتند بحای خود رقیبان
 شاهزاده بخواب راحت اندوز گردید چنان فراغت اندوز
 نه از خودونه از دیگر آگاه میدید بهار حسن ناگاه
 آمد بتمه با کلاه * حور چون مه بهار چشم نور
 سر تا بقدم فریب عالم می برد زدل شکیب عالم
 حوران عدن خجل ز رویش صد فتنه بیک گره ز مویش
 سر تودۀ مشک ازفری بود یر مغز ز راز دلبری بود
 گیسو بشکن محیل فتنه چون مار سیاه دلیل فتنه
 زلفش رسن گلوی خورشید رویش چو گل بهار جاوید
 خال سیمش فراز رخسار رنگی بچکان دودن گلزار
 از ریزه بران لطیف جواهر بر تخته عاج نقطه زر
 پیشانی او چو لوح سیمین اما به ملائمت چو نسرین
 آن ابروی عنبرین دلجو باشد چو هلال عید ابرو
 طاق است ولی بود بهر جفت اره کش لخت دل توان گفت
 چشمش که چو نرگس مکحل بی نرگس ازان شده مکحل

سرمایه سحر - ساحری بود افسون رموز سامری بود
 جبینی الفی کشیده از ثلث سیمین رقی دمیده از ثلث
 لب برگ گل و دهن چو غنچه زان بود دل چمن چو غنچه
 گوشش صدف در رموز است مهر سر مخزن کنوز است
 راز دل عالم است درو شور سر آذر است درو
 سیب ذقنش دماغ دارد برماه دو هفته داغ دارد
 چاه ذقنش برای هرجان لبریز بود ز آب حیوان
 حسرت ده جان عاشقانش صد یوسف مصری اندرانش
 غیب بودش نشان آفت چو ترجمه بیان آفت
 گردن چو صراحی بلور است کروی بجهان مدار شور است
 چو تخته عاج پشت هموار زیبق بصفای او گرفتار
 یا هست برنگ سطح آب گیسوش برو چو موج درقاب
 چون آئینه هست سینه او مهر است نهان بگینه او
 کردند نهو دران گلستان بر شاخ گلی دو نار یستان
 هر یک بنظر چو گوی عاج است برقیبه سیهگون خراج است
 یا آمده اند از ره چیس روی بچه با کلاه مشکیس
 از نقره خام هست بازو گنجینه حسن به ترازو
 مانند گل است گرچه پنجه لیکن دل خلق در شکنجه
 دسته زحنا بهار بسته از خون جگر نگار بسته
 باشد شکش چو قاقم روس دروی همه پرده هار خاموس
 رخشنده بسان لوح سیباب نافست دران چو ورطه آب
 دارد کمر و لیک موهوم کس جز کمرش نه کرد معلوم

زین پیش برار آن گل ابدام رهوار قلم
 شکلی که بجید تر ز قلم است
 چون نافه مشک هیبت او بر شست
 ساق و فخذش بمره بازی هر دو بسر فسوں طرازی
 رنگین قدمش چه هست نازک دورست ز برگ گل تدارک
 شهزاده برو نظر چو بکشاد افتاد برو هر آنچه افتاد
 نه ساله بت پری فریب از جان پری برو شکیب
 بالای سریر خویش دیده چون گم شدگان خود فراموش
 انگاه کشاد درج گوهر گفت ای که توئی زمه نکوتر
 از مشرق کیست آفتاب رخشنده ز کیست آب و ثابت
 برج تو کجا است گر تو ماهی تخت تو کجا است گر تو شاهی
 از آدمیان خیر تو نیست در جنس پری نظیر تو نیست
 از خلد پری رسید باشی بر حور قدم کشیده باشی
 ازین سخن به پیچید

 مرغوب آچودید حسن عامر در پرده دل تراشده دهر
 من دختر پادشاه چیسر مرغوب پدر نهاد نامم
 باشد ملک همام نامش بر خاتم شاه چون نگینم
 گل چه رفته بنست کیوتادی شیر فلک است زیر دامش
 محرم نه شد که تو کدامی مادر بودم اگر تو دانی
 در عرصه کدام نامی

یا خود تو فرشته ز گردون نازل بزمین شدی بافسون
گر از بشری سراغ در ده از نام و نشان خود خبرده
راغب بدو گفت قصه خویش از مادر و از پدر کم و بیش
القصه بهر دو بود حیرت در هر دو بهم نبود حسرت
شناخت کس سرای خود را دادند ز دست رای خود را
هر دو بگهان که شهر خود هست از حام مظنه هر دو شد مست
عشق از سر هر دو گشت در جوش برداشت ز دیگ هر دو سرپوش
راغب بگشید در برش تنگ نوشید ز لب تهراب گلرنگ
در بوس و کنار گرم ترشد از لذت بوسه بهره ورشد
لیکن نه رساند زیر دامن دسته که شرر زدد بخرمن
از گنج نهانیش عنان تافت آن در حک سیهگون نه بشگافت
آن هر دو گهر بعهد و پیمان بستند گره که تابود جان
باشیم بزیر نیلگون طاق بی جفت بدون یار مشتاق
راغب باو داد خاتم خویش تا یاد خودش بدل بود بیش
او نیز باو سپرد خاتم تا خود نشود ز دل غمش کم
حز دست دگر نبود حائل در گردن شان بهم حائل
خواب آمده سنگ راه آن شد خار کف پاها هر دو جان شد
خواب است نشان غفلت دل از خواب شود بلاه نازل
از خواب مباد کس پیشیان از خنجر خواب سینه ریشان

دربیان بیدار شدن راغب از خواب در وقت

سحر و زاری کردن او در عشق مرغوب -

چون مرغ سحر پره بر افشاند دامن خاک زری بر افشاند
از چشمه خود نشان آتش زد سیل برون بجان آتش

مستان شراب ناب دوشیس	دستند درون ز خواب دوشیس
راغب ز نظر نقاب برزد	از چشم برون حجاب برزد
زان دیدۀ خواب ناک مفتون	گردید بخار شب چو بیرون
یاد آمده سر گذشت عشرت	در دل بخلید خار فکرت
نه ماه شب گذشته بیدا	نه حالت عشق شب هویدا
در دست بدید خاتم او	گردید علاوه ماتم او
افتاد بخاک از سریر	چون نقش فتاد بر حصیر
از ناخن درد دل خراشید	از خنجر غم گهر تراشید
از هجرت یار خیره گشته	از صدمۀ عشق تیره گشته
نه هوش خورو نه هوش دیگر	شد محدودان خیال بے سر
گاه بدرو گهم بدیوار	میکرد درون خویش اظهار
چون از لب او طعان گشته	دود از دل انس و جان گشته
آتشکدۀ ز سینه افروخت	رخت خرد و دماغ می سوخت
بیگانه ز خورد و خواب گردید	دور از اثر شراب گردید
در رعشۀ تنش چو اشاخ عرعر	یرقان بدو دیده همچو عبهر
از پیرده دل هوس برون شد	آخر سر اوسوی جنون شد
زین فتنه چنبر ستبگار	گشتند خبر رساں پرستار
از مادر و از پدر خرد رفت	اندیشۀ دل زنیک و بد رفت
چون مویۀ کنان برش دویدند	دیوانه صفت ورا بدیدند
کم رفته چو تیرجۀ نشانه	نی غیر شناس و نی یگانه
مبهوت بسان نقش تصویر	نه حسن نه حرکتش * نه تدبیر

شد گفت که جمله کار فرما از قوم منجهاں و! حکما *
 آیند بهم فراهم اینجا ازوی ببرند ماتم اینجا
 گشتند تمام داخل یزم بر حکم مطام واصل بزم
 هر یک سخنی به مذهب خود بر حکمت خویش و مشرب خود
 گفتند و لم بروں ز کارش آگه نه شدند زان خبارش
 گفتند قدر شناس انجم کیس هست همان قیاس انجم
 در وقت ولادتش که گفتیم گوهر ز ستارگان بسفتیم
 حکما گفتند کیس مرض هست دیوانه شدن درین عرض هست
 این جمله بخار معده باشد در سر چو رسد خرد تراشد
 پرسید چوشاه کاهنان را دادند بسحر این نشان را
 هرکس پئی هر دوا فتاده کردند علاج شاهزاده
 تخفیف نه شد فزود دردش از حرقت طبع و آه سردش
 چون سرخ گلی که بود رخسار شد زرد ازان هوای خونخوار
 کارش شده هر زمان دگرگون از شدت و از خوراک معجون
 حکما و فسوں گران عالم گشتند خجل بجای خود هم
 شه گشت دژم برای فرزند بر گشته بدید رای فرزند
 زانو شده کرسی سر او کس نیست بعقل رهبر او
 عقلای بهار باغ دانش دانشمندان آفرینش
 ارکان سریر سلطنت را دانای رموز مملکت را
 یک جا همه ها فراهم آورد آن دانای خوشه باهم آورد
 مہری ز زبان خویش برداشت در سینه دگر ز ریش برداشت

* صمیم : حکما - دخت کاف ضرورت شعری سه اکثر حکم میر انجلی ده امرا اور حکما کر

پسری نامی مہدیہ مہ

گفتا چه توان نمود فکرش حس تنگ شده است دل ز ذکرش
 افسانۀ او دراز گشته رشته بدهان کار گشته
 دادند خواب کین ز عشق است آتشکده کین عشق است
 شاید بنظر کس در آمد شیداگی او ز سر بر آمد
 در دیده کس گرفت جای افتاد ازین مهر ز پای
 بر ماه رخ بیت پری زاد در خواب نگاه او در افتاد
 بیچاره طبیب تب شناسد از عشق کجا سبب شناسد
 گردد بهزاج چون موثر درد دگر و دوا ست دیگر
 آن را که بدل فتاد ناسور حاصل چه شود ز قرص کافور
 تاب و تب عاشقان دلگیر دور است ز شربت طباشیر
 بیماری عشق را دوا نیست بر عاشقان این ستم روا نیست
 شه شد چو ازین مزاج لاچار خود آمده بپیش آن نکو کار
 گفتا باو کای مراد شاهی از بهر چه درین تباهی
 بر اوج فلک بود ستاره آرم بزمین فرو ز چاره
 گر عاشق حور بوده باشی آرم زعدن بجان خراشی
 یا هست یری بگو بیارم در خواب گهت و را سپارم
 یا دختر یادشاه باشد بر چرخ برین چو ماه باشد
 از بهر تو سازگار سازم بر طاق نهم سرت فرازم
 راغب بپدر نگفت 'حرفی در پاسخ او نه کرد حرفی
 لب بسته فرو ز گفتگویش ناکرد نگاه سوی رویش
 شه نفرتی کرد و سر بجنباند از دیدۀ تر گهر برافشاند
 از نزد پسر گرفت غمگین بر لوح جبین کشیده صدچین

رفتن پتی راز خفیه مشکل ناید بظهور خفته دل
در راز کسی چه نیک و چه بد پی او قدمی نمی توان زد

در بیان ظاهر شدن راز و اغیب از استفسار خاسک پسر وزیر

خاسک پسری وزیر بهرام	دانش منش و سعادت انجام
همساله شاهزاده بوده	در بزم شریک داده بوده
با او همه وقت یار می بود	هم خلوت و هم شکار می بود
شاه گفت باو که ای خردمند	آگاه بشو ز راز فرزند
ایں شور دماغ از چه راهست	ویں سرد چراغ از چه راهست
از حالت او خبر بیاورم	تا دریغی کار او شتابم
خاسک بدو گفت کای شهنشاه	در پایتخت تو سر ماه
من بنده خانه زاد شاهم	خاک ره پای پادشاهم
واقف شده از ضمیر شهزاد	آنچه بود از شاد و ناشاد
در عرضگاه ملک رسامم	از بند الم دلت رهانم
چون مهره در آب نیلگون شد	سودا ز دماغ شب برون شد
از زیور کوکب درخشان	گردید فلک چو لعل درخشان
شد رنگ هوا چو نقره تاب	از خاک دمید فرش سیاه
مہتاب بگریسی بلورین	مانند عروس کرد تزئین
خاسک سوی شاهزاده رفته	چون مه برخور پیاده رفته
چنشست پس از ادای تسلیم	لیکن دل او ز بیم دودیم
راغب برخش نگاه کرده	باشورش چشم آه کرده
پرسید ورا که خیر باشد	در پرده شب چه سیر باشد

داسک^۲ بیدو گفت ایگز در آرب
 داحم که مقاصد تو اکنون
 هر نقش که در زمانه باشد
 دارد رنگی و رای رنگی
 در پرده کسی چه رنگ باز
 در آدر صدف است ناز پرور
 سری که نهان درون دل شد
 از شدت اختفا بود راز
 مشهور شده است نام عنقا
 کس گر به سخن به لب کشاید
 درجی که ز قفل بر گران ست
 بگری که بود بپرده دل شاد
 راز تو مرا بدون گفتن
 لیکن ز زبان تو دگر ایگون
 تا کس بزبان سخن نه گوید
 دانم که ترا خیال عشق است
 بر سیبینه نظر نهودی
 خوبان حرم سرای شاهی
 باشند همه به مثل گلزار
 هستند چو گل اگر چه خندان
 کی نیر چشم تو بتابد
 در شهر کجا تو سیر کردی
 همراه تو خواهر امشب
 حاصل گردد ز دور گردون
 بر لوح جهان یگانه باشد
 از صلح بود و یا ز جنگی
 بر آخر خود فرس چه تازه
 تا برونه شود نه شد بافر
 آخر دل زان نهان خجل شد
 بانوک زبان جمله دمساز
 از کثرت پرده های اخفا
 اصلاح بدست کی در آید
 محتاج کلید زر گران است
 بیرون بودش تلاش داماد
 روشن شده چون چراغ روشن
 گفتن بودم بصدق مقرون
 دانا به سخن روی نجوید
 در مغز سر و بال عشق است
 تا دیده ز اشک تر نهودی
 گالگون بدندان پادشاهی
 هم بستر پادشاه بهرام
 در حسن نیند جمله چندان
 عشق تو بشان کجا شتابد
 بر کس نظری بدیر کردی

از لاله رخان کشورستان هستند هزار گونه بستان
 در خواب مگر تو دیده باشی گل از رخ کس تو چیده باشی
 از نام و نشان او خبر کی جان در تن مادر و پدر کی
 دل درپتی کار تو گذارم سرشته آن بدست آرم
 راغب چو شنید حرف تسکین گردید سبک ز بار سنگین
 در خواب هر آنچه در نشانی میدید ز شکل یار جانی
 از نام و نشان شهر یارش از خطه چین و اردیارش
 از حسن جهان فریب مغوب و ز خنده شکرین محبوب
 از بستن شرط عهد و بیمان مانند گره برشته جان
 چون باده بکاسه بیان کرد از مستی خون دل عیان کرد
 انگاه نهاد خاتم یار درپیش وزیرزاده لاچار *
 گفتا کاین است ای نکو نام اشگستری دت دل آرام
 من خاتم خود دو سپردم ره جز پتی دوستی نبردم
 چون عشق بهمن معارضه کرد زین هر دو بهم معاوضه کرد
 این گفت و کشید داله زار چون آبر ز اشک شد گهر بار
 ناسک بقدم شاهزاده گریان گریان ز سر فتاده
 گفتا که رسیده است اقبال از بهر خدا تو باش خوشحال
 در آئینه نشاط جاوید جینی مدام روم امید
 گردد ز جناب حق تعالی کار تو درین جهان دوبالا
 مطلوب ترا بحسن انعام در کم مدت دهم سر انعام
 زین گونه بگفت و راست برخاست پاشاه نبود در کم و کاست

شاه و پست شاه هر دو خورسند گشتند روانه سوی فرزنده
 گفتند که سهاله هست این کار غم خوردن تو دیشد سزاوار
 مکتوب به سوی چیس نویسم قاصد سوی چیس فریسم
 مرغوب ترا بشو رسانیم ما دزد نقیم یاسبانیم
 دادند طهائیت بدینسان چون موم گذاختند میهمان

دربیان نامه نوشتن بهرام شاه در خدمت ملک همام
 بادشاه چیس درباب خواستگاری راغب
 پسر خود

در روز دگر شه از گردانی آمد بسریر خسروانی
 دل از سوی پور حیرت اندوز خاطر بهالالت جگر دوز
 لب تا بدماغ آتش انگیز از آه دهن برون شرر ریز
 از فکر پیام خواستگاری در وسوسه دل ز بیقراری
 اندیشه بایس که من کمینم نه در خور پادشاه چینم
 او عالی و من فرو ترازوی من آبر و او بقدر چون می
 او پایده زمن رفیع دارد امرم حکم شنیع دارد
 گر بشنودش ز دل سوالم از خاطر من رود ملال
 ورنه چه بود بلای خفت مرگست چنیس صلاي خفت
 در باد خزان رسد چمن هم این طفل رود ز دست من هم
 افتد بنقاص کار آخر از دست رود شکار آخر
 وزرای جناب خاص بهرام امرای * رکاب نیک فرجام
 گفتند که این صدای چینی نزدیک بود ز دور بینی

اکنون که چراغ دود دارد اندیشه درین چه سود دارد
 الحق بشوکل است این کار همدی کن و بر خدایش بگذار
 بر راه صواب دید نیکان گردید ملک پس آفرین خوان
 زین مؤذنه بسی بدل طرب کرد مکتوب نویسن را طالب کرد
 فرمود که ای دبیر دانا در نیک و بدم مشیر دانا
 بر کاغذ زر نگار انور بنویسن خط خوش معنسر
 از ماسوی بادشاه حیپال فغفور جهان نیک آمال
 از تیر قلم بکن روانه آداب سلام دوستاده
 انگاه ز شوک کلمه تحریر بر بند ز شو طراز تقریر
 گای خسرو تاج بخش شاهان شاه دوحیان ترا نگهبان
 حکم تو بسان حکم خورشید در عرصه دهر باد جاوید
 در عالم جلوه گاه ایجاد در کارگاه حدوث بنیاد
 بهتر ز تودد و توفیق امری نبود درین تعلق
 پیوند امر پذیر این طاق گردید جلای چشم آفاق
 زین سلسله هرکه هست عاقل چون دور مسلسل است باطل
 لذات جهان پستی او باشد فرزند یکی پدر دو باشد
 یک خسرو دگر یدر بعالم هر دو باجوت است باهم
 خواهی که یسر بتو سپارم در سایه لطف تو گذارم
 خواهی که غلام کن که کارت آید بهزار سازگارت
 یا کن بیگانگان سرافراز چون فرزند بود بحزت و ناز
 مولای منی تو در احابت که بشنوی میکنم نیابت
 ای گوهر درجک کمیانی پرورده دایه یحانی

دید است دُخواب خویش مرغوب گردید بران حال مشغوب
 انگشتی خودش بداده بر خاتم او دلش نهاده
 حسند بخود ازین توسل هر دو! بهماوضه توصل
 عشق است برونک مشک ازفر از طبله خویش برونک سر
 بیند عاشق نه خواری خویش معشوق ازین زیاده دل ریش
 پروانه بشمع گر بریزد دود از سرشمع نیز خیزد
 این فتنه کند بهر دو سورو گه زین طرف است و گاه زانسو
 خاموس من و تروست واحد احباب دگر ، دگر محاسد
 منشی چو نبشت نامه نو شه مهر پروز دست خسرو
 ناسک بهتائف دل افروز گردید روان ز شاه فیروز
 منزل منزل درید چون ماه آمد چو صبا درون درگاه
 پیش ملک همای آمد یا نامه و یا پیام آمد
 داننده معنی صحائف خوانند بلوحه تحائف
 بر خواند و رساند جمله مرسل شد پیش همای جمله مقبول
 ناسک بههمای بود مهملی جا یافت درون کاخ ایوان

در بیان متخیر شدن احوال مرغوب از غلبه عشق
 راغب و واقف شدن کنیزان و ظاهر کردن
 انها با مادر او.

آهنگ سرای عود گفتار رامشگر پیردهای اسرار
 زین گونه نشید سار کرده قفل از در عشق باز کرده
 کان دختر ارجمند فغفور چون از بر پار گشت مهرجو

زان خواب جگر فگار جان سوز می سوخت چو آفتاب در روز
 در باطن بیقرار بوده دریادش اشکبار بوده
 چون شمع بعشق یار می سوخت چون آبر چراغ برق افروخت
 در حمزه فگندرخت خود را برداشت خیال نیک و بد را
 بر بستر بیکی فتاده بر زانوی خویش سر نهاده
 لب گشته بآه و خاله همدوش گردید دهان ز خنده خاموش
 هر چند خویش صط می کرد اما بیرون شده دم سرد
 اول عشقش نهان نهوده یوشیده ز همدان نهوده
 آخر چو فتاد طشت از بام شد متهم از فریب ایام
 تهت چه که واقعی همین بود ظاهر شد کاذبه در همین بود
 دیدند کنیزکان گلرنگ زین گونه چو ریخت مشتری رنگ
 افگند بحیب خرویشتن سر می دید یکی بروی دیگر
 حیرت زد و هولناک گشتند چون سبزه بروی خاک گشتند
 گفتند بهم که این چه باشد هر وقت بجین جبین چه باشد
 از ما چه بود تنفر او تازه روش تکبر او
 پیوسته بود بسان بیجاو از صحبت ما شد است دیزار
 تنها بچمن بسیر باشد نفرت بدلیش ز غیر باشد
 خالان خالان برنگ سیلاب پی ما رودش بسیر مهتاب
 سابق که زما جدا نمی ماند گر ماند دلش جدا نمی ماند
 اکنون شده دور دور از ما در طبع نهی نفور از ما
 چشیش همه تر ز آب گریه دارد اثر از شراب گریه
 در یک سخنش دو صد خیال است پاسخ نه مطابق سوال است

یک چند اگر بریں بهاند این سیرت هم چنین نهاند
 واژون زخون و تیره گردد از دست زمانه خیره گردد
 از داله کشد چو آه فریاد از راعب و از یمن کند یاد
 در هر سخنه از این دو گوهر تسکین دلش شود نکوتر
 معلوم نه شد که این کدامند بر مرغ دلش بسان دامنند
 این جمله اثر ز عشق باشد این فتنه بسر ز عشق باشد
 باید که بهادرش بگوتیم سر رشته او از این بصوتیم
 زین گونه بخود کلام کردند این قصه باو تمام کردند
 گلچهره شنیده بانگ برزد افتاده ز پا بخاک سرزد
 لیکن بهلک نه کرد آگاه تایی نچرد راخود دریں راه
 تا بر دل کس نه راه یابد کردن بدگر سخن نشاید
 دیدن دگرو دگر شنیدن فرق است بهر دو در رسیدن

در بیان فرستادن گلچهره دایه را بنزدیک مرغوب
 و واقف شدن او از عشق الی پری پیکر و
 آگاه شدن ملک همام از آن

چون صبح دوم ربود سایه گلچهره طلب نمود دایه
 گویند نخست بود نامش چون نام نخست بود کامش
 در علم طلسم اعلام الناس شاگرد کهین روجلیناس
 می کرد ز زور سحر ساری با چرخه چرخ چرخ بازی
 تیروی فسون او چه پرسی بر آب شدی روان به کرسی

بستی ز بلور عقد الهاس یغنی پز اوست دُیگ قرطاس
 از دم زدی آتشی بدریا در داس او خوشه ثریا
 رفتی بهوا ز تار موئی بردی دل شیرذر ز هوی
 در حکم مطیح دیو خناس چون آدمیان بکار نسناس
 در عرصه کید یکه تازی چون حقه عشق مهره بازی
 لخت چش خوان عاشقی بود دل همچو کباب تر نهک سود
 گاهه بنهال شکار کرده معشوقی خود بکار برده
 کد با نوری چیں بفخاوند ز اخلاص نزدیک خودش نشاند ز اخلاص
 گفت انگه کاه رفیق دیرین جز تو که بود شفیق دیرین
 دامن که ترا بغیر مرغوب دیگر نبود بدیده محبوب
 آغوش تو بود مأمن او دوش و برتست مسکن او
 از شیر تو آن مه درخشان شد همسر آفتاب رخشان
 گردید نهال آن صنوبر از پرورش تو سایه گستر
 امروز به بین که حال او چیست زین حالت تنگ چون توان زیست
 دریاب مزاج دختر من چون است بتاب اختر من
 آنچه که بمن کنیزکانش گفتند فسادش نهانش
 می دان که هنوز باورم نیست طاهر بضهیر داورم نیست
 تو نبض شناس دل شو اکنون از حالت او خجل شو اکنون
 بشنید چو دایه راز یکسر گردید روان بسوی دختر
 چون گل بچمن پیاده رفته نزدیک بغل کشاده رفته
 بگرفت ببر چو خرمن گل وا کرد دهن بسان بلبل
 از خوش سخنان مادرانه بکشاد لب ز هر بهانه

گفتا باو کای فروغ جانم
 زین گونه چرا گرفته حاسی
 گر چشم بدست از ستاره
 گر دیو و پری ست بر تو بدطن
 یا غیر ازین دگر خیال است
 آن نیز بهن شده است آسان
 دارم بخود آن چنان تحمل
 حیاف است که تو هنوز زینسان
 جز من که ترا است غمگسار
 آن دم که زمار تو مرا بود
 دانی که چه رنجا کشیدم
 از بهر خدا نهان چه داری
 گر شریعت خوشگوار باشد
 گر تلخ بود چو زهر قاتل
 من طالب خوبی تو هستم
 مرغوب ازین حروف دلکش
 از شرم فرو ریود سر را
 هر چند بخویش ضبط می کرد
 آخر سوی اعتقاد دایه
 گفتا که توئی مرا چو مادر
 بشنو که عجب حکایت است این
 گفتم به شبی به دستر خویش
 قوت دل و قوت روانم
 بر جان تو چیست این گزافی
 لردانم که نوان شدن بچاره
 در شیشه کشیده آورم من
 اصلاح سراسرش محال است
 تو بهر چه چنین هراسان
 بار تو کشم بلا کامل
 پوشیده کسی ضمیر پنهان
 زین گونه کنیز جان نثار
 چو مهد کنار من ترا بود
 ای چو تو نهال پروریدم
 بیرون آور بخوان چه داری
 از خوردن او قرار باشد
 حقا که بود سم هلاهل
 از بادیه خوبی تو مستم
 از سینه برون بریخت آتش
 از چشم بریخت اشک ترا
 عشق آمده جمله ضبط * می کرد
 افتاد خیال مایه پایه
 در حکم تو من نهاده ام سر
 از بهدت مگر شکایت است این
 در خواب خوش حلاوت اندیش

رفتم بصرم سرای شاهی دیدم بسریر عاج ماهی
 خورشید کهین بندگ او چون خادم سر فگندگ او
 چون ماه دو هفته چهره تابان دور از رخ او برون شتابان
 یک بار مرا کشیده در بر آمیخت بهن چو شیر و شکر
 او درمن و من درو فتاده لب بر لب شکریں نهاده
 چون شاخ گلی شدیم همدوش چون سوسن و نسترن هم آغوش
 لیکن نرسید هیچ ازو رنج سر بسته نهاده مخزن گنج
 از غمچه نسیم دور مانده از گل شدنی نفور باده
 او از خود و نام خود نشان داد در قالب مرده باز جان داد
 اقصای یمن سریر گاهش از فرق سران بدر کلاش
 و از مادر و از پدر نشاده از چین و بهار شیروانی
 من نیز باو کمال دادم دل را در اتصال دادم
 شد شرط چنان که گر بهاند بی حقت بیک دگر بهاند
 او بی من و من بدون او هم تا هست بقا مدار عالم
 خاتم که بهم معاوضه شد از عشق دریں معاوضه شد
 اینک که بدست خود در آتش دارم موحود از نشانش
 در دست ویست خاتم من چون گل ز شگفتگی به گلشن
 معلوم شد که ماجرا چیست در یرده خواب ماجرا چیست
 اما بحال آن جوانی دل عاشق شده چه جای حانه
 بی او نتوان شدن به دیگر گر ماه بخود به چرخ اخضر
 وابسته باوست زندگانی این است سخن دگر تو دانی
 من پرده شرم بر فگندم این درد بنظم در فگندم

از تبخیر یدر هراس رفته
 قهر فلک از قیاس رفته
 عشق آتش و شرم پیله زاری است
 عشق است چو شبر دل شکاری است
 کی عشق رسرم راه دارد
 دسپنت چیه کتان جهاد دارد
 بآآن دل زار و سپیده گرم
 لیلا چیه کشید آخر از شرم
 رسوائی زیب عاشقاندست
 در زحر شکیب عاشقان است
 ایس گفت نکرد پیرهن پاک
 چون سایه فتاد بر سر خاک
 هوش از تن او فراز رفته
 دل از نفی * در گداز رفته
 شد خاله بلند تا به گردون
 از دیده ربود موج حیون
 بیچاره خسته گشت حیران
 زیس گونه چو دید خانه ویران
 از خاک ورا کشید دربر
 بر تارک او نهاد محصر
 از مشک و گلاب شست گل را
 داد از لب او حیات مل را
 از رسم طهائیت دهن باز
 کرده بدو از بلند آواز
 گفتا که ای باغ نوحوانی
 آرایش حسن جاودانی
 کن اندکی صبر اندرین کار
 آسان شود ایس مهم دشوار
 از وصلت یار شاد کردی
 فارغ دل زیس فساد کردی
 یک چند بباش تا شود فکر
 هر وقت میار در زبان ذکر
 زیس نوع سخن نهود بسیار
 بر خواست چو باد دایه دچار
 با مادر او سخن نهفته
 از دید و شنید خویش گفته
 گلچهره شنید داستاں را
 در گوش ملک رساند آن را
 شهبه گفت عجب که ایس چه بوده
 یک خواب دو حا چه رو نهوده
 گر راقم دفتران تقدیر
 کرد است بایس طراز تحریر

بر گشتن ما اراں رقهها هرگز نده شود بصد قدمها
 گر فاش شود سخن دناکار مرغوب ز راغب است ددنام
 دم غیر رضا نمی توان زد
 ینجه بقضا نمی توان زد

دربیان رسیدن رسولان پادشاهان اطراف با تحائف
 برای خواستگاری مرغوب و جواب
 دادن ملک همار آنها را و طلب کردن
 تصویر راغب از پادشاه یمن

از شهرت پاک حسن مرغوب چون گشت خرد ز حور مسلوب
 دیوانه شدند جمله شاهان گشتند چو جان خویش خواهان
 هر یک ز برای خواستگاری وز بهر حصول کامگاری
 کردند روان رسول و قاصد در درگاه شهب پی مقاصد
 از نامه و از پیام هر یک با جاد صبا شدند همتگ
 یک خرمین مشک مغر تاتار یک توده عود کوه انبار
 یک آهسته * حریر و دیبا یک بسته کش از سحر زیبا
 یک رشته از ظروف الهاس یک اشتر پر فروش پر طاس
 زین گونه بسا بسا تحائف بیرون ز ازیی دگر ظرائف
 پیش ملک همار بردند از هر طرفی سلام بردند
 شد شاه ازیی رسول و سوغات حیرت زده از چنین رعایات
 از بهر نزول شان مکان داد داهر همه نزل میهمان داد
 از جنبش دور چرخ فیروز یک چند گذشت از شب و روز

* جمع قماش - پیمسی جامه‌ها و رخت و اسباب - (حیات) معلوم بهین مصف ده گنبدی که معنی

میں کیوں کر لیا ہے -

روزی شده شاه چمن دایوان
 گلچهره به پیش شاه آمد
 شه گهت باو ای که بریزاد
 زن گرچه بزرگ کعبه شد
 او یردق شرم را بر انداخت
 در عشق فقیر دینوائه
 گیرم که او والی یمن شد
 لیکن نرسد بیایه من
 شاهنشاه الکهای چینم
 هستم منم از نژاده تور
 اندیشه شده ست عاقد حال
 بنگر دمی اختلاف ما را
 در کفو قربابت است پیدا
 گلچهره چو این تمام بشنید
 خندید چو گل بروی شوهر
 دانش آموز این و آنی
 مرغوب نه کرد هیچ تقصیر
 در خواب گنه ز کس بر آید
 گر شاه یمن ز تو کمین است
 تعظیم سران نسل بهشید
 چه آید و چه تور از فریدون
 اینها همه شاخ یک درختند
 آن حرف کنون چه کار آید
 در فکرت خویش بود حیران
 چون زهره به پیش ماه آمد
 ناید بتو در دلم پیری یاد
 افتد ز نظر چو به حیا شد
 بر دا محرم نظر در انداخت
 هر لحظه جانگ های هائمه
 در تحت او کشور ختن شد
 او غنچه بود منم چو گلشن
 دختند که افسر و نگینم
 از نطفه دادشاه فغفور
 کو هست ز کی منم ز حبیبال
 از بهر خدا خلاف مارا
 این ها چه تفاوت است پیدا
 راز ملک همام بشنید
 گفتا که توفی زما نکوتر
 خوش نافذ امر خسروانی
 این سر زده از حجاب تقدیر
 تعزیر درو کجا در آید
 لیکن بدگر شهای نگین است
 وادب آمد بهاء و خورشید
 هستند دو گوهر همایون
 در میوه زیگ درخت دختند
 تقویم کهن بکار ناید

راهی که بود صواب برگیر / ایس نقش کهن بر آب برگیر
 ناسک ره اختتام دسته / چون محتاجان ددر دشسته
 بر خیز و صحیفه ساز گردان / دروازه مهر باز گردان
 یاسخ بنویس چون یگانه / با هدیة رسم دوستانه
 سوی یمنش روان کن امروز / ایس کار مبارک است و فیروز
 تاخیر مکن که دقت آرد / دل را بهصور رقت آرد
 شه گوش بران بلند کرده / طوعاً کرهاً یسند کرده
 از عذر مقاصدان شاهان / گفته کای دوستی یزوهان
 گردید دهن زمان دگر جا / رفت است کف عمان دگر جا
 درکاس دگر چمن بهفت است / گل در چمن دگر شگفت است
 مهبازان تعجب فراموش / کردند جواب صاف چون گوش
 نزدیک سران خویش رفتند / آنچه که شنیده بود گفتند
 شه کرد طلب شبیه راغب / آن عاشق یاکبار غالب
 هم نامه نامی جهان شاد / درباب جواب او فرستاد

در بیان فرستادن بهرام شاه تصویر راغب را نزد
 ملک همام و عاشق شدن او بر او و شیفته
 گشتن مرغوب از سرنو بدیدن او نقش و
 قرار یافتن نسبت از طرفین

نقاش نگارخانه عشق حادو رقی فساد عشق
 بر صفحه ایس یزند گلرنگ بر بست چنان طراز نیرنگ
 کل شاه یمن مصوران را صورت گر ناز بیکران را

هرمود که جمع باهم آیند پیش ایوان فراهم آیند
 زان جمله یکی بسان بهزاد در صنعت خویش بود استاد
 از زور فنون ملک مادی ارزنگ ربای دست مانی
 چون درفن خویشتن رسیده در برگ سمن چمن کشیده
 نقشه که ز خامه اش برآید در قالب مرده جان درآید
 رسا می جادوانده او از خوشه نمود دانه او
 در خوش دبط حریر ساده دنگاشت شبیه شاهزاده
 زان گونه کشید نقش صورت ازوی سرمونده شد تفاوت
 راغب چون دید صورت خویش زد بوسه یکه بهیتت خویش
 بهرام ملک شبیه شهزاد نزدیک همای چیس فرستاد
 خاقان جهان چو دید تصویر بر نقش ملک ز نور تخمیر
 چون غنچه نخست بود مقبوض شد حجت او ز نقش منقوض
 دشگفت چو گل دلش دران دم زد خیمه برون ز خاطرش غم
 عاشق شده در حال راغب شد حسن دلیل حال راغب
 گفتا که اگرچه من بزرگم مانند فلک بخود سترگم
 ز انسان بکفر رسد چو خورشید شکر است بران بهار امید
 گویند دران نخست ایام دستور همای نیک فرحام
 ی بود چنان که از سلاطین تصویر کسی رسد بتزئیس
 می برد ببیش دختر خویش می داد بدست اختر خویش
 امید بآن که گر پسندد با او در خود به عقد بنند
 لیکن نظری نه کرد مرغوب زان نقش یکی نه گشت مرغوب
 افکند فرو ز چشم هر یک گردید ازان دلش مشبک

چون چشم به نقش راغب افتاد بر خواست ز سینه آه از یاد
 چو سایه بفرش سر فگنده از جان بشبیه گشت بنده
 زان باده تند رفت از هوش از هستی خویش شد فراموش
 بعد از دم چند در تگ و تاز آمد بمقام خویشتن باز
 واکرد نگاه مهر تائیر در پرده شهر شد ز تصویر
 زان گونه خجل شده پری زاد گویا که عروس پیش داماد
 اندک بهدید سوی مادر افشاند گهر بروی مادر
 کیس دزد منست و دشمن من در خواب شده است رهزن من
 غارت گر نقد دل همین است خوار افکن مشقت گل همین است
 در پرده سینه طائر دل از خنجر اوست نیم بسمل
 گلچهره چو دید حال دختر بشنید چنان مقال دختر*
 گفتا بملک دمی بطر کن بیمار مرا دوا دگر کن
 چون نبض دلش شناختن بود اکنون نه دهد توقفش سود
 فرمود ملک بکار پرداز تا برگ سفر کند بهم باز
 از زیور و از جواهر آلات از خیمه و پرده سقرلات
 بسیار تحائف دل افروز رنگ افروز بهار نو روز
 هر یک به بها خراج کشور در قیمت از ستاره بهتر
 همراه خواص چند درگاه بودند همه مصاحب شاه
 نزدیک شاه یمن روان کرد بر دولت دوستی نشان کرد
 گردید قرار این که شهراد کان زبده خاندان امجاد
 از ملک یمن بچپس رسد گر با او بشود زفاف دختر
 از چهار وزیر زاده یکسر صد خلعت و اسب و لعل و گوهر

ناسک یزرفنت دخش فغفور بوسید زمیں و گشت مسرور
 آن عهد امید کرد ایحاب گردید بے چو سپزه شاداب
 گشتند ازو وداع یکسر بر سمت یمن دلیل و رهبر

دربیان غلبه نمودن عشق بر راغب بعد رفتن
 ناسک و الشفته ماندن شاهزاده از استیلاے آن

گوینده داستان راغب	جوینده راز آن مطالب
از طوطی خامه شکر بار	زینسان برداشت بند منقار
کآن عاشق مست باده غم	گلچین بهار دیده نمر
می بود در انتظار ناسک	در خویش امیدوار ناسک
در آمدنش درنگ چون شد	دل از غم عشق یار خوں شد
از دست عنان صبر رفته	ناچار بچنگ حبر رفته
در یاد بت پیری وش خود	حنگید به بخت سرکش خود
گه بر سر و سینه دست می زد	گه بر سر به زمیں بیست می زد
چون لفظ سرشک گرم از غم	چون آتش یارسی لب از دم
از ناله گلوش شاخ در شاخ	آتش بسحاب رفت گستاخ
چون دود جگر ز لب پر آمد	در سینه سنگ تب پر آمد
گاهی ز هلال ددر می حسست	رنگ از رخ لعلگونه بشکست
گه اجر سیه بر آفتابش	از سنبل تر بگل نقابش
شاهی به تباهی از حشودش	چون لاله پیاله پر ز خودش
خورشید بخراب چون نگیں شد	در چشمه آب نیلگون شد

در هجره تیره خاک رفته از دوک مژه گهر بسفتم
 می گفت که ای فلک چه کردی زمینسان به خاک غم چه بردی
 پرورده ناز بود جانم آسوده ز چرخ در امانم
 ناگاه چه رنگ باختی تو بر بستر من چه تاختی تو
 شیخوی زدی بر من غریبی کردی چه ستم به به نصیبی
 دشمن شده دشمنی چه کردی رهبر شده رهزنی چه کردی
 گاهی نه پسر دو چار بودم نه باتو گهی دو چار بودم
 در معرض پر عتابم از چه چون بیغول خرابم از چه
 من پیش تو از سلوک میرم نیکی به بدی چه کردم
 ایس از چه بود بدور عالم انصاف نهان شده مگر هم
 نیکی به بدی نه گشته دمساز خیگی کن و هم در آب انداز
 باتو نه ستمیزه داشتم من تغمی به بدی نه کاشتم من
 پامین به خصومت از پتی چیست زیس گونه حکومت از پتی چیست
 بیدادی و دادگر نه گشتی بر تیر بلا سپر نه گشتی
 تو خود چو فرشته نه ابلیس لیک ابلیسی بکار تلبیس
 بهتر شده ایس چه بد نمودی خود را بدی پسند نمودی
 افعی به بدی چو کرد آهنگ هر جا که (رود) بسر خورد سنگ
 شیطان بدغا رسید چو غول خورد از سر هول ضرب لاهول
 تو بیش نه ازین دو چنبر روزی بزمین در آی از سر
 چو صبح دویم نظاره می کرد حیب شب تیره پاره می کرد
 از غصه جگر دو نیم کرد آویزش با نسیم کرد
 کای بیک جهان خورد یکتا وی قاصد تیز گرد هرجا

داری بنظر پری رخاں را سیپیش بر ماه طلعتان را
 حادان مرا دو دیده ناشی گل از رخ او توچیده باشی
 من کسده به بارده سنینم تو بینی و من و رانده بینم
 تو گرد سرش سار کردی پیرامن آن دگار کردی
 هم گوش کنی تکلم او چون گل شوی از تبسم او
 من خود چه بلا گناه کردم املاک کسے تباه کردم
 با خاندان حور غارنیدم یا در بر ماه آرمیدم
 باری بکدام جرم گیری ایس عذر زمن نمی پخیری
 انصاف نه شد که هست بیجا تو پیش وی است و من در این جا
 باری زمن جگر تراشه یکبار بکن ورا تلاشے
 بر عادت خویش پیش او شو از سر بزمین او فروشو
 باید که پیام من رسانی از عجز سلام من رسانی
 از حادثه منش خبر کن از دیده من برو نظر کن
 از من بقدم او بنده سر سر تا بقدم فراز بگذر
 بنگر بچه حالت است آن ماه دارد بکدام عرصه بنگاه
 با ما و من است در دل او یا در دل غیر منزل او
 دانم که بخیر من بدیگر دل کی دهد آن بت ستهگر
 وز دیده نظر بسوی او بین انگشتریم بدست رنگین
 دارد ز نشان من در انگشت ظاهر شودت چو واکنند مشت
 انگاه چو گل دریده دامن چون بادصبا رود به گلشن
 از یاد قدش نظیر شهشاد از سپیده کشیدی آه و فریاد
 از شوق گرفتگی در برش تنگ کردی سو بسوسه نیز آهنگ

گل را بشبیه عارض او گشتی ز جنون معارض او
 آن عقدۀ دیدۀ مکرل از عبهر باغ می شدش حل
 چون بر سر جو قمار رفتی با دیدۀ اشکبار رفته
 حیصوں ز سر شک آب مے خورد سیحوں هم پیچ و تاب مے خورد
 هرکس بامید می شتابد سر را ز امید بر نتابد
 ایس دهر که کس نه سا زوار است مینامے فلک چه سنگ بار است
 هان شیشہ خویشتن نگهدار از سنگ بود بشیشہ آزار

در بیان آمدن ناسک نزد بهرام شاه و روانه شدن راغب طرف شهر ختن

یک چند بریں گذشت ایام ناسک آمد بنزد بهرام
 زان گونه شد از نشاط بالید در جامۀ خویشتن نه گنجید
 راغب چو مراد قلب خود دید آمد بشعور و شاد گردید
 باز آمدۀ آب رفته در حو آمد بسرش زمان نیگو
 رنجی بغوشی مبدلش شد غم از عشرت مبدلش شد
 بهرام رسید کان چیں را وان مزده رساند نازنیں را
 از زیور و خلعت و جواهر از گنج زر و قماش فاخر
 پخرو دهنود سوی جیپال نزدیک همار خیک اعمال
 خود برگ سفر نهد موحود کردید تمام اُذچه فرمود
 صد زورق زر نگار رنگیں چون کشتی آفتاب زریں
 خم چون خم ابروان خوبان مخراب عبادت بزرگان
 قریان برو ماه نو دو صد بار هرخانه چو برج چرخ دوار

هر عرفة چو منظر درختان چون منزل ماه نور افشان
 يا بهر تعالم رگيسان نونيست ركلک خویش نويسان
 در حکم شميم ر اسباب آماده شددد در رخ آب
 سوغات شگرف رسم شادی سامان سرای کيفیادی
 از 'بهر' صلاح نوردیده چندی ز خواص برگزیده
 حکما و منجمان ديريون خوبان گهرفشان شيرين
 رستم منشان خصم افکن دندمای ظريف شکريں فن
 ديگر همه چيزها لائق يک بر دگری بوصف فائق
 ناييد بزبان کلک تهرير بيرون بود از حصار تهرير
 بردند بگاها چوبيں دريا شده زان بهار رنگين
 شه با همه قبائل خويش با معتبدان خيراندیش
 چون ابر رسيد بر لب بحر چون خور افروخت کوکب بحر
 اين خرمئی که بدل جان بود گرچه بضمير همگان بود
 ايکن دل والی يمين را آن شمع بساط انجمن را
 می سوخت نهان ز آتش غم از فرقت پور ديدها نمر
 راغب بحواله خدا شد از مادر و از پدر جدا شد
 بوسيد زمين خدمت شان افتاد بپاي عزت شان
 شه نيز کشيد در نخل تنگ حان در تپ و دل بناله همرنگ
 شهزاد درون کشتی آمد گوئی که محشوق يشته آمد
 شه گشت نه بهخت خرد ستيزان ماندند سحاب اشک ريزان
 چون اشک نه ريزد از خراچی خورشيد گرفت برج آبی
 تنها نه بلا بود حدائق مرگست که بعد آشنائی

گویند ماهران جاهد الهوت و الفراق واحد
 این زهر بکس مباد هرگز این قهر بکس مباد هرگز
 هر کس که درین بلا افتاده چون شمع در آتش ایستاده
 در دهر بدون این مصیبت دیگر نبود بحق عزت
 این برق اگر بکوه افتد آنهر ز سر شکوه افتد
 ای چرخ بعر عنان توان تاخت دود از دل ابعدی توان یافت
 او خسته ناوک جداقی است آشفته رنگ آشناقیست
 تلخی کش زهر روزگار است در پنجه دهر دد شعاع است
 از شبه راحت زمانه در خواب نه دید آن یگانه
 معر چنین خیال عشق است یامال ره خیال عشق است
 چون دایه بعشق مرورا دید از خنجر عشق ناف ببرید

در بیان غرق شدن زوارق در دریا و بر احوال راغب بدستیاری تسخیر بر ساحل بحر

سازنده این نوای مونسوز بریط زن نغمه مگر دوز
 زین گونه کشید بانگ ناله از سینه نمود داغ لاله
 کان جمله زوارق ملک زاد میرفت درو آب چون باد
 چون عمر کهن خیال هستی گاهی بفرار و گاه پستی
 رفتند بهم بسطع دریا رایت زده بر سر ثریا
 ناسک برکاب شاهزاده چون سرو بپا در ایستاده
 از رونق چین و از دیارش از گلشن شاه و از بهارش
 از ناز و کرشمه های مرغوب از حسن دمی فریب محبوب

از سیم تنان لعبتاش از سر و قدان گل برانش
 می کرد حکایت دل افروز تا روز شدی شکایت روز
 چو زورق خورشید بگرداب مهله گشتی خود کشیده از آب
 می بود دگر تراشه شب را افسانه نواز مهر لب را
 بر کرده روایت نو آئین می کرد ز قهقه سلاطین
 گاهی ز پری رخان رقاص بوده همه گرم مجلس خاص
 دنبال ظریف نرم گفتار می کرد گهی کمال اظهار
 شهزاده بایس . (خرم) می رفت بخاصگان همدم
 جز یاد پیریوش دلارام یک ذره نبود غم ز ایام
 هر روز زمینی که دایر کشیده قربت بهراد دل رسیدی
 نزدیک شود چو منزل وصل گردد چو زغال آتش فصل
 از گردش اختران بد خواست وارد شده زخم چشم ناگاه
 رفتند زواری سبک خیز در زیر زمین جوش انگیز
 گشتند نهان درون غاری کان بود نهان بگوهرساره
 در زلزله هر یکی چو سیلاب آرام نهاشت بر سر آب
 گفتند بهم گروه ملاح آرام نهاشت بر سر آب
 کیس غار نه در بر زمین است تا تحت ثریل کمپس کمپس است
 فواره صفت بچرخ اخضر موجش ز نشیب برکشد سر
 این ورطه قریب شصت فرسنگ دور است و تمام دامن سنگ
 در آب عمیق بحر سوراخ بشگاف دماغ کوه گستاخ
 سازنده شدند مهله گشتی از سنگ جبل گرفته یشتی
 () ازین غار بر شدی آب میسر . . . فرو بگرداب

زین گونه نهان جدا جدا شد معلوم نشد که آن کجا شد
 از یک دگرش اثر نبوده زان رفتن شان خبر نبوده
 رفتند تمام در که آب جز کشتی شاهزاده راد *
 راغب چون دید حالت خویش گردید رجوع سوی اخلاق
 کای نور چراغ خانه دل کای نور چراغ خانه دل
 تو دانی و من ترا چه گویم راد هم نه شود بسوی بخت
 پر گشته ز راد مکنتم من سر گشته دشت نکبت من
 نه یار ببر نه یاورم کس در مانده و بیگم دگر بس
 از مادر و از پدر رمیدم در آرزوی صنم دویدم
 آخر نه شدم رفیق آنها چون فرزندان شفیق آنها
 نه وعده ای صنم وفا شد ار چرخ برین بین حفا شد
 اکنون که بود بجز تر دیگر تا من ببرم پناه یک سر
 این گفت و کشید ناله زار بگریست زار زار بسیار
 چون کرد کشش کمان ضمیرش شد بر هدف مراد تیرش
 دو ماهی سهمناک چون کوه سر کرد برون ز آب انبوه
 یک کوچک و دیگری بزرگش در قوت ازان بس سترگش
 از بهر شکار کوچک آمد مانند جوان بکودک آمد
 در کشمکش دو هول جانکاه بر بست سحاب بر هوا راد

پیچید بهار آب ز انسان در مغز فلک جوی ز امکان
 ظلمت زده چتر چون شب تار گم گشت ز تاب روز آثار
 از صدمه موج آب گرداب کشتی بشکست اندران آب
 یک تخته از آن نصیب راغب می بود رسید زان مصائب
 غلطان غلطان چو در یکتا آمد بلب مغاک زانجا
 چون ماهی مرده ز افق چند بر ساحل بحر رخت افکند
 ای دجله نیلگون گردون وی بحر تنگ چتر پرخون
 در ورطه تو چه پیچ و تاب است صد نوحش نهان بیک حباب است
 هر موج تو چو ازدهام در هر جوشی دو صد بلام
 صد گوند جفا جفا نمودی کشتی کشتی فرو ربودی
 از تو نه رسد بدون نقصان نقصان بدر تو هست نقصان

در بیان گرفتار شدن راغب در دست سپاهان حبش
 و فروخته شدن بدست پیرخان سوداگر

ملک تبیت

راغب چو از آن محیط خونخوار آمد بکنار لاغر و رار
 زان نادره بازی مشعبد زان خدمت گنبد زبرجد
 گم حسرت و گاه شد بحیرت می سوخت گهی ز برق غیرت
 نه دولت و نه رفیق همراز نه زاد سفر نه بخت دمساز
 می بود ازین سبب جگر چاک می ماند همیشه سخت غمناک
 میرفت بوادى خطرناک چون پیچوله پسر زده خاک
 جز اشک نبود آب بر لب جز قرص فلک نه روز و نه شب

در هر قدمش دو صد بلا بود زین گونه برنج مبتلا بود
 بگذشت برین نبط چهل روز هر روز یکی قیامت افروز
 روزی بدم ستم کشیده در زیر درخت آرمیده
 گردید دراز رفت تاجش چون سایه شب رجود خوابش
 ناگاه ز مردم حبش چند زان گوشه دشت هول پیوند
 پیدا گشتند همچو دیوان چون غول درین زمیسن^۱ نمایان
 شهزاده خفته بخت در خواب اصلا خبرش نبود ریس باب
 دیدند ز دور همچو خورشید روشن کن روزهای امید
 بردند گهان که آفتاب است بر خاک رسیدن از چه ناب است
 از تاب رخسار چو گل شگفتند چون گنج ز خاک بر گرفتند
 چون گداسته بخدمت شاه بردند برای خواهش جاد
 چون شاه نگاه خود بدو کرد حیرت زده گشت و سر فرو کرد
 سر تا بقدم ز حسن معهور ناید بنظر چو چشمه نور
 گفتاز کجا است این ستاره آمد برمیس پئی چه چاره
 از گلشن کیست نونهالش از مطلع کیست این جمالش
 کردند مزوران * بدکار از نوع دگر سخن نمودار
 کس طفل غریب ذیک تعویذ آمد به بهای ما ز کشمیر
 سوداگر آن بلاد رنگیس میداد بابتیام سنگیس
 گر خسرو ما یسند سازد ما را بنوازشی نوازد
 شه گفت خریدنش ضرر نیست کشمیری غلام خوبتر نیست
 دوراند ز مهر اهل کشمیر دارند بسی بخویش تزویر

* مرور = دروغ گو و مکر و فریب کده (عیات)

ایس رنگ چمن صفا ندارد بوی ز گل وفاته دارد
 آن تیره دلاں چو ایس شنیدند دامان رضا ازو بچیدند
 بردند بکاروان تبیت دادند بهیر خان تبیت
 بر درهم چند آن شه جان رفتی بگفتش چو ماه کنعان
 آن سرو قد مه شکرخند شد بنده ز بند در هم چند
 یارب چه بود دهائے ارزاں از بهر پیشیز † لعل رخشان
 گر هست بدهر ایس تجارت فرخنده بود چنیس تجارت
 نگاه روانه کاروان شد چون تیر سبک تر از کهای شد
 از بهر تلاش مشک ازفر وز بهر کنیزگان گلبر
 از ملک حبش بصد تب و تاب شد سوی ختن برخت و اسباب
 اینک ز فلک قمار بازی تو دریی ایس قمار تازی
 آخر چه پری حصول زیس طاس کز خون جهان ییست ایس طاس

دربیان فروختن میرخان سوداگر راغب را
 بدست پادشاه ختن و عاشق شدن دخترشاه
 بر جبال راغب

از گنج سخن گهر فروشان زیس گونه شدند گهر افشان
 ایس قافله در حدختن شد چون باد صبا دران چمن شد
 گردید بدشهر خانه خانه از راغب و حسن او فسانه
 کز دور رسید کاروانی آورد غلام دل ستان
 چون شاهد دلفروز کنعان در رشک ازو گل گستان

† چو دل ریزه دچک که از من باشد پیسه دملی و حوره (عیات)

شهشاد به گل ز قامت او مه را بهچنین علامت او
 مانند هلاک خورد * سال است چون ماه دو هفته در حال است
 یاقوت لبش چو لعل شست پیرامن گل نه سبزه رسته
 شاخیزست مگر ز نخل شاهی یرورده سایه الهی
 یا هست فرشته سهاوات آمد بزمین پتی ملاقات
 زین شان شده هر یکی سخن گو زان مطهرحسن و شکل نیکو
 حتی که ملک ازان بر آشفت از غیرت خویشتن چنین گفت
 کپس شهر ختن جهان حسن است بل معدن گوهران حسن است
 آنچه که دریس سواد بستان پیدا شده چون گل گلستان
 نو جاده گاشن جمال است در باغ کمال دو نهال است
 فرمود که جمله خوبرویان آیند بهم به پیش ایوان
 گشتند منادیان بهر سو کای سرو قدان عنبریس مو
 بانقش و نگار نو بهاری با ناز وادای گلعداری
 از خانه برون صف قیامت بندند بهم باستقامت
 گشتند بتان ماه پیکر یک رنگ ستاده چون صنوبر
 راعب به عماری شتر شد برآوج فلک بسان خور شد
 از هر طرفش پری دژادان گشتند بران خیال قریبان
 زان حسن نظر بهشم فرسود کارایش بزم عنصری بود
 شد گشت خجل ز دعوی خویش یک ذره نه گشت داوری پیش

بروفق مراد میر تاحر از گوهر و مشک عنبر وزر
 داده ببهاش توده توده آن شاه غلام را خرید
 راغب بغلامیش در آمد زان جا بجناب دختر آمد
 چون دختر خسروختن دید کان غنچه برنگ صد چمن دید
 عاشق گردید در جهالش دل بست نگلشن وصالش
 میخواست که کامیاب گردد زان دور چون آفتاب گردد
 گوید به پدر بهان خود را یابد ز رضاش حان خود را
 شربت خورد از لب شکرخا سازد بغلام چون زلیخا
 از عقد باو قهار باز در لهو و لعب شریک سازد
 آری بدماغ چون رسد عشق دل را بشکند می کشد عشق
 دورست ز کفر عشق سرکش در پنبه کجا بهاند آتش
 دارد چه علاقه دان لبل گردید نثار بر سر گل
 بیروانده بلا مناسبت حسرت بر فرق چرام چتر بر بست
 با عشق نسب چه کار دارد این باده دگر خمار دارد
 نیک است غلام بییش کارش شرم است کنیز حان نثارش
 راغب که نصیب اوست فریاد چون مرغ اسیر دام صیاد
 از حام رحیق یاد مرغوب از هستی خویش بود مسلوب
 میدید طریقه کواکب آتین و فای این کواکب
 چون عمر دوگان دوگان دریدن چون لعل نهای خویش دیدن
 گاه لب او بخندد چون گل گاه به خمار خویش چون مل
 می بود ولی نظر به گردون کان شیشه نهد گلاب با خون

دربیان رهائی یافتن راغب از قید شاه ختن و
ملاقات او با درویش که بهرام شاه را ثمره

مراد داده بود و عنایت کردن او کلاه

سر خود راغب را

قفله که بود در اندکاش پیدا نه بود ره کشادش
از قدرت کارساز دل خواه در دست آید کلید ناگاه
چون مادر دختر فسون گر دانست چنان خیال دختر
اندیشه گرفت دامن دل گردید چو مرغ نیم بسمل
نا کرده درنگ آن کوکار با شوهر خویش کرد اظهار
شبه زین سخنش بحیب سرزد نشتر نه سر رگ حگر زد
از غیرت آنکه او غلام است نه قابل عزو احترام است
ایس حره باو چسان بسازد ایس بازی بدچه رنگ بازه
چون دختر پادشاه طیهوس بر گشته ز دودمان ناموس
تاریخ نویسن ایس زمانه دارند هنوز بر نشانه
ایس طرفه که آن غلام نیکو گاهه نه نهود میل با او
بیوسته بگریه کار دارد از خون حگر نگار دارد
آه دم سرد آن شرر بار چون شعله رود بچرخ دوار
ایس از که بود ظلم او بسته است درو تکلم او
شاید به کسی گرفت خودی الفت دارد به ماه روی
ایس حبله نشان عشق باشد بی عشق نه کس حگر تراشد
من خراب درین ولا بدیدم چون غنچه نفس بخویش چیدم
می گفت چنین بن بزرگی مانند ملک بسمه سترگی

کیس ندیده حق که نو خرید است در کار گاه خدا مرید است
 آزاد بکن که اجر یابی زین امر بخیر سر نتابی
 چون چشم ز خواب وا نمودم زین در بکسی نه لب کشودم
 این گفت و بخواند سست جانرا آن کشته تیغ آسمان را
 آزاد نمود بهر یزدان در راه خدا چه کرد احسان
 راغب چو درین زمان فرصت از شاه ختن گرفت رخصت
 چون مرغ قفس شکسته برجست بر پشت نسیم رخت بربست
 می رفت درون بادیه گرم می خورد ز رفتنش فلک شرم
 نه ره نه سراغ راه حائل ص. سنگ ستم بسینه دل
 ناگاه باتفاق ایگردون وارد شده درمیان هامون
 می دید نظر نموده از دور رخشنده چو مهر کاجه نور
 نزدیک قدم قدم فرا رفت ترسان ترسان سوی سرا رفت
 درویش دران بسان خورشید زانو زده بر سریر جاوید
 فارغ ز جهان نشسته درو در بررخ خلق بسته درو
 از زانوی خود مراقبه داشت بایک رنگی مکاشفه داشت
 راغب ز خیال یار خسته پیشش استاد دست بسته
 دید از دم چند آن خدا مرد بر روی شکسته دل نظر کرد
 دانست که این هان ولد هست کز من به شد یمن سند هست
 زان برکه زمن گرفت خسرو بشگفت ازو چنین گل نو
 لیکن ز تحاehl شگرفش پرسید ز مهر حرف حرفش
 گفتا تو که و از کدائی در جای چنینی بلا چراقی
 کس را گذری درین مکان نیست از نوم بشر درین نشان نیست

از جنس پری کسی در آید از هول بزیر پا سر آید
 تو بهر چه آمدی درین جا واگو ز چه واشدی درین جا
 شهزاده بگفت قصه خویش از اول و آخرش بدرویش
 کای من پسر شه مهینم بر خاتم جم یکی نگینم
 در ملک یمن سریر دارد افزون ز دو صد امیر دارد
 بهر من خسته دل بهامون گردید بسی برنگ مجنون
 آخر بجناب پاک درویش بر خورد و فگند سر فراپیش
 او یک ثمر لطیف در داد زان ذائقه مادر مرا زاد
 بگذشت برین چو چند سالر شد در چمن قوی نهالر
 آمد شبی دختر شه چیس در خواب من غریب غمگیس
 من در پتی او خراب گشتم با کشتی خود در آب گشتم
 از جور حبش ختن بدیدم صد جا ستم زمن بدیدم
 با وصف چنین مصیبت آگیس معلوم نه شد که شد کجا چیس
 ایس گفت و بیای او در افتاد از ریش جگر کشید فریاد
 درویش ز گفته ملک زاد از اشک فشانند آب بریاد
 بر کرد کلاه خود ز تارک گفتا که بگیر ایس مبارک
 تو غیب شوی پسر گذاری حاضر شوی گر ز سر برآری
 چیس است هنوز راه دو ماه خوش رو که خدا ترا ست همراه
 ایام حوادث سر آید مقصود تو زود سر برآید
 راغب ز گدا کلاه شاهی چون یافت گذشت از تباهی
 از مطلع آفتاب امید آمد بنواح چیس چو خورشید

در بیان مرخص شدن اراغب از درویش صاحب کمال و رسیدن او در شهر چین بحسب تیاری پری فرزندان

خواننده قصه های شاهان دانشنده راز کیم کلاهای
می گفت چنین که آن ستم کش دیوانه وش رخ پری وش
از خدمت آن فرشته پیکر چون یافت کله برنگ افسر
گردید ز خورمی مرخص وزلوت تفکیرش ملخص
می رفت درون کوه سار چون باد صبا بدست زاری
از زخم تراکم درختان مجروح شده چو تیره بختان
در سایه قیر گون وادی چون شیر روان بدون هاده
گه بر سر خود کله کشیده چون سایه بدیو بدرمیده
گه کژدم ازدهای خونخوار رفتی بفراز باد کردار
غائب شدی چون بلا رسیدی حاضر شدی چون فلاح دیدی
زین گونه بزیر یا منازل یک ماه کشید از تب دل
در ماه دویم گذشت روزه در دامن کوه دل فروزه
میدید بهار دل ستانی ازوی ارم است داستانی
هر جا گل و لاله بود همدوش ایس سیننه نمودن بنا گوش
آغوش کشاده سرو گستاخ افگند نقاب عنجه از شاخ
یک چشمه دران ز آب معهور در تاب نظر چو چشمه نور
چندی ز بتان سیمزادان از سرو قدی پری نژادان
مانند گهر در آب بودند رشک دل آفتاب بودند
گردید قهیص دور از بر عریان بدنش چو لولوی تر

شهزاده چو دیدگان گلستان کردند تها آب دیستان
 بر فرق زده کلاه درویش شد بهر نظاره اند کی پیش
 گلگون بدنان حور سیما در موج شدند آب پیما
 ایس آب زند بروی دیگر وان بررخ ایس هساند کوثر
 مشغول همه در آب بازی غوطه رن آب به نیازی
 راغب لب آب چون صنوبر پوشاک بتان کشیده دربر
 شد منتظر خروج آنها گردد بچه سان عروج آنها
 القصه یری نژاد چالاک دیدند که غائب است پوشاک
 گشتند بخود بسی پریشان زیس غصه شدند سینه ریشان
 شهزاده ز سر کلاه کشیده گردید چو ماه چار دیده
 در لایحه شدند کای ستهگر ایس چیست که از تو گشت اطهر
 از ما بکسی اگر گرائی داری بخیال آشنائی
 بر گو که نیاز تو نهائیم ار دست خویش آزمائیم
 ورنه بدگر خیال باشی در بند دگر مآل باشی
 بندهم کمر بوفق رایت افتیم چو سایه زیر پایت
 شهزاده چنان جواب داد کای سیم تنان یاک بنیاد
 من بند بجای ز کس ندارم نه بررخ کس نظر گمارم
 من طالب یار خویش هستم از بادیه او همیشه مستم
 ایس دست نیاز من ز عالم رستن ز بلای وادی غم
 منت ز شما توان کشیدن ار لطف شما به چیس رسیدن
 گفتند همه که جان نداریم ایس امر به چشم خود گزاریم
 زیس برهنگی اگر کنی دور آقیم بکار تو چو مزدور

شهرزاده بداد لبس شان را در جامه کشید گل بتان را
 آنها چو چمن بخود شگفتند بر بال خودش سبک گرفتند
 هرباد چو باد بر سر چین کردند رها بیک در چین
 راغب چو دیار یار دیده شهری که پر از بهار دیده
 از خون و ملال دهر آلود می کرد هزار شکر محبوس

در بیان سکونت ورزیدن راغب در خانه گل فروش مرغوب و فرستادن انگشتی او را اندرون طره گل در خدمت آن حلیه مرغوب

راغب چو رسید بر در چین بیرون شده از جبین او چین
 بشگفت چو گل بتازه روی یافت از سر نو دگر بگفتی
 از رنج سفر گرفت آرام شد دور ازو فریب ایام
 آسود ز گردش زمانه آمد به نشاط جاودانه
 بر وضع قلندران محبوب در خانه گل فروش مرغوب
 افگند بساط استقامت یوشید ز شان خود علامت
 چون بو بدمام گل نهان شد چون در بصدف بصد امان شد
 گاه بر سر خود کلاه کشیده چون سرو بباغ شد دمیده
 می کرد نظاره گل رخاں را می جست ههان عزیز جان را
 گاه بنگار خانه رفتی در یاد مه یگانه رفتی
 گاه بسرای شاه فغفور رفتی یقی جستجوی آن حور
 گاه بکنار آب می شد آتش زن آفتاب میشد
 کان نیر حسن انتخابی جاکرده بود به برج آبی

گاهی شدی در دل شب تار یافتد بنظر ماه ستیگار
 لیک آن ماه دودمان فرخ در چشم نه شد چو حان فرخ
 هر چند نبود سعی حان کاه نامد بظهور تاب آن ماه
 راغب چو گزشت زان تمنا صورت نه گرفت آن تمنا
 برداشت ازان تلاشها دست با مادر گلفروش پیوست
 بر بست باو اساس الفت تا دور شود ز خویش کلفت
 می کرد سخن زهر بهانه می حسست ز تیر او ششاده
 آن سادۀ محووز سال خورده راز از دل خود باو سپرده
 گفتا که شد قلهرو ما شاهنشاه ملک خسروما
 دارد بحریم خویش دختر رخ چون گل و قامتش صنوبر
 چون غنچه هنوز ناشگفته در پرده ز باد رو نهفته
 برجیس کنیزک کمینش ناهید نثار مرحبینش
 از پرده بروی نیاردش سر ترسد که فتد بدچشم اختر
 در روز ز آفتاب ترسد چون شب شود از نقاب ترسد
 دایه که خحسته هست نامش از شیر دهی شده است مامش
 آغوش ویست مسکن او اندر بر اوست مامن او
 اکنون پدرش که دهمزد کرد با یور شده یمن سند کرد
 شهزاده اگر رسد بریس در یابد شرف زفاف دختر
 من گل ببرم برای آن باغ در سینه نهم چو لاله زو داغ
 هر شام و صبا روم بر او بوسم بهراد دل در او
 راغب چو شنید داستانش وز رفتن زن بر آستانش
 نوعی ز طمانیت بر آسود ز الایش یاس دل خیالود

آشفته دمگر دگاری سر گشته دست اضطرابی
 یابد چو نشن یار حانی گردد دای تازه زندگانی
 گویند که راعب پریشان خاطر همگی و سینه ریشان
 در وقت گذشتن وطن را آن گلشن تازه یمن را
 در بازوی خود شگاف کرده این خاند ز رنگ صاف کرده
 آن خاتم یادگار حانان می کرد چو در بدرج پنهان
 روزی یعنی آن دست ستم کش در کرده دگر ز بازوی خویش
 در طرّه گل نهان نموده زین طالع خویش آزموده
 آن زنگه گلفروش غافل زین تحبیه بود سخت حافل
 بر عادت خود دلا تامل گلدسته به پیش خرمن گل
 می برد و سیرود و بار بر گشت زین رمز بکس خیال نگذشت
 این عشق چه ترک تازداری در یرده چه رنگ سازداری
 نیرنگ ترا خدا نباشد صحرای تویی دوی نباشد
 در راه تو هست بس خطرها ترسند از آن خطر خطرها
 یگ گونه نه بحال عاشق آسوده از مآل عاشق
 نمیدین کوه حان بناخن چون سنگ فتادن از فلاخن
 شد نشسته اولین جامت آخر چه دود زهر قیامت

در بیان بر آوردن مرغوب انگشتی را از طرّه گل
 و استفسار کردن احوال راغب را
 از زبان پیرزال گل فروش -

چون مالک ملک خاورستان رونق افروز کشورستان
 آمد چو شه پری نژادان بالای سریر بامدادان

مرغوب ز خواب گشت بیدار دشگفت چو گل درون گلزار
 ماندند بتان سحر سازان میبرد ضحیر عشق بازان
 نزدش همه گل رخاں رسیدند پیرا من ماه صاف کشیدند
 آن سرو ریاض حان عالم آرایش باغ حسن آدم
 می کرد نظاره طرقة گل می یافت نشاط زان چو دلیل
 ناگاه فتاد رشک اختر بر دامن آن بت فسوں گر
 چون دید فرو که خاتم است این غارت گر هوش عالم است این
 بشناخت که این دگینه من می دود چو جان دسینه من
 در خواب شبی دیار دادم او را یتیمی یادگار دادم
 دل زان مه سیببر گرفتم ازوی عرض دگر گرفتم
 این خود ز چه رو رسید این جا چون غنچه تردمید این جا
 شعبان فلک ر بلخ * یکسر این مهره فشاند باردیگر
 یاگاو غضنفرین دماغی † افگند ز مغز شب چراغ
 یا مقصد این دل شکسته شد جای دگر خراب و خسته
 یا دزد ز دست او ربوده بروی در رنج را کشوده
 یا نوع دگر گذشت درو اصلی رنگش نهاد درو
 یا او چو صبا گذر نهوده این حا بچهن مقرر نهوده
 اما چه بود بایس شتابی آید مه من بایس خرابی
 بر گشته ز عقل همچو محنون این جا برسد دگر پیر از خون
 دل نیز هرون سینه یا رب در می جهدم چه روز و چه شب
 چون گوهر عاج هست به آب جنبش دارد پرنگ سپهد

* درو پردن چهره را نگر - نگنا - (هیات)

† گاه که دماغش مثل دماغ عصفور پعی شهر باشد -

معلوم شود که یار حادی این جا آمد بسر گزانی
 در خانه گلپروش ساکن گردید شه خجسته باطن
 ورثه زچه رو بطرقة گن خاتم آمد چو دشام در مل
 آن خانه پیرزال دامن شد مطلع آفتاب جانم
 زین گونه بخود خیال بر بست تا زورق آفتاب بشکست
 شد شام بگفتگو هویدا گردید عجز باز پیدا
 از زیور گل طبق بدستش حیران زدم بلند و پستش
 از ضعف قدم قدم کشیده نزدیک پری صفت رسیده
 بر عادت خود بسه ثنا کرد از مهر درون در ادعا کرد
 گلدسته به پیش آن گل اندام آورد چو گل بسرو گلغام
 مرغوب به او تپاک کرده زر داده و فرحناک کرده
 چون گل برخش ز خنده بشگفت نرمک نرمک باو سخن گفت
 گای مامک دل فروز دیرین قزبان تو هست جان شیرین
 حرفی ز سرائر نکوئی پیرسم ز تو گر تو راست گوئی
 مهمان دو تو کیست بر گو در خانه تو ز چیست بر گو
 این اهنبی از کجا رسیده نزدت ز یتی چه آر میچه
 این سرو ز گلشن که باشد این هوهر معدن که باشد
 گفتا که فدای بر تو جانم در سایه تو بود امانم
 حکم تو مرا حیات دیگر امری تو بود نجات دیگر
 گویم بتو راست ای نکوراه اندر سخنم نه کذب راحه
 در خانه من مسافری هست از باده تلخ درد و غم مست
 طفل است ولی بعقل بالغ در خرج سفر بسمه مبالغ

شو خیز بود بچند ساله بر گرد مهش درسته هاله
 خور پرتوی از کمال حسنش مه لبعثه از جبال حسنش
 لیکن همه وقت هست مغبوم رازش بکس نه گشت معلوم
 دارد همه طور خسروانه مانند چمن به گل فشادی
 نطقش همه جان مرد دانا قوت دل مردم توانا
 از اصل و نسب خبر ندارم یک ذره ازان اثر ندارم
 خاموش بود چو نقش تصویر افسرده دلی بسان نخبیر
 آگاه نیم من از نهانی اینست سخن دگر تو دانی
 مرغوب چو ایس سرود بشنید از قصه حال یارپیشید
 دانست یقین که اوست مطلوب غارت گر عقل و هوش مرغوب
 از دفتر سر نوشت تقدیر این نامه بیار کرد تحریر
 از پرده چشم نمر رسیده رنگینی ورقی برون کشیده
 از اشک مداد ساز کرده ملک از مرز بر فراز کرده
 مکتوب نوشت و در برخان چون جان ببدن نمود پنهان
 انگشتریش دران کمین کرد پوشیده چو آب درشکین کرد
 حلاو بسرش نهاده شیرینی گفتا باو ای عجزه برچین
 باآن مژه خورد خواری از من برسان بآه وزاری
 بر گشت عجز زان بت چین آمد بر آن غریب غمگین
 در کنج سرا بخواند اورا آن حلوه ژنان رساند اورا

نامه مرغوب بجانب راغب

ای شاه سریر ملک عشاق وی مورد مفسدات آفاق
 وی رنج کش فریب گردون مهال بلای کوه و هامون

چون آبادبسی سفر نمودی بر خشک و تری گذر نمودی
 دیدی تو هزار گونه آفت پیدا کردی بے محافت
 صد رحمت در وفائی تو بهتر ز گهر صفائی تو
 من گرچه سپرده می نسیم امکن هر دم ترا بے بینم
 یک لحظه نیم ز تو بدوری بر چرخ بلند شد صبوری
 تو در نظری چو چشم بدم آتش نهی بر سر سپندم
 چون دید بوقت صبح و اشد از بار غمت قدم دو تاشد
 جان منزل تست ای مه من دل منظر تست ای شه من
 آشتگیم ز حد گذشته یک ولوله از دو صد گذشته
 بد نام شدم بے پیش مادر دارد پدرم ذلیل و اجتر
 خاتونان سرای شاهی دیدند چنینی بھن تباهی
 صد گونه مظنه می نهانند خارج آهنگ می سرایند
 آن جمله ز عشق تست ای جان رسوا شدند بیرون ز امکان
 این جاگزر تو چون فتاده یابر سر و چشم من نهاده
 چون خاتم من بے من فرستی دانستم من که خود تو هستی
 من هم بر تو ازیں جهان کردم بعوض دگر روانه
 این از من و آن ز تست پیدا از آن تو هر دو شد هویدا
 لیکن که هنوز در گهلم چون تیر نشست در گهلم
 شاید که توئی یگانه من سر دفتر ایی هسانه من
 یا شخص دگر بهامه تست تزویر نویس نامه تست
 گردید مهمل از وجودت یر بست طراز تو وجودت
 از بهر خدا ز شک بر آور از ریش دلم نهک بر آور

راغب چون دید نامه او مرقومه خاص نامه او
 انگشتی نشانی خود آن سکه جان فتانی خود
 غلطید بخاک همچو بسمل نه عقل پسر نه در پرش دل
 از خون جگر نگار بر بست نقشه بجواب یار بر بست

نامه راغب در جواب مرغوب

ای سرو ریاض شهر یاری وی' رنگ رخ گل بهاری
 ای رشک بتان باغ فردوس آرایش پرده های خاموس
 مکتوب تو در زمان اسعد چون وحی ز گنبد زبرجد
 نازل گردید ای مه چین بر بنده خسته زار و غمگین
 چون باد بهار در گلستان چون آب روان درون بستان
 در قالب مرده یا چو حانی بر فتنه رسیده چون امانی
 صد خوبی و صد شکیب بخشید چه جای شکیب زیب بخشید
 انگشت من نه خود گهر بود از انگشت تو بهره ور بود
 چون باز ردست تو در آمد در دیده چو مردمک در آمد
 عشق تو چه برق جان من شد آتش زن دودمان من شد
 از مادر و از پدر جدا کرد چون بنده به بنده جابجا کرد
 از مال و منال در گزشتن در رنگ تو رنگ خود «رشتن
 یک خواب ز جانیین گل شد صد نشاء درون ازای چو مل شد
 تو هر بخیال من یریشان من هم زئی تو سینه ریشان
 عالم تو چه یرسی ای بت چین فرهاد شدم بعشق شیرین
 نپشه ز سر من آشنا شد در خون دل چاک من شنا شد

مجنون شدم و خراب گشتم بر آتش می کباب گشتم
 جز من که بود درین تب و تاب بی صبر و قرار هیچو سیباب
 یا رب ز چه روز زاده ام من از سر بزمین فتاده ام من
 تا حال درین دو چشم خون بار از یرتو آفتاب دیدار
 یک ذره نتافت ای پری وش زین گسوده شدی تو یار سرکش
 از بهر خدا وفای من بین گشتم چو نسیم خانه بردوش
 در زیر قدم زمین کشیدم این جا به سلامتی رسیدم
 چون سایه بپا فتاده بینی در عشق رخت پیاده بینی
 در خانه گل فروش چون گل صد پاره دل است از تامل
 یک نقش ز سر نوشت تقدیر ناورد هنوز رو به تدبیر
 گوئی که گها بخاطرم هست دل راں مئی ناگوار شد مست
 ای جان ر چه رو تو در گهانی در وسوسه های ناگهانی
 من راغب دردناک هستم در کوئی تو هیچو خاک هستم
 عشق است میانهجی من و تو در هر دو طرف برید نیگو
 دل بر در او نهاد سر را برداشت ز ایمنی خطر را
 من عاشق سر گزشتت هستم از جام خیال خویش مستم
 زین گونده ساخته از سر کلک آمد چو گهر به عنبرین ساک
 پیچیده چو غنچه در بر گل زد مهر بر او چو چشم بلبل
 در دست هان عبوزه در داد در پیش مراد دل فرستاد
 مرغوب چو خواشد نامع او مصبون نگار خامع او

گردید یقین که یار حانیست سرمایه عیش زندگانیست
می‌مادد بانتظار مدت بر چرخ گذاشت کار مدت
از دل بجزای ندارد آهش
لیکن ز فلک گذاشت آهش

در بیان دیدن ملک همای پدر خود را در خواب و آگاهی دادن از آمدن راغب در شهر چین

چون حعد بتان شوخ و شنگین گل کرد شب بنفشه رنگین
افتاد ز حوش دهر اخضر بیرون ز مغاک خاک اندر
کافور فروش ملک خاور شد بهر خرید مشک ازفر
گردید همای بر سر صدر کردش همه خاصگان بر قدر
از هر طرفی سخن در آمد گوینده زهر طرف سر آمد
می‌گفت یکی که بی‌مثال است نقاشی روم در خیال است
می‌گفت یکی که صیقل چین در هیچ دیار نیست به زین
می‌گفت یکی که طارم * روس دل چسب بود چو قصور فردوس
می‌گفت یکی که در سمنگان تخم است هنوز رخسار دستان
می‌گفت یکی که قوم هندو استاد بود معلم حادو
می‌گفت یکی که میوه تر ریزان دارد بردگ شکر
می‌گفت یکی که بهر مستان بس هست رباب زابلستان
می‌گفت یکی که رقص کشمیر دل را بنظره کرد تسخیر

می‌گفت یکی که باده ناب در ملک فرنگ هست خوش تاب
 می‌گفت یکی که در یمن نان خیاز پزد به از بدخشان
 قرص تنگی رقاق سُبریس بهتر ز گل و گلاب نسوین
 چون غنچه ورق ورق نمایان یر معز و لطیف زیر دندان
 شه نام یمن شنید و برحست بر سینۀ خویشتن دزد دست
 گفتا که کس از یمن نیامد قاصد ز یمن بهمن نیامد
 دیر است که آن یمن یرستان کردند نه عزم این گلستان
 زین گونه توقف از چه راه است یا از طرف مگر گناه است
 یابستۀ این خیال بودن خود را چو نهوده و نهودن
 دور است ز رسم یارسانی بد زیب بود ز نارسائی
 یا گشت سیاه اختر من معیوب شده است دختر من
 شب نصف گذشت درآ همین ذکر می بود همام در همین ذکر
 از کار فلک نبود آگاه واقف نه ازین فریب ناگاه
 نه علم و را ازان تباهی نه نور بدل ازان سیاهی
 آنگاه سوی حرم گزشته چون آبر ز چشم نم گذشته
 در خرمن گل بخواب در شد دو چار بخواب از یدر شد
 گفتا به ملک که ای نکوراه پرکش ز دسات غفلتش یام
 صاحب خبر اند بادشاهان از به خبری خلل درآید
 در شهر تو راغب است ینهان در عزت و شان زل درآید
 اکنون پشی حسست و جوی او شو چون لعل بهمدن بدخشان
 دامادی او بهرش و کرسی زد نقش پهلوه عروسی

شده چشم کشاد از نویدش زان خنده غنچه امیدش
 مانند گل چمن شگفته بیدار شده زان بخت خفته
 جنبید چو باد صبح گاهی لب بر بستایش الهی

دربیان یافتن ملک همام را در شهر چین و شاد شدن او از جهال جهان ارا شهزاده چین

از یرد شب سحر چو سرزد مرغ سحری بیادگ یرزد
 برزد شرر سراز سیه داغ شد بر بر زاغ دیدگ زاغ
 بالید چو رعد کوس شاهی شد سوی چمن نسیم راهی
 خورشید جهان فروز گیتی افروخت عذار روز گیتی
 در شهر نمود شه منادی در داد چنان صلا شادی
 گاندر شهرم مسافر در هرکس که رسید از تگ و دو
 آید بدرون بارگاهی یابد ز شرف بسر کلاهی
 پر کرسی زر نشست دارد بر خوان کرم دو دست دارد
 مهران من است جمله امروز در بر کشدش لباس نو روز
 از ذائقه حلاوت آمود باشید همه حلاوت اندود
 از طعم طعام و شربت ناب گردید چو باغ سبز و سیراب
 زین امر کسی بدرون شتابد یاداش عدوی حکم یابد
 در خانه اگر کسی نهان شد سر درخت تیغ ده گمان شد
 از جنس نکور هر که باشد نزدیک و زدور هر که باشد
 آیند ز خرمی بدرگاه مانند نسیم در سمرگاه

در داندگ منادیان قاهر
 بر درگاه شاه جمع گشتند
 در داندگ منادیان قاهر
 بر درگاه شاه جمع گشتند
 راغب دیباس خاکساران
 در خیل هوم برق سوران
 شد بعد ضیافت و نوازش
 هر ایک ز مکان و موطن خود
 راغب بسخن شده دگر گون
 از غیرت آن که با چنین حال
 خود را چه ضرور و نمودن
 شد دید کزان گروه سیار
 بوی ز گل یمن نیامد
 فرمود دگر ز رای غالب
 آمد چو هریر پاره ماه
 شهزاده شد از نمود تصویر
 از اجر لباس خاکساری
 چون حان عزیز شه ببر کرد
 از گرد و غبار شست و روا
 از خلعت زر طراز شاهی
 بر کرد ز آفتاب روشن
 بر تخت نشاند رو برویش
 از شورش راه و رنج هامون
 شهزاده جواب هر یکش داد
 در شهر نهادد یکه مسافر
 چون سیل آب بحر در گذشتند
 چون اندر فشاند اشک باران
 چون شمع در انجمن فروزان
 پرسید دهر کسی ز یوزش
 میداد نشان مسکن خود
 زد بر سر راه نعل واژون
 در پیش ملازمان حیپال
 قد چون دگران دو تا نمودن
 با وصف تملقات بسیار
 مقصود ضمیر من نیامد
 گارند برون شبیه راغب
 مه جلوه نمود از کمیس گاه
 از یرده خود برون ز تقدیر
 آمد خورشید شهر یاری
 دا سیند کشید و چشم تر کرد
 تاپان کرد آن رخ نگورا
 و ز افسر رحمت الهی
 شگفت دگر جهال گلشن
 لیکن ز خوشی نظر بسویش
 از دور تیز گرد گردون
 برهر سخنش ملک در افتاد

دستش بگرفت و در محل برد گوئی خورشید در محل برد
 شد شهر و دیار و خانه شاه زیی مژده جانفزای ناگاه
 چون باغ بهار سبز و خورم شد از دل خلق دور ترغم
 آری چو دمید صبح امید از ظلمت یاس همچو خورشید
 زیی به چه بود نشاط دلها بالاتر ز انبساط دلها

دربیان رفتن راغب بشکار و یافتن ناسک را در صحرا اندرون کلیسای راهب

طومار نویس دردمندان افسانه نگار مستمندان
 از قصه خسروان دیرین بکشد چنان زبان شیرین
 کان خسته جگر اگر بظاهر می بود بروی شاه شاکر
 لیکن بفراق یار جانی می سوخت چو شمع در نهان
 شب در بند خیال بودش چون به بنظر جمال بودش
 در روز چو آفتاب می سوخت در شعله چو شتاب میسوخت
 روزی و ملاط طبع او را می برد خیال سوی صحرا
 با فوج و خدم بدشت آمد چون باد سحر بکشت آمد
 بر گور و گوزن زد عنان را در دام کشید وحشیان را
 سردار یلنگ آهنین چنگ افگند درون خون پر رنگ
 از گرگ دو سگانه قازی رفتند ز شغال روبه بازی
 چون آمده در غضب سیه گوش شد پرده پروان ز چشم خرگوش
 غارغ شده چون ز صید حیوان آمد بشکار گاه مرغان
 شد گرم صدای طبلک باز دی پال فگند پال پرواز

بر کبک و کلنگ از کبوتر شد شهپر شان بشان خنجر
 شاهین چو کله ز سر در انداخت بر طائر چرخ پر بر انداخت
 بر حزو تدر و شد قیامت شد زندگی موجب دامت
 بحری طوفان چو دهر انگشت از مغز طیور موج خون ریخت
 در چنگل چرخ تیز ناخن دراج چو سنگ در فلاخن
 بحری بچگان چشم پرور گشتند چنان ر خود ستم گر
 ببط غرق اگر در آب ماده پر خون چو بط شراب ماده
 زین گوده بدشت کار می کرد صحرا صحرا شکار می کرد
 از لشکر خود جدا افتاده تنها می رفت شاهزاده
 ناگه آهو افتاد در چشم ماندند زری دژاد در چشم
 چون شیر برو فرس بر افکند زد در پتی او قدم فراچند
 آن وحشی بی کشید غائب چون برق شد از نگاه راغب
 افتاد گزر بدیر سنگین در معبد گلرخان رنگین
 بود دران ز چند راهب زینت ده کرسی مراتب
 از تذکره وجود: یکتا مشغول کتاب ژدد و استا
 شهشاد قدان حور بیکر استاده به پیش چون صنوبر
 ناسک بدرش چو سایه بر خاک افتاد ز طالع ستمناک
 مستغرق بحر خواب گشته مدهوش ازین شراب گشته
 راعب بشناخت کیس رفیق است یارمن و مونس شفیق است
 زد دست ز بیخودی بهایش بر داشت ورا ز تیره حایش
 او را سر موده معرفت بود چشمش ز شناختن خیالود
 با کس ده خیال آشنای می یافت ز خویشستن رهائی

ناسک ناسک چو گفت شهزاد	ناسک بر جست و باز افتاد
بعد از دم چند هر دو باهم	کردند محاذقه فراهم
گشتند بیک دگر شناسا	کردند بخود بهم مواسا
هر یک به دگر حکایتی کرد	از حور فلک شکایتی کرد
هر دو ز ملالت زمانه	چون شعله جرون زده زبانه
القصة چو گل بهم شگفتند	نزد ملک همام رفتند
شع نیز چو دید روی ناسک	از دور شهید بوی ناسک
با سینه کشید و سیر دگرفت	چون جان به حسد بدیر بگرفت
دو کس چو شوند هر دو داهم	یک زخم بود دگر چو مرهم
این است حدیث عمر باقی	العشق یزید فی التلاقی

دربیان دامادی و عروسی راغب و مرغوب اول

خطاب بسخن کند و انگاه بداستان رود

ای گوهر معدن محاشی	وی جوهر تیغ خوش زبانی
وی شمع فروز محفل غیب	وی رودق کارگاه لاریب
نام تو سخن نهاد عالم	وز تو شده مستفاد عالم
معلوم نشد که از چه دستی	نه بر فلکی و نه به پستی
بر عرش بریں نه تخت داری	بر فرش زمیں نه رخت داری
گه سحر بود خزانة تو	آنهم بود از بهادة تو
جا سحر ترا چه کار باشد	زیں فن نه ترا شعار باشد
ار پردة دل شوی چو بیرون	در یک نفیسی روی به گردون
آواز ترا جرس نباشد	بر شکر تو مگس نباشد

گنجینه تو هزار گونه زان گنج جهان یکی نبوده
 دامن به یقیں که کیمیائی صراف دکان کبریاکی
 زر سار توفی، طلا تو ساری بهمانی بر ملا تو سازی
 تنحرف ترا هزار ردگ است از رنگ تو متل موم سنگ است
 گاهی ز ذهب نحاس آری از پنبه بروی یلاس آری
 نیسان صفتی گهر بهاشی خوش باش بهر نمط که باشی
 سرمایۀ فیض آشنائی محبوب سراق خدائی
 هر چند ز تو مرا بود حال از من بتو نیز هست بیمان
 به من بهمان ترا که پرسد گر من نیوم ترا که بگوید
 گویا من و من، دگر کیست قدر تو بدون من دگر چیست
 اکنون بحصول امر مطلوب دامادی راغب است و مرغوب
 برخی باعانتی نظر کن سویم بهحیاطی گذر کن
 از (شادی) خاندان فغفور از ضابطۀ عروسی تور
 واقف گردان که تا بدانم ایی قصه بدوستان بخوانم
 رامشگر برم سور نوروز بر بط زن عیش حشن فیروز
 زد دست چنان برود شادی بنواخت چنان سرود شادی
 کان زادۀ دودمان حیپال چون شد بهراد خویش خوشحال
 فرمود که جهله کارسازان سازند مهام عشقبازان
 آرایش شهر و کوچۀ سازند نرد از سر خرمی بپازند
 بر حکم ملک بدون منست شد قطعه چنپس چو باغ جنت
 خاصان بهقام خود نشستند در صحن و سرا طراز بستند
 می بود صلا عام هر سر بر مائده طعام هر سر

در قند و گلاب دیده الفت طبایح ملک ربود کلفت
 لبریز شد از شراب گلگون دریای فرات و نیل و حیون
 از شربت خوشگوار نوشیس بر حوض پردگ تال در حین
 از میوه طبق طبق بچیدند گوی که مهشت وا خریدند
 مردان و زنان بخانه خانه در رقص بعیش جاودانه
 راغب به نشاط خسروانی پوشید لباس زعفرانی
 امرای رکاب نیز اکثر گشتند زوینه پوش یکسر
 مرغوب بزیب نو عروسی چون ماه به سریر آبنوسی
 در جهله خواص دلربایی بنشست دناز خوش ادائی
 خورشید رخان آتشین رنگ دوشیزه بتان سحر آهنگ
 پیرامن ماه حلقه بستند ناموس بهشتیان شکستند
 در محفل بادشه ز شادی افگند بساط کیقبادی
 از عطر و گلاب و صندل تر وزعود و عبیر و مشک و عنبر
 از خاص سرای تابه ایوان وز مژرش خاک تا بکیوان
 چون غنچه دماغ حر و کل بود هر یک ز شگفتگی چو گل بود
 ساقی دقبای گرد آگیس ساغر ر شراب سرخ رنگیس
 هرکس که درون انجمن بود مخمور چو نرگس چمن بود
 شیرین دفسه دم چخانه دل . . . سیل از ترانه
 از تار رباب و تار طنبور و از باده شکرین انگور
 بستند کبر بتان طنناز در رقص بصد کرشمه داز
 یا کوئی شان چو حنیش حان ظاهر اثرش ولی به ینهان
 شد ز مزمه همچو باده در جوش با عود سند ارغنون هم آغوش

ایس حش اگر ستاره دیدی در دیس دو رهرد بر هپیدی
 زین گونده سه مامه نود اسباب ار دنس طرب برامه احباب
 در خانه کسی نه خورد ر بهار در مانده دز طعام سرکار
 از خلعت گلفشان گلستان گردید تمام کشورستان
 روزی که ز اختران گردون آمد ساعت یکی هپایون
 چون کوکبه کواکب هفت مرغوب گرفت رنگ هر هفت
 گلهونده کشید در رخ گل بستند حتا بشاخ سنبل
 مشاط نشست دست اول از هفت آب گلاب و صندل
 در شده کشید عنبرین مو گوهر آگین بهو و گیسو
 آویخت ز گوش گوشواره افکند قران همه ستاره
 چون شد به سوار دنددستش شد یمنجه مهر زیر دستش
 هیکل به گلو ز لعل یرنور چون آتش طور بود از دور
 از سلسله حواهر آمود بستند کهر کهر کما بود
 تا حلقه بگوش مامه فروشد خلخال بیای زو گروشد
 چون غنچه بدید کسوتش تنگ زد چاک بخود قیای گلرنگ
 او بود بخود چو دره التاج با تاج نبود هیچ محتاج
 اما ز رسوم پادشاهان تاج است کهر فروز شاهان
 از فرق باو شکیب دادند بر تخت نشانده زیب دادند
 راغب بهقاباش نشست راغب چو نظر بران کهر کرد
 در آتش عشق گرچه میسوخت مرغوبه تسی نقاب می دوخت
 شه خواند مغان نامور * را نامیده سران بختور را

از رسم کیان و مذهب تور در منہج خاندان فغفور
 چاشان گرامی عقد دستند مینای مہاحرت شکستند
 کردند ازان قران سعدین یک روح درون جسم طرفین
 تقارن تہنیت صدا کرد حبشید گذشتہ را ندا کرد
 مردنگ نواز ملک ہندی خنیاگر خوشنوی سندی
 بازود و سرود شیشہ می از دانگ تنکر فروشی نی
 بردند زاہل مرتبت ہوش ماندند تہام خلق مدہوش
 شد صرف بعیش روز فیروز آمد دزفاف رنگ نو روز
 از یردہ شب عروس گردون آمد چو یری نژاد پیرون
 مشکوی مقرنس گہر بار خالی شدہ از وجود اغیار
 مشاطہ گرفت دست دختر بسپرد بآن خستہ شوہر
 راغب چون دید روی مرغوب دیوانہ شدہ نبوی مرغوب
 بگرفت چو غنچہ تنگ در بر پیوست باو چو گل بہ شکر
 از لعل لبش شراب مے خورد چو تشنہ ز حوض آب مے خورد
 آغاز ز بوسہ کار کردہ و زبوسہ رخس شکار کردہ
 گہ دست بروی سینہ میزد سیماب بر آہکینہ می زد
 گہ دست بران دو قبہ سیم گہ لب بلبش چو حلقہ میم
 گہ از ذقن تہر فریبش سربت می خورد زاب سیبش
 یک سرو قد دو خار یستان آغوش بہار صد گلستان
 انگاہ چو دست در کمر کرد تصدی بدماغ عشوہ گر کرد
 قربت شدہ موجب شکایت انگیزت حیا حدیگ رایت
 باز پهن و کبوتر چس از پنچہ کشی شدند گلچس

شهشاد و ذهال و سرو نازک بودند بنیروی تدارک
 شد کشتی هر دو آن قدر گرم برخاست زهر دو یبرده شرم
 زان کش مکتی بزیر دامن شهزاده بدید تازه گلشن
 نه دست کسی برو رسیده نه دیده کس ورا بدیده
 از دست خزان همیشه مصنون چون داغ سحر . . .
 بر جست (و بقیض) خویش کرده داروی ضمیر خویش کرده
 آخر شده صید آهوی چین در پنجه سخت شیر غریس
 چون خضر فگنده در سیاهی در آب حیات ناز ماهی
 و اذگشت دهان غنچه تنگ گردید چولاله لعالگون رنگ
 بگذاخت شکر بمغز بادام لبریز ز آب ذقره گون حام
 آمد ز صنعت جگر تاب شنصرف برون ز کان سیهاب
 همدوش چو سوسن و چو سنبل در دست گرفته زلف و کاکل
 باهر گل و غنچه تا سحر گاه بودند بخواب عشرت آگاه
 چون صبح دم سعادت آثار شد از افق فلک دیدار
 مانند سحر نتازه امید بیدار شدند همچو خورشید
 رفتند بتاب گاه آرام کردند علاج تن بحمام
 از دلک نخست نرم گردند آسوده ز آب گرم کردند
 این است بهار عیش دنیا کردند بکار خویش دنیا
 شاهی و خوشی و نوحوانی محبوب و شراب ارغوانی
 زیس به چه بود نشاط گیتی بالا تراز انبساط گیتی
 نزدیک خدا بدون سرکش امری نبود دگر بزرگش
 گر مرد رهی، رهی جداگیر دیباچه بود ره خدا گیر
 جمشید کجا، کجا فریدون جز نام نهاد رپر گردون

در بیان مرخص شدن راغب و مرغوب از ملک
همام طرف شهر یمن و روانه شدن
انها بآل سبت

از جنبش چرخ تیز پرکار	وز گردش اختران سیار
آمد روزی بکف مبارک	روش چون آیت تبارک
راغب هوس گل وطن کرد	شوق چمن شه یمن کرد
فرمود ملک که ساز دختر	رخت سفر جهاز دختر
ترتیب دهند آنچه باید	موجود کنند آنچه شاید
بر حکم جهان مطامع سلطان	گردید تمام جمع سامان
ز اسپان عجیب یک طریقه	برق از تگ شان بعد ر وحیله
گلگون دستان رخس پیکر	آهو صفتان ناز پرور
خوش کار چو دشتا درمعی ناب	در پیویه چو باد بر سر آب
باخیل جبال همخانها	با اسب کمان سبک رواها
از وهر فزون لیاقت شان	بر تیر کمان سیاحت شان
فیلان مهیب کوه تمثال	البرر بنان و شرزه دخیال
خرطوم دراز و یاه کوتاه	دنبان چو سحاب بر سر راه
در خشم بسان شیر دران	چون سیل روان چو اجر غران
بودی بارل اگر هویدا	هرگز نشدی جبال پیدا
صداشتر مست سرخ موی	طاوس وش و غزاله خودی
بر بانگ حدی بدشت و صحرا	رفتی بفرار کوه خارا
چون آب روان روان بهامون	به مثل چو بختیان گردون
در تیز روی نسیم بنیاد	در جسته چو بیستون فرهاد

یک گله اشتران خامی چون دلدل آسمان گرامی
 ماندند دلان یاک ادرار هر گوده ز خلق دار بردار
 با آنهم چمد گوی ستوران افزون ز قطارهای موران
 گنج ررو سیم خام کانی گل رنگ بساط اصفهانی
 از عنبر و زعفران و کافور ور مشک حساب شد دور
 چینی قصب طراز پیرا لائق به بتان ناز پیرا
 رومی کله و زمردین تاج کرسی ز زرو سریر از عاج
 از آفتاب انچه دود کالا بروی درود قیاس بالا
 سیفور* و خز و حریر و دیبا اکثون† و دگر قماش زیبا
 از قاقمر سرخ بستهها چند سنجاب و سمور جمله درپند
 خوانهای بلور و حام یاقوت زان به به بود بهک ناسوت
 مرغان شکاری سبک یر سیمرغ فلک بزیر شهر
 ار سوزن و رشته تاجتاجه انچه که بود رواج خانه
 شه داد بآن عروس و داماد تاهر دو شوند خانه آباد
 پنجاه هزار مرد جرار کاینکه بکار وقت پیکار
 بسپرد بآن دو یاک گوهر یدرود نمود شاه یکسو
 دیگر بی دخت نیک گوهر یک هودج زر زحل و گوهر
 بر دیدن آن فلک خجل شد خورشید زمانه تنگ دل شد
 ترتیب شده که تانشیند در راه بهار راه بیند
 شاهان سلف رفاف کردند بر مهر و بهانه لاف کردند
 زمین گونده چهار خانه یرور کم دادند درو کسه بدختر

* دود از حاتم لطیف ریتمی سیاه رنگ (عیات)

† صمغ اکسون - بجم سین مهله - دیاه سیاه - (عیات)

آن جمله اگر کمر گذارش یک نسخه دگر کمر نگارش
 مرغوب بگریه مبتلا شد از مادر و از پدر جدا شد
 راغب چو نیازمند تسلیم آورد بجا پشاه دیهیم
 گشتند وداع هر دو باهم اما بفراق دیده‌ها نمر
 آرد بجهانیان جدائی سخت است که بعد آشنائی
 هستند اقاربان عالم آشفته ازین صدای ماتم
 هیات که ابجدی ست مهجور افتاد ر دوستان خود دور
 چون لاله بدل هزار داغ است هر داغ چو آتشین چرام است

در بیان یافتن کورنگ خلخال مرغوب از شکم
 ماهی و عاشق شدن او بران و فوج
 کشیدن او برائے مقابله راغب

گوهر سنجان بحر دانش دانش‌مندان آفرینش
 ایس قصه درون قصه گفتند کزیک غنچه دو گل شگفتند
 کآن دخت پری نژاد فخرور رشک مه و آفتاب پردور
 غارت‌گر هوش پارسایان درد دل و دین آشنایان
 از پیش وقوم شادی خویش روزی به بتان خیر اندیش
 میرفت کنار آب دریا سیراب چو خروشه ثریا
 ناگاه ز پای آن پری زاد خلخال درون آب افتاد
 هر چند بدر بجست و جوشد با سیه‌تنان به گفتگو شد
 لیکن زان حلقه جواهر نامد بسراغ هیچ ظاهر
 چون در بصدف در آب مے بود جوینده به پیچ و تاب مے بود

کورنگ	بنام	شاه	تاتار	بر	صید	فگنده	اسب	رهوار
آمد	بکنار	آب	چون	تیر	از	اسب	فرو	رسید
بنشست	درون	شامپانه	صیاد	بحکم	پادشاهی	اشداخت	بر	آب
می‌کرد	شکار	ماهیان	را	میداد	ملک	سپاهیان	را	
داروغه	مطبخ	جهان	حو	یک	ماهی	تازه	بهر	خسرو
بر	کرد	که	تا	کیاب	سارد	شد	از	شکمش
چو	چشم	عالم	از	قدرت	ایزد	تعالی	بنگرچه	عمل
بر	آمد		کورنگ	ازان	هلال	زرین	زان	گرفته
مجبوف	از	آنکه	بران	مدور	خوب	پرسید	که	ایس
ز	کیست	زیور	ایس	نام	گرامی	کدام	است	چون
صید	شدم	ز	جان	اسیرش	گفتند	که	ایس	نگار
چینی	است	دخت	ملک	همام	باشد	چون	نامرد	شده
یمن	شد	داماد	و	عروس	هر	دو	از	فوج
اینک	اینک	رسند	ایس	جا	کورنگ	چو	گوش	کرد
ایس	را							

گفتازیس به چه رشک آید معشوق بکاف ز جنگ آید
 فرمود که جمله لشکرستان آیند بهم ز کشورستان
 سرداران نواح آن سو سر خیل دلاوران هرسو
 گشتند باتفاق باهم بستند کمر بخون فراهم
 سلطان ستمگران تاتار با فوج دلاوران تاتار
 بر حای کمیس کمیس گرفتند ره برره فوج چیس گرفتند
 از گنبد نیلناب گردون - دیرنگ هزار گوشت بیرون
 آید بزمینیاں همیشه ازگاه بچینیاں همیشه

در بیان مصاف کردن راغب با کورنگ تاتار و گریختن کورنگ از پیش راغب

پرغاش گذار ایس حکایت میبرد چنان بمن روایت
 کان بسته عشق زلف جانان رخصت شده از جناب خاقان
 با آن بت نو عروس رنگیس میرفت درون ز سرحد چیس
 هر روز چو ماه تازه منزل هر وقت روان روان مراحل
 مرغوب بهجمله عباری بر نافه چو ماه در سواری
 لشکر همه پیش و پس باقیس میرفت جدا جدا بتزگیس
 ناگاه نبود گرد کورنگ چون اجر سیاه لشکر جنگ
 شهزاده میاندی فرستاد کیس کینه تازه را چه بنیاد
 پیراه ازو حواب آمد دور از عمل صواب آمد
 صف از دو طرف یلان کشیدند چون شیر مبارزان دویدند
 سودا بدماغ ماه گشته خورشید فلک سیاه گشته

غریب چو شیر کوس روئیس
 آواز درای و بانگ شیپور
 خرمهره بچرخ شور انگیزخت
 آمد ز تپیره * شور بیرون
 از طبلک جنگ قایم انداز
 از حلق دهل غریو آمد
 چون محرکه جوش اشتلم † کرد
 راغب صف میمند بیاراست
 شد پیش و پس صفوف لشکر
 چون کوه گران حصار در شد
 کورنگ دگر طرف قوی بود
 چون سیل بجوش آب ریزان
 درهم شده هر یکی دلاور
 شمشیر مبارزان چابک
 از پرده مخزن تا بسینه
 از تیغ بلا رکی بیرون حسرت
 راغب چسبند کوه یار
 نیزه و کهنه هر دو در دست
 در داد عنان بفوج کورنگ
 رفتند برو یلان تا تار

گردید عالم سنان و روئیس
 بگشاد دهان غنچه صور
 رنگ از رخ اهرمن فروریخت
 گردید حگر ز شور او خون
 شد مغز چو آب تپیره ز آواز
 فریاد و فغان ز دیو آمد
 آشفته دماغ گاه و دم ‡ کرد
 بر میسره نیزکار شد راست
 از آهن گرز و تیغ و خنجر
 بر کوشک مه غبار بر شد
 با چنبر چرخ مستوی بود
 چون برق سبک بگرم خیزان
 با یک دگر از سنان و خنجر
 گردید چنان بخود و تارک
 شد سرخ سیه لباس کیسه
 مینای سپهر رنگ چشکست
 در خرمن ینجه چو شراره
 ماندند هرزیر شر زبردست
 چون شیر رسید بر سر جنگ
 بستند کمر برای پیکار

* طبل و کوس و دهل

† فلک تندی و دور و نزدیک - لفظ ترکیست معنی ستم از برهان و بهره

‡ غرامه و غرامه (از غیاض)

از هر دو طرف چو چپقلش شد در سنگ سیاه تب خارش شد
 افتاد شکست بر معاند اختر شده دور از مساعد
 تیری که ازان دو بر گزشته از بکتر و از سپر گزشته
 هر سو همه کشته کشته گشتند از کشته چو پشته پشته گشتند
 کورنگ گریخت سوی تاتار فوحش شده تار تار یک بار
 غارت شده لشکرش بیک دم گردید تمام ملک درهم
 همراه دواب و رخت و اموال گردید ز دست خصم پامال
 بد دید ز عقل بد فریبش بشکسته شیشه شکیبش
 شد هر که زند قدم بمابل از یایه اعتبار عاقل

در بیان آمدن راغب در شهر ختن و پیغام نسبت
 ناسک با صنوبر دختر بادشاه آن جا و قبول

کردن او بعد عذر بسیار امر نسبت را

شهزاده شیر دل ز کورنگ چون یافت فراغت از سر حنک
 زان فتح شگفته چون چمن شد همدنگ بهار برختم شد
 سلطان خرد پژوه آن جا آمد بدفرازش ازان جا
 پزوفته و را برسم مهمان خدمت کرده بقدر امکان
 آیین ضیافته که باشد شایان لیاقت که باشد
 آورد جا ز راه تکریم در بست میان برای تعظیم
 هر یک دشمنی یک سر مو در ماند بشان و شوکت او
 آری چو رسد کسی باقبال ادبار شود چو خاک پامال

بد رنگ شود بهفاسی * شکل از دست رود به بیگسی شکل
 اقبال کند دگر به محکوس تبدیل شود لباس منحوس
 دانند خردوران عالم فرقی که بود بآن و اینهم
 یک هفته بنای و خوش بگذشت گاه در بزم و گاه در دشت
 روزی که ستارگان مسعود بودند بکار نیک محمود
 پاشاه ختن نبود راغب کای والی مرحم مطالب
 زین هرچه دو درین مهالک کاهد بخیریدی تو ناسک
 فرزند بود اگر بخیری داماد شود چو بدستگیری
 زیب است که ناسک و صنوبر گردند بهم یکی دو گوهر
 تزئین مناکحت بخیرند آئین محاورت بگیرند
 کیس هم یسری وریر باشد در ماک یمن امیر باشد
 والی بدو گفت کای ماک زاد من حکم ترا مطیع و منقاد
 امری که کنی بجان یتیم بی راه تو راه در نگیرم
 لیکن سخنی دگر درین است اذصاف اگر کنی تو این است
 کوهست وزیر زاده شاه من صاحب تاج و صاحب گاه
 دختر که ز نسل شاه باشد هم بستر پادشاه باشد
 پیوند مناسبست دزیب است بگذشتن اربین هزار عیب است
 شهزاده بگفت کای خردمند زهار مباحش در چنینی بند
 شاهست و وزیر هر دو باهم چون مهر و مهست یکدگر هم
 نور است یکی درون هر دو هر چند جدا ازین بود او
 بر یک شاخ است گرچه دو بر یک اصل بود بآن دو گوهر

زان یک چو دگر بدافقہ نیست لیکن چندان مضائقہ نیست
 بینند باصل دور بینان بر اصل بود قرار اینان
 القصہ پس از دلائل چند سلطان کردہ قبول پیوند
 گردید بہر قرار مربوط پرفت سخن اساس مضبوط
 شد شکر و گل برسرم دیریں تقسیم بدوستان شیریں
 در جلوۂ دلفروز فرخ شد از طرفیں روز فرخ

دربیان زفاف صنوبر با ناسک

روزیکہ قران اختران بود نو روز دہان ز گلبران بود
 شد شہر تمام چون گلستان پر دور چو ماہ شد شہستان
 بنیاد سرور طرح کردند بر ہرکسے کارنو سپردند
 مرغوب کہ بود میر مجلس شد در حرمش امیر مجاہس
 راغب شدہ بر بساط مردان رنگ افروز نشاط مردان
 سلطان ختن برای این سور می کرد تمام بزم پر نور
 رامشگر خوش سرای شاهی دل برد رماہ تا بہاہی
 قوالان خجستہ آوا بردند ز خود دل شکیما
 رخشید چو مشتری بیالہ می بود دران چو رنگ لالہ
 ساقی بعداز گل فروشی سیہیں ہدنان ببادہ نوشی
 ناهید کمر برقص بستہ مہ دف بہ بغل بپیش نشستہ
 بر بانگ رباب در کشادند مہر از حم تازہ بر کشادند
 گلرنگ بتان سادہ رویان شہشاد قدان مشک رویان
 ماندند ستارگان بجستند چون حالۂ مہ حلقہ بستند

دلالت بران قد صنوبر آراست لباس چون گل ثمر
 بر بست عصای دور آگس بر چید قمیص زر کش چیس
 معصر ز حواهر گرامی بر تارک آن عروس نامی
 از زیور بغز آن گل اشدام بنده است زبان کلک ز ارقام
 آرایش ماه نور پرور حاجت نبود برنگ زیور
 بر تخت مرصعش نشاندهند چون صیغ گهر پرو فشاندهند
 سلطان ختن که بود مالک در دست گرفته دست ناسک
 بنشاند به پهلوی صنوبر سعدی شدند هر دو اختر
 مؤبد در هر دو رشته وصل بر بست چنان که دور شد فصل
 آن هر دو گهر درون یک تار گشتند چو روح با جسد یار
 محفل ز مصاحبان تهی شد مشتاق بدرجۀ بهی شد
 در یرده شدند ماه و خورشید کردند بدست نقد امید
 ناسک چون دید روی گلگون دوشید ز عشق در رگش خون
 زان گونه کشید در برش تنگ می خورد شکر ز لعل نوشین
 پوشید دهان عنجه آگس گاهه بکف او گرقی سپیس
 از لاله و یاسمین و سبیل ییوست بجان تازه جانی
 چنبر شده برمیای میانی از زیر کمر بهار پیدا
 چون گلشن دو شده هویدا در بسته چو عنجه یک چمن دید
 بشگافت دهان حلقه سیم بل نافه آهوی ختن دید
 سپیس قلبی بنون در آمد در کرد الف به حلقه میم
 زریں رقی بیرون بر آمد

آمد چون زیبای پر از دور شنجرف بروی ز کان کافور
 بیسرامی مرا نو شفق شد رنگ کف دورۀ افق شد
 درگس ز سرشک گشت در دم در غنچه چکید آب شبنم
 شد عرق * بت بهار سیما از کثرت شرم چشم بریا
 نگارش ز قوی نرفت بالا بر کرد حریف جمله کالا
 همکوش بهر بخواب رفتند در بیخودیش شتاب رفتند
 در وقت سحر شدند بیدار یک مست و دگر چونیم هشیار
 یک چون گل آفتاب دیدند یک چون بن سرو نو دمیده
 یک چند صنوبر گل اندام در خاندۀ خویش کرد آرام
 آخر ز تصرفات ناسک گودید بت دگر مهالک

دربیان نهضت نمودن راغب از شهر ختن بطرف

ملک یمن و ملاقات کردن او با

مادر و پدر خود

چون رایت صبح نور افشان در گنبد چرخ شد درخشان
 راغب ز درون خواب گاهی آمد بیرون چو صبحگاهی
 بر رفتن خود مسارعت کرد بر سمت وطن مراجعت کرد
 رخصت طلب از شه ختن شد مشتاق قلمرو یمن شد
 شه نیز وداع کرد او را در حفظ خدا سپرد او را
 مرغوب و صنوبر سمن بر در حدیقه نافه جالوه گستر
 ناسک برکاب شاهزاده چون سرو بپا در ایستاده

* صیغ . عرق . بدست اول و ثانی .

برسید زمین و عرض کرده
 کیس فوج طغر ادر بترتیب
 راں راه رویم سوی مقصد
 راغب دزرفت التماسش
 لشکرکش شاه بود ناسک
 از دشت خطر نما و کسار
 در راه شدید بس عجبیه
 گه آدم اسب روی خوبخوار
 برزینیه و شاخ کرده مردم
 خرطوم کشان چو فیل چنده
 مرغان هزار گونه چو شیر
 دیوان و سیام و دام و ددها
 شهزاده ازان صور ز عبرت
 از قطع منازل و مراحل
 حتی که بسرحد یمن شد
 بهرام شنید و گفت کیس چیست
 خصم بدم از کجا رسیده
 آراست برای جنگ لشکر
 ناسک چو صبا زمینی بریده
 از مقدم بادشاه زاده
 بهرام ازان چهار جانی
 رفتند به پیش او بررگان
 از خویش ادای فرض کرده
 باید که رود سوی سر اندیوب
 بینیم شتاب روی مقصد
 میرفت بفوج بر قیاسش
 چون راست روان راه سالک
 رفتند یلان گرم رفتار
 دیدند هیاکل غریبه
 گه گرگ رخان مردم آزار
 مانند شغال طرّه دم
 پیچیده ز مو یکف کهنده
 منقار دراز تر ز شمشیر
 هر سوی روان دوان ز حدها
 کردید بخود ز روی خیرت
 آسان می کرد جهل مشکل
 آسوده بالکّه وطن شد
 ایس لشکر ناگهانی از کیست
 از راه کدام سر کشیده
 از تیر و همان و تیغ و خنجر
 نزدیک شه یمن رسیده
 شه را ز خوشی نوید داده
 بسیار نمود شادمانی
 کردند گهر دنتار ارکان

در شهر ازیں سرور ' وافر شد خادۀ دخانۀ عیش ظاهر
 چون بنده رسیده شاهزاده سر بر قدم پدر نهاده
 مرغوب ورا نمود تسلیم بر هیچ کمیرگان ز تعظیم
 گافام چو گل کشاد آغوش آمد بر آن بت قصب دیوش
 با سینۀ کشادۀ ماه خورا حان کرد بهر او گرورا
 انگاه چشم تر در آمد بر گرد سر پسر بر آمد
 بسیار کشید تنگ در در دلی یاد فدا بهر مادر
 خاسک هم با بت یگانه شد سوی سرای خود رواده
 پیا رب چه سعید روزگار است بر حسب مراد سازگار است
 راحت که پس مشقت آید هر لحظه نتیجۀ نیک زاید
 از تنگ دلی مشو تو بیتاب کمز ابر سپید شد آب
 کاری که بدون چشم دم نیست آخر چو شود درست غم نیست

دربیان وفات کردن بهرام شاه پادشاه یمن

خودین دفسان ملک تقدیر کردند بنیس طریق تقریر
 کان شاه یمن بطق ردگی میخفت شبیه ده تخت زرین
 فارغ ز غم زمانه بوده همدوش بت یگانه دوده
 ناگاه بخواب دید مارم آویخت باو بهرغزارم
 کردید حائل نو آفتی چون سنبل تازه بر ریاحین
 ' زلف محنبرین ز گردن افتاد فرو جعطف دامن
 پیچید بآن خدسته هیکل چون مار سیخ بشاخ صندل
 بهرام ز خواب وحشت آلود زمینسان گردید دهشت آلود

افتاد ز اوج تخت یایی
 گوئی که گله ز شاخ شری
 هوش از کنف دماغ رفته
 دور از دگر چراغ رفته
 خوابان محل شدند بیدار
 چون هاله بهاء شد بیدار
 زدند درو دگر تراشی
 از دیده تر گلاب یاشی
 چون زان سخته هوش آمد
 چون شعله خس نحوش آمد
 زان خواب نبود تشه چو اظهار
 افتاد چو سایه شد دگر بار
 تب آمد و گرم شد تن او
 شد چون بن خار گلبن او
 از باد مخالف ستم کیش
 بشکست سفینه لنگر خویش
 در دهر تنش رسید طوفای
 کمر مادم در اختیار سکان
 دیدند محالجاں چو حالش
 کامد خلای در اعتدالش
 بستند کمر تراشه خدمت
 تا چپ ز شود ادای خدمت
 لیکن چه بود که داروی موت
 شد یک قلم از ریاض طب فوت
 گردید چنان باو صعوبت
 تسکین نه رساند هیچ شربت
 چون رفت شکیب از مزاحش
 دستند ز دشت بر علاءش
 پردند دران درون صحرا
 تا اخذ کند مگر هوارا
 گویند که اندران بیابان
 می بود ز آب رود جریان
 آب از سر کوه سیل می کرد
 در بحر عمیق میل می کرد
 شد سود دشسته اندران جا
 واکرد نظری پستی تماشا
 ناگای ز طایلسان سیلاب
 واکرد کرد از سر کوه سیل می کرد
 از دیدن آن ملک دترسید
 بد تر شده از نخست حالش
 واکرست که آب از گهر رفت
 خورشید امل بآب در رفت

ارکان رکیب خویش خوانده دزدیک بصدور در دشانده
 گفتا که شما بگوش دارید این حرف زمن به هوش دارید
 راغب که گله است نو دمیده لبخت جگر است و نور دیده
 امروز بفسروی مسلم از تاج شهی سرش مکرم
 تعظیم ورا نگاه دارید قد در طاعت دو تاه دارید
 نوشاه تنها و شاه عالم بل رشته دود و بست آدم
 بهبود شما رضاش باشد خوبی همه در دقاش داشت
 روانگه کرد سوی فرزند دو حرف بگفت ار سریند
 کاول این سنت از رعایا هستند ر کافه برایا
 دیگر چه دود سیاه نامی کیس هر دو بذات خود گرامی
 گر از تو خوش اند ملک راخذ ورده چه دود تو نیز داند
 از عدل به مملکت کمال است از ظلم به سلطنت زوال است
 این گفت و جگر ز آه بشگافت خود ماند بچرخ روح بشتافت
 موتی که باغنیا در آید از حسرت محض وا درآید
 این است به بیس مأل دنیا آشفته خیال و حال دنیا
 این شش همه که نقش چین است چون از در هفت سرنگیس است
 زیس لقمه خار در کمین چند پیچیده زهر و انگیس چند

حکایت هم درین معنی گوید

چندیس کلمه * قلیل فرهنگ بودند گرو بوام سرهنگ
 دل خسته و سینه چاک از غم چون ابر ر گریه چشمهانم

روزی ز اُساری گهت مردی کای تپیره دل ستم نوردی
 ما را تو ر صد خود رها کن راه از خویشانتن جهان کن
 ار گدیخ روت فراهم آریم یش نو بلا سخن گذاریم
 سرهمگ شمس و گدوب آری وا کرد ز بند خویش بار
 دگداست ولی صبا گرفتد زانها خطی از نشان گرفته
 مدت نه گرفت زر رساندند آن گرد بلا ز خود فشانده
 مقصود اریس حکایت این است کیس دهر چو خصم در کپین است
 رنهار مکن دراز دستی از اوج فتد جروی یستی
 هرکس که دُخورد مال دنیا افتد بسروش و بال دنیا
 چون آن کلکان بقید ماند در پندۀ گرگ صید ماند
 گنجی که دقت کسان است شه بر سر آن چو یاسبان است
 نه زریختی زیور زنازش نه بهر تزک، نه بهر شادش
 بهرام که او شه یمن بود با آنکه جوان نیک فن بود
 عادل بود و کریم بود محسن بود و حلیم بود
 از مسند خسروی گذرا کرد در زیر زمین بد خبث سر کرد
 تو درچه حساب ای سبک سر نازی بچنیس متاع ابر
 ثانی مخور از کف غریبان دیوار مشو بر طبیبان
 مرهون گشتن بوار دیگر زان یس رفتن بدام دیگر
 حز خیره سری دگرچه باشد حز طور خری دگرچه باشد
 آخر زین باغ رفتد داید در تحت مغاک خفته داید
 گر زیست بود ده نیک نامی آن مرد بود بحق گرامی

دربیان نشستن راغب بر تخت شاهی بجای پدر

ای دولت تازه عهد حاوید وی اجر بهار کشت امید
 من دست بدامن تو دارم پیوسته سپاس تو گزارم
 جز در گه تو قیام من نیست ده توبه دگر سلام من نیست
 از روز سخت یار جانی هستم بتو من اگر تو دانی
 من هم چو تو بخت را مشیروم در ملک سحروری امیروم
 آب سخمر کم از گهر نیست این سکه بدون دقش زر نیست
 جائیکه ازان خرد کشد گنج گردید زمان من گهر سنج
 مشاطه این عروس اقبال زین گونه بشاند رنگ آمال
 کان شاه سریر کامرانی چون رفت بهلک جاودانی
 بر جای پدر نشست راغب از بخت بلند و رای صائب
 شد شمع ولی قبر برآمد بهتر ز یحدر پسر برآمد
 از عدل شد صلاح اندیش شد از دم گرگ حلقه میش
 در عهدش از برای تهکیس شد بر سر صحره بال شاهین
 از بهر ضیافت نکوتر در خانه ناز شد کبوتر
 ناسک بوزارت ملک شد در سلک مہار منسلک شد
 زان شاه و وزیر چون چمن بود در هر طرفیکه از یمن بود
 خسرو که نکو بود صفاتش خواهند جهانیان حیاتش
 دستور چو او درین عہل شد افضال خدای لم یزل شد
 شاهان که ثمر ز بخت خوردند از رای وزیر گوی بردند
 زد سکه بهلک چون سگندر از رای وزیر شد مظفر
 یارب بجهان مباد حاکم آن مد گهری که هست ظالم

راغب به مجرد ششستین بر تخت یمن بسان گلشن
 سر سبزی ملک شد دگر گوی آباد شددد کوه و هامون
 پر داشت حساب دفل سه سال از حاصل زرع و تاجر مال
 شد روی مزارعین درخشان چون در شب تار ماه رخشان
 از کثرت دعوت خدا داد گشتند سپه ز بار آزاد
 از ملک چنان رجود دتنه جز چشم دتان نبود فتنه

در نصیحت فرزند گوید

ای جوهر معدن گرامی وی گوهر کان نیک نامی
 هفت است ترا ز سال دنیا در شصت من است نیز هفتاد
 من ثوبت خود تهاه کردم بر پیک اهل سلام کردم
 تو همچو نهال بودوانی چون ماه دوی بکامرانی
 رانچه که رسد ترا ز دوران از رفتن آن منم پیشیمان
 باید که دو حرف من کنی گوش ایس داروی قلخ را کنی نوش
 کاول این است گر دو مردی چون شیر دلاں جهان نوردی
 ذیت بامور خیر داری در کشور خیر سپر داری
 اثبات عهل بدون ذیت هرگز نبود ای نیک سیرت
 در هر راهی که یا گذاری اول بهر خدا گذاری
 در امر تعبدی به یزدان اخلاص ضرور هست ای جان
 نزدیک خرد بود مسلم از کار تو کار حق مقدم
 مومن که پرد یقین و تمکین
 ز آرایش زیور عبادت تابد پرو نیر سعادت

در ظلمت بيم و صبح اميد ثابت ماند چو ماه و خورشيد
 تصديق که نسبتش بدل هست ران اهل دفاق منفعلي هست
 يک رنگ شوي درون و بيرون دارند دو رنگ سحر و افسون
 آن رنگ که هست صبحه الله نقش است بحاسم الله الله
 حرفي که بشاني است موسوم اين است که کک کرد مرقوم
 اي خوش منش ادب يسندي پاكيژه نهاد و ارجمندي
 خراهي که بدهر شادمانی از هر حا مستفاد مانی
 اندر ره نيكو ران قدم زن در صحبت اهل علم دم زن
 از قرب و جوار بد خذر کن در زمرة صالحان گذر کن
 از بهر معاش کار مکشا چندان بتلاش کار مکشا
 بسيار که نا پسند باشد اندک چو خوري پسند باشد
 عزت بقناعة است حاصل حاصل بطمع شده است باطل
 در قرض مشقت است رذالی تست دانی
 نه دام بده نه دام بستان خيريت خویش اندران دانی
 چا آنکه اگر معامله شد با نیک منش مقابله شد
 بر قدر ضرور لاعلاج است انساني پابند احتياج است
 ليکن ز کلام شيخ سعدی بشنو دو بيت گر تو سعدی
 و امش مده آنکه به نماز است گرچه دهندش زفاقه باز است
 گو فرض خدا نهي گزارد از قرض تو نیز غم نه دارد
 درخانه خود اگر بود کس اين است نصيحتم دگر پس

در خاتمه کتاب گوید

المنه الله	کیس	فساده	آمیخت	بردگ	جادوانده
برگنچ معانی	گران	سنگ	گردید	یکی	طلسم
نمزی که نهان دریس بیان است			روغن کش	شعله	زبان است
هر نکته چو برق آتش انگیز			بر زخم	جگر بود	نمک ریز
از رنگ نگار (سحر) مانی			کردم	رقم	فریب دانی
هر لفظ چو نخل . . .			شوق	درکبین	است
از دود نهان سینه گل کرد			بالای	هیون	عشق جل کرد
گردید قبابی عنبر افشان			بر قامت	معنی	درخشان
مضمونش رهبر جسون است			در مغز	خرد	شبهیم خون است
ایس نسخه چو نسخه بهاریست			از داغ	جگر چو	لاله زا ریست
تا مشق سخن درست کردم			ترک	خودی	از نخست کردم
آشفته خیال و تیره رایم			در کار	نهنگ	هست پایم
چون من شود ارکس خرد سوز			تازد	یتی	ایس شکار فیروز
پهلوی گوزن شیر خاید			یا شیر	صفت	سگی بیاید
گر گریه نیک این هوس برد			چون	موش	ضعیف صد لکد خورد
رتبت بهقام آفریدند			شوکت	بامام	آفریدند
منطور نه شد بر سخن ور			موضوع	یکی	بعلم دیگر
هر کج عنق دزم نهاده			مهر	سر	محضری فساد
گوئی نتوان ازین فزودن			ادگشت	بریس	حروف سودن
کیس آتش فارسی بر آرد			. . .	. . .	بر آرد
در چیز انقلاب هستم			چون	نقش	پلوح آب هستم

شبنم صفتم ، بقا ندارم یا بر سر ارتقا ندارم
 خاموش شدم و تلخ حرفان بستم لب خویش چون شگرفان
 جیهوده زبان دراز کردن مغز سر خود گداز کردن
 ایس در خور شان من نباشد ویس مهره بکان من نباشد
 ورده دشوار نیست چندان بودن دحواب ناپسندان
 دادن بشماره مشت خسی را در شعله زدن یر مگی را
 دور است ز عقل دور اندیش دیگر بودم درگ زدن نیش
 یارب خط ایس یرند مشکین ایس نقش و نگار قطعه چیس
 قا گلشن دهر هست رنگین بی رنگ مکن رنگ تزئین
 کن حرز گلوی نازنینان گل طرقة دست مه جبینان
 هم ورد زبان عاشقان کن هم حوش خیال صادقان کن
 در محفل دل فروز مردان محبودة عز و ناز گردان
 لب چون ز دعا گرفت تزئین . . . : ندای آمین

تحت الکتاب بعون الہک الوہاب قصہ راغب و مرغب من تصنیف
 میر اجمدی بتاریخ ہفدہم شہو شوال الہکرم روز جمعہ سنہ یک
 ہزار و یک ہد و ہود و شش ہجری

فهرست مضامین و عناوین

مثنوی

راغب و مرغوب مصنفه میر ابجدی مرحوم

شماره	نام عنوان	شماره
۱	۱ — در حمد داری تعالی	
۳	۲ — در مناجات	
۴	۳ — در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم	
۶	۴ — در معراج نبی صلی الله علیه و سلم گوید	
۹	۵ — در تالیف کتاب گوید	
۱۰	۶ — در بیان عشق گوید	
۱۳	۷ — در بیان آغاز کتاب و ذکر بهرام شاه یادشاه یمن	
۱۴	۸ — در بیان گوش خاکردن بهرام شاه نصیحت وزیر را و رفتن او طلب درویش در بیابان	
۱۷	۹ — در بیان یافتن شاه بهرام درویش را در دیانان دغار	
۱۷	کوه از رهنمودی بوزینه	
۱۹	۱۰ — در بیان تولد شدن راغب پسر بهرام شاه	
۲۱	۱۱ — در بیان پروش یافتن راغب	
۲۲	۱۲ — در بیان دیدن راغب مرغوب را در خواب و عاشق شدن بر جمال او	

(ب)

- ۱۳ — در بیان بیدار شدن راغب از خواب در وقت سحر و راری کردن او در عشق مرغوب
- ۱۴ — در بیان ظاهر شدن را از راغب از استفسار ناسک پسر وزیر
- ۱۵ — در بیان دامه نوشتن بهرام شاه در خدمت ملک همام یادشاه یمن در باب خواستگاری راغب پسر خود
- ۱۶ — در بیان متغیر شدن احوال مرغوب از غایب عشق راغب و واقف شدن کنیران و طاهر کردن آنها با مادر او
- ۱۷ — در بیان فرستادن گل چهره دایه را بنزدیک مرغوب و واقف شدن او از عشق آن پیری پیکر و آگاه شدن ملک همام از آن
- ۱۸ — در بیان رسیدن رسولان شاهان اطراف با تحائف برای خواستگاری مرغوب و جواب دادن ملک همام آنها را و طلب کردن تصویر راغب از یادشاه یمن
- ۱۹ — در بیان فرستادن بهرام شاه تصویر راغب را نزد ملک همام و عاشق شدن او بران و شیفته گشتن مرغوب از سر دو دیدن آن نقش و قرار یافتن نسبت از طرفین
- ۲۰ — در بیان غلبه نمودن عشق بر راغب بعد رفتن ناسک و آشفته ماندن شاهزاده از استیلا آن
- ۲۱ — در بیان آمدن ناسک نزد بهرام شاه و روانه شدن راغب طرف شهر ختن
- ۲۲ — در بیان غرق شدن زواری در دریا و بر آمدن راغب بدستپاری تخته بر ساحل بحر
- ۲۳ — در بیان گرفتار شدن راغب در دست سپاهان حبش و فروخته شدن بدست میرخان سوداگر ملک تبت

(۳)

- ۲۴ — در بیان فروختن میو خان سوداگر راغب را ده دست
پادشاه ختن و عاشق شدن دختر شاه در حال راغب ۵۸
- ۲۵ — در بیان رهایی یافتن راغب از قید شاه ختن و ملاقات
او بآن درویش که همراه شاه را تبرئه مراد داده
بود و عنایت کردن او کلاه سر خود راغب را ۶۱
- ۲۶ — در بیان مرخص شدن راغب از درویش صاحب کمال
و رسیدن او در شهر چین بدستگیری یوری فرزندان ۶۳
- ۲۷ — در بیان سکونت ورزیدن راغب در خانه گل فروش
مرغوب و فرستادن انگشتی او را اشدرون طرقة گل
در خدمت آن دلبر مرغوب ۶۶
- ۲۸ — در بیان بر آوردن مرغوب انگشتی را از طرقة گل و
استفسار کردن احوال راغب را از رجان پیوزال گل فروش ۶۸
- ۲۹ — نامه مرغوب بجانب راغب ۷۱
- ۳۰ — نامه راغب در جواب مرغوب ۷۳
- ۳۱ — در بیان دیدن ملک همام پدر خود را در خواب و
آگاهی دادن از آمدن راغب در شهر چین ۷۵
- ۳۲ — در بیان یافتن ملک همام راغب را در شهر چین و
شاد شدن او از حال جهان آرای شهزاده چین ۷۷
- ۳۳ — در بیان رفتن راغب بشکار و یافتن ناسک را در صحرا
اشدرون کلیسای راهب ۷۹
- ۳۴ — در بیان دامادی و عروسی راغب و مرغوب اول خطاب
به سخن کند و آنگاه بداستان رود ۸۱
- ۳۵ — در بیان مرخص شدن راغب و مرء و نب از ملک همام
طرف شهر چین و روانه شدن آنها دین ۸۷

(د)

- ۲۶ — در بیان یافتن کورنگ خلخال مرغوب از شکر ماهی
و عاشق شدن او در آن و فوج کشیدن او برای مقابلهٔ راعب ۸۹
- ۳۷ — در بیان مصاف کردن راعب با کورنگ تاتار و گریختن
کورنگ از پیش راعب ۹۱
- ۳۸ — در بیان آمدن راعب در شهر ختن و پیغام نسبت
ناسک با صنوبر دختر پادشاه آن جا و قبول کردن
او بعد عذر بسیار امر نسبت را ۹۳
- ۳۹ — در بیان زفاف صنوبر با ناسک ۹۵
- ۴۰ — در بیان نهضت نمودن راعب از شهر ختن بطرف
ملک یمن و ملاقات کردن او با مادر و پدر خود ۹۷
- ۴۱ — در بیان وفات کردن بهرام شاه پادشاه یمن ۹۹
- ۴۲ — حکایت هم درین معنی گوید ۱۰۱
- ۴۳ — در بیان دستن راعب بر تخت شاهى بجای پدر ۱۰۲
- ۴۴ — در نصیحت فرزند خود گوید ۱۰۴
- ۴۵ — در خاتمهٔ کتاب گوید ۱۰۵

ZUBDATUL-AFKAR

BY

MIR ISMAIL KHAN ABJADI

EDITED

BY

MUHAMMAD HUSAYN MAHVI

Junior Lecturer in Urdu, University of Madras

UNIVERSITY OF MADRAS
1951

کلیات ابجدی حصہ سوم

زبدۃ الافکار

مصنفہ

میر محمد اسماعیل خان ابجدی

ملک الشعراء دربار والاہی مدراس

مرتبہ

محمد حسین مہروی لکھنوی

جونیر لکچرار اردو

مدارس یونیورسٹی

سنہ ۱۹۵۱ عیسوی

تقریظ بر مثنوی زبدة الافکار از مولانا محل باقر آگاه مرحوم

مولوی محمد باقر بعد ملاحظه ایس کتاب زبدة الافکار بهیر ابدی مصنف هذا الکتاب نوشته فرستادند ، رقعه ایس است :

کواکب بلاغت و براعت از افق فلک عحیبة المضامین ایس نظم رسا مرتفع است - و ذخایس لطافت و طرافت در اصدا ف اسالیب غریبة القوانین ایس شعر مصنف مجتمه از رشک درر غلطان الفاظ فصاحت نشانش که در نزاکت و رنگیسیها بغایت بیجا است . صدف سیسہ حساد ناتوان بین همچو دل بحر شکسته تر از کاکل پریشان و از حسد بوارق درخشان معانی ندوت عنوانش که در صفوت و صفا توأم پیشین ایس نکا است .

خواطر احبا ردیفوار حویاتہ قافیہ لطف و استحسان میزان هر قاصر فهم آن را نتواند سنجید و قوافل بدائعش در تنگ نام حوصله هر خارسانی نتواند گنجید . غرض ایس کلام مرغوب خادر اسلوب سراسر خوبیها است و بوجه من الوجوه قابل اعتراض و ایراد نیست .

مثنوی زبدة الافکار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسم الله الرحمن الرحيم	افسر فهرست کتاب قدیم
ار خط آن لاله عذار است سبز	باغ سخن را که بهار است سبز
باب فلک بسته مفتاح اوست	چرخ جهان پر تو مصباح اوست
مخزن خلاق اماکن درو	طرفه کلیدی که خزائن درو
راست کن مثنوی عالم اند	نظم حروفش که بخود با هم اند
لاله فروشان گلستان قدس	شبه فروزان شبستان قدس
هست بتوحید الهی گواه	هر الفش زیر نقاب سیاه
بر سر تفسیر دلالت کند	بکفالت کند
طرح زند تارک آهنگ را	جایزه کند وحدت یک رنگ را
افسر اسما خدای جلیل	گوهر نازدند دهر حزیل
. . . کونین بدو حایه گر	با که ازو هست بقا تاجور
جای الف رفت و بلند گرفت	بسکه ره عصر پسندی گرفت
صدر نشین جای الف جا شده	وسم کتابت بجهان نا شده
خسروی ملک الهی نه کرد	هر که تواضع به کهای نه کرد
خلعت ده عالم هر ده هزار	سپس که کشد شصت قبا در کنار
زلف سخن را بشگاف اندر است	شانه ویش ولیک کلاه سر است
سر بصفت سر نشود سر بسر	شانه سپیش که نباشد بسر

جهان سرانند درین داوری تا نبود سر نبود سروری
 روز جزا هر که خورد بیم او حصن حصین نیست مگر میم او
 گوی زمینی حلقه فروش و یست چرخ برین حلقه بگوش و یست
 دیده وش و سرمه کش دیده‌ها حلقه زن گردن امیدها
 بصر خطیر است سوادش بفر فرجه نظیر است بیاضش دگر
 طره کش سنبل تر لامها محسنا تاب ده دامها
 چونکه بهرنگ توصل شدند آره کش موی تفضل شدند
 روی دوی را ز خودی تافتند افسر ادعام بسر یافتند
 آنکه اشارت بهویت کند عوطه درین سحر هویت زد
 را که سر راز الهی دعو است فتح در علم کهای جدو است
 حاکم درو حلم نمودار شد آئینه حلم دیدار شد
 گر بنظر تاج حقائق بود درج دران گنج دقائق بود
 نون که بود ابروی حور بهشت حلوه کن یرتو نور بهشت
 گرچه هلالیست ولی عنبرین تاب ده نیر چرخ درین
 مصقلة زنگ حوادث بود دافع وسواس خیابث بود
 یا که دهد یاد ز حام السبت حره کش آن همه هشیار و مست
 شد بپر او عشر کامله سر نهان را چو صدف کامله
 نیست ورائه که ریا واکند فرق ریا را بتنه پا کند
 این ره ملفوظ ریا ادتها ده بدرون است و برون ده نها
 هست یقین شرک خفی را اتر تسعه شدن زیر نقاب عشر

در سپاس باری تعالی جل عظمته

شکر خداوند جهان آفرین کرد دهان را چو شکر شکرین

داد بختن جان گرامی بها کرد هبیه گوهر نامی بها
 داد نظر را ز بصر ارمغان بست سخن را بدوال زبان
 خور خرد کرد فروزان بدل رنگ شرف ریخت برین آب و گل
 شمع قهر را ز کبودی حجب کرد فرو، زان به شبستان شب
 علم و خرد کرد عطا خاک را رنگ صفا داد دل پاک را
 از رحم مادر زندگی بشب کرد درون بیچیه رومی نسب
 روی مه از مهر درخشان نمود سگ سیاه لعل بدخشان نمود
 زاتش لاله دل صحرای بسوخت از دغل خار گلی بر فروخت
 راز نهان را بضمیر آفرید طفل گهر را بصدف پیورید
 زلف چمن را ز صبا شاد کرد اشک هوا را بسحر داد کرد
 آب مطر را دزمیس بار داد سده اسر از دل گردون کشاد
 سبزه دمانید رخ ماه را تاج شرف داد سر شاه را
 گنج طغر در دل شهسیر داشت فیض قدم در جر شپگیر داشت
 ناف زمین را گهر کعبه تست آهوی چین را کمر نافه بست
 این همه برهان خداکش هست بر شرف ذات گواکش هست
 هیچ نه بوده بارل بود او جمله جهان عابد و معبود او
 بود در عدم اوست شهنشاه سریر قدم
 مرد پژوهنده ازان ره نبرد جوهر خود را موجودش شهرد
 ذات ورا بدو وجدایت کما علم ورا نیز نهایت کما
 کیست درین محبد نیرنگ جو دم لمن الهاک زند غیر او
 شاهی او مسترد از ملک نیست در بر گرداب ورا ملک نیست
 نیست مقید ز تقید پروی عالم اسرار دروی و پروی

هستی او دور تر است از مثال هست مبرا ز قیود خیال
 قاب خرد را بدو افروختن در پر مهتاب کتان سوختن
 هر که دلی را به نیاز آوری عقل فرو رفته فراز آوری
 رو بسوی قاضی حادث گنی نیت حاجت بدو ثادت گنی

در مناجات

ای ز تو ابواب کرم باز شد از تو بها وا گره را ز شد
 دخل من خسته ز باغ تو رست دور ضمیرم ز چراغ تو رست
 تخم محبت بدلم کاهتی همگ دوقی کرد بدل زانستی
 رونق باران من دیدلی ار همه رو حل کن این مشکلی
 کار مرا چون ر کرم ساختی سر رزمین در خاک افراختی
 باز چنان کن که درین تمگ راه چو من دخترب نه شوم زیر چاه
 مغز تکبر ز سرم دور کن رنگ هوس را ز سرم دور کن
 روی نیازم بسوی خویش آر دغد مهمات فراییش آر
 رخت مرا بر در دوشان مکش مهد امیدم برپوشان مکش
 رزق من از غیب مقسم بها خارمن از دور مجسم بها
 وهر مرا علم یقینی به بخش عقل مرا رودق دینی به بخش
 آب کرامت بگل من حبار تا درسد زانوش دوزخ شرار
 روز مصیبت که شود رستخیز قا چه بود حال من سست خیز
 بهر تخلص چه زبآن آورم با که روم حرز امان آورم
 نیست دران عرصه یو گزند جز تو دگر دادرس مستبد
 گشت مرا آب نهاتم دهی رسته شوم گر تو براتم دهی

در نعت سید عالم صلی الله علیه و آله

و اصحابه و سلمه

جنبش اول که قلم بر گرفت	حرف نخستین ز پیهبر گرفت
شاه رسل جلوه ده دانستان	عرش حریم است و فلک آستان
هرچه درین درج بر حد بود	آیت او فضل محمد دود
نیست ورا تک ولی در افق	در در مه کرد رقم حرف شق
دفتر آیات فتوت ددو	مهر خط ختم نبوت بدو
تاج سران عالم اُمی لقب	حامع اسرار علوم ادب
حامی ما روز سریع الحساب	پرده کشای خط اُم الکتاب
مجمع اوصاف نشیر و نذیر	مخبر آینه دل روشن ضمیر
شاهد خلوت که اقلیم رار	یکه رو و یکه دو و یکه تاز
شافع افراد سیاه و سفید	حسرو فیاض سریر امید
شاه رسولان که خاک اوست	شیر فلک بسته فتراک او است
رونق بازار کواکب شده	مطلع ادوار غرائب شده
جلوه کنای همچو مه چارده	گشت عیان برافق چارده
عرش برین از قدمش کامیاب	هست دمی ازیم او آفتاب
تا نه درخشید مه کان حود	عالم گیتی بشب تار بود
از گهر او ضوی امید تافت	از رخ او یر توی خورشید یافت
بانی دنیان کمالات شرم	باعث ایحاد مهات ورم
تیغ زن لشکر شماسیان	خال ده چهره عباسیان
قائد دلها دل یاران او	سائق حای کارگذاران او
آنکه نخستین شه صدیق هست	در ره دیں صاحب توفیق هست

(۷)

تیز عمر گوهر دریای ژرف گلشن دین راست چهار شگرف
ثانی عثمان بحیاکس ندیدد حامع آیات کلام مجید
یار چهارم اسدائت بود مطهر آثار یدائت بود
ختم پرو امر خلافت شد تازه ارو رسم امانت شده

در معراج نبی صلی الله علیه و سلم

رویت اول که عالم بر فراخت در شب معراج دهل بر نواخت
بود شب تار دران شب ملک رو بحرر کرد و رسید از فلک
چون بسرا بالکشا آمده لرزه گنان همچو سها آمده
دید دران دم که رسول امین زیر سرش دست و تنش بر زمین
چشم مبارک بشکر خواب بود چهره درخشیده بر از قاب بود
دست ادب برد بآهستگی حل گره کرد ازان بستگی
شاه فلک دیدد بیدار شد سوی فلک قصد نمودار شد
در تن براق زخود جان کشید بشت و را کرد چراغان عید
چون نگهش آمده آن شب چراغ برق صفت گشت فروزان دماغ
بود تهنای دلش سالها یافت ازان مرجع امالها
شاه تهی کیسه ویشینه دیوش گشت دران ختلی "فرخنده هوش
چون زحرم تا در اقصی رسید فوج رسل تا در اقصی دوید
رفت ازان حابه لشکر داو دست ببر آن همه چاکر داو
چرخ نخستین بقدمها فتاد ماه دو نا گسته تا یا فتاد
جست سوی چنین نادی اران حامع صفت تیر فتاد اسدرا

* اسپه که از حتل آورد و آن ولایت است از دهستان و معمر گوید از ترکستان (عیان)

داشت دمه صحبت خوش همدی
 گشت دبیر فلک دویی
 چون باراحت سوره زاهید شد
 چرخ سوم مخزن امید شد
 باز فرس چون بفرا نر رسید
 سطح چهارم بقدمش دوید
 بهر قدمپوس دویده شتاب
 سر ز قدم خانه بدوش آفتاب
 چون بسفر گرم عنان شد دگر
 بر سر بهرام نهوده گذر
 داد جلالت بدو
 گشت مدد بخش حمایت بدو
 رفت دگر دور آریس بسجیسی
 سوره نهان دائره ششپیس
 خانه برحیسی مسور شده
 رسم وفا تازه (مکرر شده)
 کرد گذر چون ز سر مستتری
 داد عزل داد دگر . . .
 خاتم جم چونکه بدستش رسید
 ریخته کیوانی او بر دمید
 چنین هشتم چو سر افراخته
 آن کلمه جامه خود ساخته
 اطلس او یافت بهام دگر
 چون بسته پای شده جلوگر
 هم رحمت ملک تگ و تاز مادم
 رخس شتابنده ازو باز مادم
 سدره و هبریل بهم بار یس
 مادم ازان شاه گرامی نفس
 رفرف و کرسی همه را طی نمود
 حصره دگر دید و دگر در کشود
 رفت سوره عرش و را هم گذاشت
 بیرق وحدت بدگرگون فراشت
 حالت دیگر ر قدم جلوه کرد
 رفت اضافات ازو، مادم فرد
 موج قدم سررد و او را بستست
 چون گل درگس به تن چست رست
 گشت یکی گرددوی سر بحیب
 عقل دریسی شگفته گرفتار ریب
 طالب و مطلوب بیک تگ شدند
 عاشق و معشوق بهم یک شدند
 دید بخود آنچه توانست دید
 گوش شنید آنچه تواند شنید
 باز سوره بستر خود در رسید
 گرمی بستر بهان طرز دید

(۹)

..... جان اجدی خسته را شرح دهد نکته سر بسته را
..... زین راه قدم کم زد ختم سخن را بنبوشتی کند

خلوت اول

خلوت اول که دران غیر ذات	هیچ نبوده ز ظهور صفات
شاهد مخفی به نهان خانه بود	گلشن صد رنگ بیک دانه بود
آئینه بود خیالش دگر	یردگی بود جہالش دگر
خود صبر و خود بصفت برهن	خود گل و خود غنچه صفت خود چمن
بود دکان جنس فروشی نبود	نقد دران غیر نبوشتی نبود
بحر کمران سایه تهرج نداشت	شاه گران مایه تفرج نداشت
باغ نمی داشت تهنای گل	یار نمی داشت تهنای مل
جام یر از باده چکیدن نداشت	نخل سر ریشه دمیدن نداشت
بذر گری تخم نمی زد به گل	ابر نمی ریخت برین گل و بل *
غیب هویت خمی اندیخته	ساقی گل رنگ بخود ریخته
نشسته دگر گوشت فروبست کار	کار دگر گوشت فروبست بار
عشق درین ضمن فراتر رسید	شوق نهان را بفراتر کشید
رفت ز سربری گل محویت	دید بخود آنچه بود کیفیت
گنج جواهر بنهان بار دید	کنز خفی قابل اظهار دید
ظلمت شب مازم نور بود	ترک ادب ترک شعور بود

خلوت دوم

خلوت ثانی که در انجا شعور کرد تجلی ز خیال ظهور

* وائل - باران بزرگ قطره -

ماه رخ نور و شهود و وجود	کرد دران جلوه بکشف جام جود
علم دران رتبه نمودار شد	عالم ازان علم خبردار شد
گشت نمایان صور علمیه	یافت بهار گهر علمیه
علم شیوانات تعیین گرفت	درک مقامات توکل گرفت
صورت اجمال بیک احدیت	جوهر تمثال بیک کیفیت
گوشه‌دشیس صاحب رایات شد	قابل اقبال مهبات شد
شبح فروزنده درون نقاب	ماه درخشنده درون حجاب
تخم خرد دید گلستان بپر	شاه زیک غرقه پروں کرد سر
موج زنی بحر نهان ساخته	می باثر پرده بر انداخته
لفظ یکی معنی او صد هزار	شاه یکی لشکر او بیشمار
لیک تم پردگی ذات بود	قالب اظهار علامات بود
خلوت علمی ست وراء صفات	علم گرفت است تعیین بذات
ایں همه‌ها از یقی تفهیم هست	مبتدیای را یقی تعلیم هست

خلوت سیوم

خلوت ثالث که مدار شهود	جوهر او عرض جهان را وجود
اجر گهه نازیم کثرت است	ذیر نور ملک وحدت است
دستخ تکوین رقم ملک او	آیت تفصیل در ملک او
رنگ نه دامن ایجاد شد	طرح نه صورت بنیاد شد
موسس نه دائره کن ممکن	حلقه شش حجره مربوط کن
سرو سهی شد بگلستان ازو	شبح منور و شهبستان ازو
عالم و معلوم جدا شد زهم	غالب و مغلوب پروں زد علم

اصل * نمایان ز فروغش شده صورت آخر ز شروعش شده
 کارگری کرد هر را پدید دگرگری کرد ثمر را پدید
 بلبل و گل هر دو بهر یارشد طالب و مطلوب پدیدار شد
 شد دل فاندوس چراغان ارو شد دل خاقوس غریوان ازو
 دیر مغان رونق دیگر گرفت مسعد و منبر همه زیور گرفت
 . . . را داد حلا و من یافت طراوت ده دگر گون چمن
 قفل فرو بسته را آمد کلید رخمر جگر خسته را مرهم پدید

مقاله اول در آفرینش آدم علیه السلام

مشیت گله چون عالم افراخته شیر دلاں را سپر انداخته
 طفل چهل روزه شهنشاه شد داغ ده ناصیه ماه شد
 خاک سیه را شرفه شد پدید بوالبشر صاحب اسما رسید
 گنج جواهر بته خاک بود غافل ازان عالم اطلاق بود
 چون ز سر خاک برون کرد سر ریخت بوان لشکر گردون گهر
 گشت خلیفه بهبه خاکیان داشت شرف بر همه افلاکیان
 خلعت تشریف بپر در کشید چادر سه لشکری بر سر کشید
 شاهی او الکة ناسوت شد خسروی در کشور ملکوت شد
 چونکه جمالش بجهان تاب یافت خال عصی از رخ او آب یافت
 نور درخشان شده عین الکمال تانده رسد چشم بدی را جمال
 علم الهی ز دلش آشکار فیض خدائی ز لبش رویکار
 کارگاه قدرت الهی است یور رمیس را چه قدر شاهی است

این چه شرف هست کف خاک را	کیست بدو داد دل پاک را
این چه بود سر دهان در وجود	این چه بود دغشش ایثار و جود
این چه بود زر گری کبریا	شد بگش خاک سیه کیمیا
رکن چهارم نبود جز تراب	فرش ورا کرد الهی بر آب
همچو یکی توده خاکستر است	گلخن طباخ ورا در خورست
حسم کسیف است ندارد وقار	کرد ازو گلشن پروردگار
خوار ازو هیئت ابلیس شد	فاش ازو صورت تلبیس شد
این همه قدرت که نهد غیر او	کیست ازین قضیه * کند گفتگو
سنگ شود آب و دگر آب سنگ	خاک شود باز زر سرخ رنگ
این همه از سطوت یزدانی است	دمدمه و شوکت سلطانی است
تا که پدید است دم زندگی	طوق گلو هست بهابندگی
غیر ازین نیست دگر کار ما	هست همین حرف سرا وار ما

حکایت

رفت یکی روز دره بو تراب	دیدیکی گبر گرفتار خواب
زیر درخته بزمین در غبار	چون سگ دیوانه در افتاد خوار
شیر خدا رفت ببالین او	گرد رجود از گل نسرین او
خفته بخود آمده از خفتگی	دیدد کشاد از ره آشفته
گفت بآن شه که بگو کیستی	بر سر این راه یقی چیستی
لطف ترا دیدد دلم شرم کرد	سنگ مرا عاطفتت نرم کرد
گفت علی ابن ابی طالبم	بر همه شیران جهان غالبم

خاک منم کنیت من شاهد است بر لاهی خار بتو عائد است
 گر قدمم بر سر افلاک هست لیک مرا الفته با خاک هست
 غلبه ازان کرد بمن میل جنس از چه بود سوی تو این نیل جنس
 لطف کجا رشک بود غور کن نیست حز این هیچ درین حاسفن
 گیر سبک حسرت و بپا افتاد گشت مسلحان رشه دین و داد
 شاه جهان داد ردای خودش کرد مکرر ز عطای خودش

مقاله دوم در تنبیه غافلان

عشق خدا مرد شتادنده را جمع کند کار پیراگنده را
 دل که بخود دار ندامت کشد عشق دهر نقش کرامت کشد
 هر که درین دشت سراپ آشنا گشت زیگ دحله در آب آشنا
 تانده گزارید بران یامه سمگ ره زن آن خسته شود صد نهنگ
 به که اویس دحله قدم بر رنی تانده دهد جان به نهنگ دنی
 چند درین ورطه دمی شو دراه رخت گران مایه مکن ریر چاه
 تا نشد آن شاه * ازیں چه بروں حدیقه اقبال نه شد ره نبوں
 نقل مکان کرد و را در سران تا چه بود دولت ایس نقل حان
 کار مکن تنگ بخود زینهار به که کنی فکر ره رستگار
 نفس دغل را بهتر بر فگن تپشته برین یای هوس در فگن
 از چه درین دائره خاکدان نقطه شده خاک کشیدی بحان
 نقطه گل را بزمین در کفی نقطه کل شو که جهان سر کنی
 همچو الف شوز نقطه بر کنار کار نقطه را متعدد گذار

به که در ملک تغرد زنی حلقه ابواب تحرد زنی
 میل درین چشم تعاق کشتی اره برین فرق تعلق کشتی
 تا که نه سوزید تن خویش شمع تا نه دوانید برخ آب دمع
 نمود نه شده زیر مایع لگن رونق انوار دل احصن
 تیره دلی نور درون رد کند جوهر بد آئینه را بد کند
 حسن عمل را چو توقف کنی در کمی حسن تاسف کنی
 خور بزمستان که بود ریر تاب روز شود کم چو گرفتگی حساب
 وقت نشاط تو شده صرف غم عمر گرامی بتلاش درم
 به که بیگ عشق کشائی دکان مشتری عشق ندارد زیان
 سود کنی گر تو تجارت کنی هستی موهوم بغارت کنی
 زین چه بود روز بهی تاجری در عرض خاک سیه گوهری
 قلب زر است این که تو داری بکف رو بسره کن که نیابی شرف
 قلب بود قلب بهر جا بری قلب نیرزد بر هر مشتری
 صولت نقاد کشاید زدان قلب بود بر محک امتحان
 گرچه دکیسه تو کسی مخفی گاه بها خنده رند صیرفی
 کیسه بران را چه دهی صرف گنج ار چه شوی دست تهی باد سنج
 خاک درین چشم تحفل کنی شیشه تهی گشت چه قلقل کنی
 روز تحفل که نرازو بهند بر شرف سنگ جزا می دهند
 خشک سرانند هم الخاسرون مایه گرانند هم البفاحون
 یله گران شو که شوی مردکار یله سبک را نبود اعتبار
 هرزه بود کار سبک سیرتان یاوه بود نقد مگس طینتان
 نقد هبای به که بر آئین بود کفه هبای به که موازی بود

دست ترا داد خدا مهر کار صید درین وادی روبه مکن
 عقل تو دالید چرای شکار صید دران عالم شیراز کن
 دیدۀ صیاد کشا و به دیس دامن تو بیشه آهوی چیس
 سعی درین کالبد خویشت کن دام ده و صید دل خویشت کن
 چون تو کنی صید درین دشت راز خود نه شوی صید کش ادحام کار
 این شرف مایه آزادی است این گهر لجه صیادی است
 سست مشو چون نفس جبریاں جهد کن و تیر شکن از کبان
 معنی این جبر نه بیستن بود سلسله عقل گسستن بود
 جبر اگر هست دگر محاملی آن بکف عشق بود منحل
 بنده شدن پیش خداوند جان در کف تقدیر سپردن عذاب
 این نه بود جبر بصد کج روی تابع اماره شدن چون غوی
 آنچه ترا هست دران اختیار در یقی آن گام زنی صد هزار
 آنچه ترا نیست دران دست رس جبر نهی نام و نوازی حرس
 پس جز این جبردنی یار تست رخت بر نفس دعل بار نست
 عاشقی یک رنگ ندارد نیاز طالب دو رنگ گرفتار آژ
 مشرب خود کام نیاید بکار فصل نهگام در آرد بهار
 عشق بود از خودی خود شدن به مدد عقل قدم برزدن
 حاصل این رنگ رند مویجو نیست مسر باب گفتگو
 صورت او معنی اسما بود آئینه روی مسما بود
 عیبه پزمرده صورت پسرست گل نه کند تا که ز صورت پرست

حکایت

بود یکی خسته شیدا درون داد دلی را بیکی لاله گون
 داوک دلدور بت همچو برق داشت بدل کا سر سوفار غرق
 بود چنان بر رخ او تنیده رفت ز خود بادل افریده
 آن دت سمگس دل نا مهربان کردیکی روز ورا امتحان
 کاکل مسخس دتراش آورد کاکل رخ خود بخراش آورد
 کرد برون جامه دیبا رس ساخت بیک دلق کهن پیرهن
 برقعه یتیمینه برودر کشید ابر سپید در سر مه بر کشید
 کرد چنان هستی خود پاقمال کس نشناسید ورا زیس وبال
 بود گهاش که گرفتار خود واده کند دیده بدیدار خود
 لیک غم عاشق شوریده هو گشت فزون تر ز دختیس بدو
 ولولته او ز یکی صد شده طمطنه بر چرخ ربرجد شده
 بود تشب و رور ندیس حال او سایه صفت در پس دنبال او
 بر سر یک یتیمه بآن شور حرف گفت یکی روز نگار شگرف
 گای دل مجبور سراسیمگی خرمن برچاد ده زیرکی
 چون تو ندیدم بویا دیگره بر تو سزد بخت کشاید دره
 لیک عجب آیدم ار وضع تو این چه بود وضع بمن راست گو
 . . . بر سر خود چون بتان تاج ده کاکل عنبر فشان
 لاله همراه بچمن زار بود سرو سپی رونق گلزار بود
 شمع بدم دردم افرودختن دود بجا در سر من سوختن
 رفت کنون از کف من روزگار گشت دریس پرده دگر گونه کار
 بهقد مرا آنچه که سنجیده رفت زمن آنچه که تو دیده

من زچه رو سوز بدل می‌نهی جان گرامی بهوا می‌دهی
 از چه بود ایس همه آشفته‌گی بادل بیدار دریں خفتگی
 گل ز گلستان چو شود نا پدید کس بدر باغ نجوید کلید
 کس نه زند کام سوء دشت بار چون بعدم رخت کشد لاله زار
 خسته جگر گفت بدو کای ییری پرتو نور تو مه و مشتری
 آه ترا ایس چه توهم بود دور تر از حسن تکلم بود
 خار دریں راه فگندی مرا غول بیابانچه پسندی مرا
 معنی تو دام فگنده بهمن صورت تو نیست بهمن راه زن
 غمزه گره از دل ما واکند دیده خرگس که تمنا کند
 چشم مروت کند ایس جا عمل ور نه بت سنگ چه دارد خلل
 معنی معشوق بود ناز او صوت خوش و حسن ادا ساز او
 شخصیت تو نه مرا درکش است ماهیت شخص سراپا خوش است
 یار همیشه به لباس دگر چو مه و خورشید شود جلوه‌گر
 جمله تجلی بی‌که رنگ نیست جمله جواهر بی‌که سنگ نیست
 من بخیال تو سراپا خوشم بی تو مرا نیست دگر مهوشم
 عاشقم و سایه صفت در بیم عاشق دو روزه حسنت نیم
 حسن اگر رفت دلم چاک نیست عشق اگر هست بها باک نیست
 مرد نباید که دهد دل پیوست داد اگر مردک به مغز اوست

مقاله سیمیم در فضیلت دل

گلشن هستی چو بهار آفرید غنچه دل بهر دو کار آفرید
 اول آن بوی وفا بهر دهد راقصه باغ صفا بهر دهد

ثانی آن محروم محبت بود مصدر اخلاص و مروت بود
 مطلع اسوار الهی د است مخزن اسرار کهای دل است
 دل که میرا ز عیوب سببست او او آخر او هر یکیست
 طرفه گهر بحر دران مصر است علیّه او در همه جا اظهر است
 مرجع انواع حوادث شده مبعث اوصاف صحائف شده
 شاه ولی تاج ندارد بسر فرق گدا را بکند تاجور
 لشکر او خیل ملائک بود در ده جا جهل اراک بود
 صدر نشینی کشور ملکوت شد سیرگهش روضه جیوت شد
 عرش برین کرسی ایوان او چرخ کهن بنده فرمان او
 لجه لیریز علوم شگرف در گران مایه اصداف حرف
 رمز نهان را شکر حامله طفل سخن راست یکی قابله
 پیر خرد طفل دبستان او نور خدا شمع شبستان او
 مورد الهام سهوات شد مهبط انعام کرامات شد
 بنده او صاحب ذوالاحترام خادم او والی عالی مقام
 حجله او پرده راز الهست دشته او باده هشیار و مست
 کارگاه کار گزاران عشق نقویت شیر شکاران عشق
 مژرم ارباب ضمیر آگاهان مشرب مردان خلالت نشان
 محفل اول که شهان اندرو است منزل آخر که جهان اندرو است
 هست کلید در گنجینهها حلوه ده روشنی سپینهها
 گنج ابد شد همه درکار او کان اول هست شتر بار او
 پرتوی او گر کسی کرد تاب دره اگر هست دشت آفتاب
 هست خوشا آن که شود یار دل دید ز دل مخزن اسوار دل

مودس دل شو که تهاشا کنی کار فرودمستخ گره وا کنی
 غیر دلت نیست رفیقت دگر دلبر غم خوار شفقت دگر
 من چه کنم رفت زمن دل برون تا بکجا نند توان شد بخون
 شاه کجا حصره زندان کجا راز کجا سینۀ زندان کجا
 گر بکفر داد سر رشته دل من بشدم پیش دزگان خحل
 ایس همه آفت که تو دیمی بهن آره چه دود گوش دکن ایس سخن
 کش مکش دل زمن و من زدل کرد فرویایه مرا زیر گل
 ورده مرا دیر سروکار دود جنس مرا گرمی بازار دود
 کشته دل هستم و دیگر میرس تشنه لبم بر لب کوتر میرس
 شای دل را چه حکایات هست در سر ایس قصه روایات هست

حکایت

کفش گری ساکن گجرات بود لبیک ددست زن خود مات بود
 شب نه شادی روز بران سینۀ چاک روز برو همچو شب تیره داک
 رفت بر مرشد خود روز عید پیر نگه کرد ورا خوب دید
 چهره او بر اثر غم شده دیده گم خشک و گم نم شده
 پیر دمی چند برو چون گذشت اندکی در پیرش احوال گشت
 خسته حگر شکوه زن و نهود پیر بدو گفت که برخیز زود
 گردن او را برسن و گذار زیر حباله زن دیگر در آره
 کفش گر ساده ازیس شد خحل گفت مرا صورت او جرد دل
 گفت باو پیر اگر دل ربود شگوه زن دل از چه کنی نیست سود
 عشق کند صید دل مرد را مهر کند گرم دل سرد را

بود گمانم که شدی بد زن گشتم ازین جهت * بگو حرف زن
 زن چه کند عشق گرفتار کرد دل شده از عشق گرفتار درد
 زن دگر و دل دگر است ای عزیز هست جسم فوق کنی گریه
 دل بخداوند مصاحب بود
 شکوه دل غیر مناسب بود

مقاله چهارم در بیان عشق

چون خم اول که محوش آمده عشق ازای خم بخروش آمده
 باده فروش مئی ایجاد کن کرد دکان و از سر کن مکن
 یار خریدار مئی ارغوان باده درخشان بسر هر دکان
 جام یکف هست شهنشاه عشق پرده درون کرد ز سرگاه عشق
 عشق قوی دست که شاهی کند خاصه بناسوت خدائی کند
 حکم روان کرد زهر چار سو زخم بیک سو و بیک سورف
 میر جنون بیک وزیرش شده از یقی هرکار مشیرش شده
 حسن درین ضمن سبک تر رسید رخت گران را بسبک بر کشید
 زیب ده عالم ایجاد شد نور رخ ذرقه و فولاد شد
 آهن و زر هر دو ازو تاب یافت چهره ز بیق هم آزو آب یافت
 روی چمن را ز تیره آب دار شیشه بهر گل ز مئی ناب دار
 دیده درگس ز غمزدن کشود لاله رخی از تده چادر نمود
 سرو قصب را بپر آراسته از پئی تعطیم بیا خاسته
 زهر روان شد ز یقی دیدنش رفت هوا بوی گلی چیدنش
 غنچه ادب کرد و لب خویش بست سر بگریبان بدو زانو نشست

گل بسر شاخ مقامی گرفت لیگ نهان راه پیمای گرفت
 باد صبا در پتی غمازیش مرغ چمن هم بسخن سازیش
 لاله رغان مست شراب غرور هوش و خرد حکیمه برون از شعور
 آپس همه از عشق نهودار شد از اثر عشق پدیدار شد
 عشق بود همچو یکی شیرین طعمه او شد دل شوریده سر
 عشق بود تیغ بر آورده رنگ هست نیامش دل آشفته رنگ
 عشق شکاریست نهان صید او در یس هر یزده دود کید او
 عشق بخود شعله آتش زن است حسن برای شعله یکی روعن است
 عشق بهن داد مئی دلفریب برد زمن طاقت صبر و شکیب
 نیست بدل هیچ نهان غیر عشق هست شب و روز مرا سپر عشق
 عشق نهود است مرا یزوروش خون حگر داد بهن در خوروش
 شمع صفت گرچه رخ افروخته چون یر یرواده حگر سوخته
 منقل خورشید مرا در بر است آتش زرتشت مرا بر سر است

اشک من و موحه عمان یکپست
 آه من و هوشش طوفان یکپست

حکایت

شاه گهر بخش قزل ارسلان دید یکی دخترک باغبان
 هره مادر بچمن زار بود رنگ کش رونق گلزار بود
 ماه درخشان ز رخ او خجل سرو سبی از قد او یا به گل
 غالیه بر سنبل تر ریخته موی میان سیننه بر انداخته
 گیسوی او تا به گهر از سرش زار فربیده بود زیورش

شاه برای ماکره مفتون شده	داد عنان از کف و مجنون شده
خواند نهان مادر او را به پیش	گفت بدو شمع اسرار خویش
او ز ابا چاک گریبان نمود	در نظرش هیبت شاهی نبود
عشق ملک را ز ادب درکشید	در یس حلوا چو مگس سر کشید
یافت ازین حال و زیرش خبر	گفت بآن عاشق شوریده سر
ماه رخاوت بسرار حرم	هر یکی از حسن پری نیست کم
بر یکی از قوم رعایا نظر	از چه بود ای ملک نامور
طرفه بود دخترک گلفروش	از لب سلطان بشود داده نوش
بخت که نماسد شرفش ارجمند	دل ندهد برهن هوشمند
یار همان ده که مناسب بود	در خور اقبال مناصب بود
گفت بدو اشک دشان ارسلان	نیست درین راه فلاں بن فلاں
شمع به یرواند چه دارد نسب	عشق دران سرزده از امر رب
بلبل مسکین چه بگل داشت کار	عشق چنان کرد دلش را فگار
عشق نخواهد ز مودت ادب	عشق نه گودید اسپر سبب
شاه مح القصص نکاحش نمود	عقد دد و بست و گره در کشود
عشق بسین حرف دوئی دور کرد	خانه ازین یک دلی محبوب کرد
یک شو و یک دین و یک رنگ شو	صالح کن و دور تر از جنگ شو
عشق گل گلشن الهی است	هر که ندانست بگمراهی است

مقاله پنجم در نصائح ملوک

کارگزاران که عمل کرده اند	کار نمایان باطل کرده اند
ارص و فلک چون که دل افروز شد	تسویج هر دو پیش روز شد

رُزق کسان میخوری ام تیره دل	از چنپس اعمال دنی منفسل
قسمت تو هست یکه یاره نان	سیر خوری گر تو نشینی بخوان
هست یکه حامه اگر ریستی	چند صبا پرور جان ایستی
وقت دگر رفتن تو در رسد	باز ردای تو ملک در کشد
هست هباں چادر تو دو درام	نیست اژیس پیش بتو یک درام
چون تو روی زیر زمین سینۀ چاک	مال تو پامال بدست تو خاک
مال بگیری ز حقوق کسان	باز گزاری بگروه خسان
یک تلف حق ز خلاق کنی	خود برود یک طرف اندر رمین
پس چه گزفتی تو اریں دائره	هیبه کنی جمع پتی دائره
وای بتو زانکه سیه رخ شدی	مفت یکی کنده دوزخ شدی
توده بکس رُزق کسان را مخور	از دگران پاره نان را مخور
روزی هرکس تبه اشجان اوست	همچو سخن در لب حنیان اوست
گر تو کنی بنده در ررق کس	رُزق رود در پتی او باز پس

حکایت

چون شه غزنی ز مهبات هند	یافت فراغت بمقامات سند
چشم فروبست ر حال سپاه	گشت خریدار وصال سپاه
اکثره ار لشکر خود دور کرد	خدمتیاں را همه مهجور کرد
چونکه بگردید سپه بر طرف	گشت یراگنده چو در از صدف
دیدشبه چغد جوان را بخواب	گشت بران مخزن شه کامیاب
هر یکه یک پدره کسپده بدوش	می برد ار گنج شه حق نبوش
گفت بآنها که تنها کیستید	در سر ایس کار پتی چیستید

گنج من و سپهر و زر از آن من هست همه در تبه فرمان من
 سرقت حرام است بهال کسان سرقت نسازد مگر خاکسان
 آن همه دادند ملک را حواب که تو هنوز استی گرفتار خواب
 رزق کسانیکه تو بدود کرد حق یس شان این همه موحود کرد
 روزی شان در یتیمی شان میپریم حصه شان جمله بشان بپریم
 حسرت ملک اشک هشان سینه ریش خواند سپه را زندامت ده پیش
 محذرت آلوده تکلم نمود در عوض گریه تبسم نمود
 وحه معیشت ز در فیض وحود کرد مسلم بهمه هرچه بود
 لیک فرو سر بگریبان خدای دنده ههان به که شود منفعیل
 دید شبی باز ههان سپهر و زر بسته در آرند کشیده بسر
 آنچه رجودند همه آورد کرد ملک بار بآنها خطاب
 کای شه فرخنده بجا می‌کنیم بار کتادند زبان در جواب
 روزی هرکس که بود بهر او آنچه خدا گفت بها می‌کنیم
 قوم مرخص شده یک سر رسید می‌کنندش در پس او کرک او
 روزی ما در کف دیگر بود رزق دگر داره فرا تر رسید
 تا بجهان مرد بخود زنده است واسطه هستن نه شکوتر بود
 رزق یتیمی مرد شتابنده است

مقاله ششم در شرف بامداد

ای چه خوشاهست دم بامداد غیر خدا هیچ نیاید بیاد
 گل بچمن صبح در آرد بهار صبح شود ریب رخ لاله زار
 مونس غمخوار دل خستگان هست کلید در دربستان

گلشن نورسته اسرار حق	مطلع رخشنده انوار حق
مصدر انظار خدای کریم	مظهر آمار جدید و قدیم
مرقع شیران دیابان حان	شبه آب لب روحانیان
مصحف آیات جمال اسم	سوره اخلاص دران شد رقم
هست بخت تازه رح سیمبر	خنده باب ، حار بکف ، حلوه گر
نور فزائے دل طلعت نشان	آدینه روع همه مهوشان
نقد دهن دامن امید را	یاد دهد روضه حاوید را
درج گهر یار فیوضات رب	پور شرف دیدة زهدان شب
عامل شبگیر نیامد زیان	طالب آن هست درون امان
خادم او خسرو اقلیم دل	مخلص او رنگ زر آب و گل
تابع او هر که شده شده	افسر یس دور سرمه شده
وای بر آن کس که نشد یار او	دیدة فروبست ز انوار او
هر که دران سوق خریدی نه کرد	در ره مقصود بریدی نه کرد
تاجر اجناس خر صبح گاه	همچو فلک یافت قوی دستگاه
بصر سمر گرچه ندارد نهنگ	مرد کما تا گهر آرد بچنگ
خفته دلاں را چه خبر زان گهر	شرط بود مهر حواهر بصر
چشم اگر نیست بکس نور حو	هست خرف یاره گهر پیش او*
زنگ زد ای دل عصاة* شد	بل سپر دشنه آفات شد
قیر هدایات ازو رد شود	نیک کند گرچه دعا ، بد شود
ناوک عصیان چو شود زخم ریز	صبح دممش مرهم کافور خیز
آه ازین عقلت مردم فریب	برد ازین مردم نادان شکیب
وقت احابت که بود پامداد	هست سعادت که نصیب تو داد

حکایت

بود یکی دختر حلوا فروش قند چکبندی ز لبش همپوش
 مهر گرفتار جهال مهش ماه سبک سیر غبار رهش
 بود دهان غنچه شکر هشاں و تخته دندان گهر کهکشان
 رفت گدائی بر دوکان او کرد گذر بر شرف خوان او
 لیک بدستش نه فلوس و درم مفلس نه سرگ و شوایش دژم
 حلوه ازو وام گرهت و رسود روز دگر هم بکفش زر نبود
 کرد تقاضا بدو آن سیبختن که خوری تو حلوه بده زربختن
 حرف دزرگی گدای بود یاد رد نشود هیچ دعا بامداد
 ناله گمان شد به بیابان و کوه دید یکی پیر گرامی شکوه
 داد با و صد درم از دست خویش مرهمی نگذاشت بران نازده ریش
 گفت پرو راتب تو صد درم کرد خدا از ره فضل و کرم
 صبح دم از بی سبب دهد و کد زیر لحاف تو بود صد عدد
 چونکه گدا شاه شده زان نوال گشت دگر گونه سرو تیره حال
 دید ورا چون پدر گلبدن سر ز خراں کرد برون آن چمن
 کرد بدامادی خود سر فراز کوتاه شده قصه نگشته دراز
 ایس همه از فیض سحر آمده خشک درختش بتبر آمده

مقاله هفتم در باز جست پیر کامل

توسن دل کره حائل بود راقص او مرشد کامل بود
 آهن تیره نشود نرم تر تانده رسد شعله آتش سپر

تا بخورد تنگ * ر آهن گران زر نه شود شمع فروز جهان
 آئینه ساری جو مکمل شود جوهر فولاد سحنجل شود
 اول اگر هست درختان سنگ در کف استاد دهد آب و رنگ
 شیرۀ انگور اگر هست دوش جادۀ حان بخش کند میفروش
 در صف ارباب تحرد نما صحبت کامل چه بود کیمیا
 ناندهد دلخ دوایت حکم کی رود آزار ز تنوای سقیم
 هست رگ دست ددست طمب نبض دلت هست ددست حبیب
 او ر بدن دور دحافت کند ایس ر دلت دور کشفیت کند
 نسخه معجون او اطردفل است نسخه او یر ز خمیر دل است
 صاحب اخلاص چو لب وا کند نور خدا از لب او در حد
 ناصیقه او ز تنهای عیب می درد آزار قرار و شکیب
 گر تو روی راه ز سالک بیرس منزلی از شاه مهالک بیرس
 بنده هر نسخه گشتن ز چیست دوسر هر کوچه گذشتن ز چیست
 دامن مردان خدا را بگیر معده گران از چه شوی چون زحیر
 مرد ههای چه که کند حس و خو خوار شود انگه بود سست خو
 صحبت دیرینه ایزد یرست هست همی حان بدن تاکه هست
 گلشن انوار چهار فتوح کیست دریس قالب تو عیروح
 لیک بران آئینه افتاد زندگ هست کنون همچو یکی پاره سنگ
 روچه سوی خانه صیقل گری تا برود زندگ ازان گوهری
 مرد یژوهنده بر آرد امبد شیر شتابنده گرفته است صید

* آهن سطرنا دستۀ چرب ، هتروا ، گهن - (غیاط)

† آئینه -

‡ نام دوام مشهور -

روبه مشو روبه بگیرد شکار
 روزه دلاں را چه بود اعتبار
 هل الی است دل اولیا
 دور خدا آب و گل اولیا
 جان ترا گر دریاضت کشد
 به که از آن تن به عبادت کشد
 فربه مشو نفیس یغیرد غرور
 فربه تنی دور بود از شعور
 قالب و حان هر دو بقابل سپار
 تا بشود همچو زره داغدار
 لیک مخور غم که اگر تن بکاست
 جان چو شود فربه شود حمله راست
 رنج کش درد دلستیم ما
 بنده در آب و گلستیم ما
 هستی ما قید بها آمده
 یا بته چاه ستم در شده
 خالقه زنجیر صدای لب است
 آه سحر خیز دم یا رب است

حکایت

بود یکی شیخ کرامت اثر
 حصه گزین و زحمان دور تر
 بهر طلب هرکه بدو در خورد
 حصه برد تا داند بر خورد
 لیک عملهای ریاضت دسه
 بر طلبه امر قناعت بسه
 نفس مریدان به تب فاقه سوخت
 شمع هدایت یقی هرکس فروخت
 رفت حوائج بتهنای دید
 تا که شود هادی دیس را مرید
 شیخ نخستین بابا در شده
 قفل اریس امر بدر بر زده
 لیک پس از چند مریدش نبود
 از سر اخلاص خریدش نبود
 برده بیک حصه در حصه بست
 رفت غریب اندران حصه نشست
 همچو یکی مرع بر افگنده یر
 شد ددرون قفس تنگ تر
 کرد مقرر رطبی در خورش
 در پس هر شام یقی پرورش
 زان که بسی بود مشقت دران
 تاب نبودش دمی از آب و نان

ضعف تنش چون برو طاری شده حکم خفاقت برو جاری شده
تخته چوبین درش در شکست رفته برون همچو یکی پیل مست
ذقیں سدو گدخت سوی خانه رو روح بدو گفت سوی پیر شو
شیخ دران وقت نشست بخوان دست گشاده بسوی خوان خان
ذعبت الوان همه در دسترش پیر شده از میوه خشک و ترش
شیخ ازان حاکم دلش صافداشت نور الهی بدانش سر گذاشت
کرد اشاره که بیاید مرید دست خود از خوردن خوان بر کشید
بود لگن شیخ دران قی نمود قندل در قدرت حق بر کشود
گشت لگن پیر ز در آب دار گفت جان رنج کش روزگار
هست ترا گر هنر در کشی تو بخور این خوان و مکن سرکشی
دید مریدش دگر ار اعتقاد بر سر یا جاردگر سر نهاد
توبه کنای باز در توبه بست رفت دران حصره دگر بر نشست
کرد گذر چونکه برو اربحین کرد نوحه بسرش شیخ دیس
خضر رسید و در دل بر کشاد در صف ابدال ورا جای داد

مقاله هشتم در استعانت از بزرگان

هر که پژوهنده همت دود او بهمان صاحب ذممت بود
میل شتاینده پیر و بال اوست نور سحر رونق اعمال اوست
عشق همان به که کند ترک تاز مرغ همان به که رود در فراز
باز چمنی صید خدا آفرید ایک دران میل خدا آفرید
آن که اعانت ز بزرگان نخواست دعد فتادن ز زمین بر نخواست
چون نرسد از سر کهسار سپیل نهر سوی بحر کما کرد امیل

کار جهان بنده دیک دیگر است خانه اگر هست یکی صد در است
 گر نبرد کس بکسے التحا از چه بود گردش او حاجبا
 خاصه اعانت که کنند اولیا خاک اگر هست شود کیمیا
 نوش شفا هست لب جام شان آب بقا کاسه اشعار شان
 زنده نمایند دل مرده را گرم کسانند صد افسرده ر
 علم خدا از دم آنها یزدید از نفس شان همهها مستفید
 سرمه کش چشم مراد جهان رونق مقصود دل این و آن
 زیور هر شاهد خلوت دشمن چشمه هر تشنه عزلت گزین
 اجر شرف بار کراماتها صدر نشینان مقاماتها
 نقل ازیس کهنه سرا گر کنند قرعه دگر گوید دریس حا زند
 نور ابد شمع مزارات شان فیض ازل نقش عبارات شان
 هست دگر گونه درین حا ظهور کرد دگر گوید چراغان قجور
 سر بفلک مردم زوار را او دزمین مرکز ادوار را
 وای بتو گرند ارادت دری از چنین هاها نه سعادت پری
 مهر دم صبح نه زائر شود ماه بشب گرد آن سایه شود
 هرکه از آنها نه مرادی بدست در یس! هر داقصی افتاد چست
 جمله بزرگان بخدا رنده اند رنده دلاں بر در شان بنده اند
 زردشود خاک اگر خاک شد فرق گدا بر سر افلاک شد
 چون زر خالص همه هستند شان هم زرو هم سنگ ورستند شان
 خود به نخستین بهک در تشدد انگهی هر زر بهک در زدند
 به که کشی آهن خود را بزر تا نشوی زر نحوری هیچ بر
 صحبت کامل چه بود زر بود بر سر هر صدر چو گوهر بود
 در بر او هست نهان کیمیا دور تراز عیب و پری از ریا

حکایت

مطلع انوار خفی و حلّی بیط ییهر حسن ابن علی
دید یهودی که سیه رای داشت خار مغیلاں بکف پای داشت
در ره دیس کرد عدم اقتدا خواند دصد چهل کلام خدا
دل بکف زحمت یا لیت داشت حان بسوی محیی توریست داشت
گفت دد و کای غوی ییچ ییچ نیست شکوهی بقرات تو هیچ
کفر ترا از ره دیس بر رده خار دلیت در کف پا سر زده
از چه نگیری ره فرقانیان جوں دشوی در ره روحانیان
دیسن محبّ بدل و جان ییدیر حاصل اخلاق الهی بگیر
گفت یهودی که کتاب شما خود نبود یرده کش رای ما
لیک بریں دعوی اقرارها نیست گواهی بجز انکارها
تا نه کشد دطق تو خارم ریا تا نبرد گرم دمت بارها
خود نتوانم که قبولت کنم دل بسوی دین رسولت کنم
راژ یهودی چو رجاں در کشید آن شه اقلیم ولایت شنید
خواند نیک بار ز لحن ملایم آیت مصحف دزبان فصیح
کفر یهودی ز دلش دور شد خار بیرون آمد و مسرور شد
اجر شرف بر سر او آب ریخت گشت مسلمان ز یهودان گریخت
خود نه رود درد دل حاهلان تا نه کند کار دل کاملان
خاصه دم شافی آل عبا داروی هر درد دل مبتلا
اینکه منم اسجدی خسته * ذاک معصیت آلوده دریں آب و خاک

روز قیامت که شود جان ملول دست من و دامن آل رسول

مقاله نهم در فضیلت قناعت و نکوهش طمع

گنج قناعت که ندارد فنا هست نهان لیک درون غنا
هر که غنی شد بقناعت شه است بیک طفر قانقد او در رهست
سر بفلک مرتبه قانع است سر بزمین کیست مگر طامع است
دقد قناعت بکف خود بپار مسند زربفت نیاید دکار
گل که دهد بوی قناعت چه دل دکبت گل هست به پیش خحل
قوت شم جاندن بوی او خادم خدمت دل جوی او
هست قناعت چو یکی دلبری قانع دل سوز ورا شوهری
خاندن خود را بدو آباد کن نسل حیارا ازو ایحاد کن
شرم کند مرد قناعت یرست شرم بود حسن بجان الست
فقر ازان کوس مباحی زند دم ز سر شوکت شاهی زند
که بسرش تاج قناعت بود از شرف عجز اعانت بود
اهل قناعت که فقیری کنند نیست فقیری که امیری کنند
شاهی شان تاجه ابد قائم است دیدن شان بجهان دائم است
مهر بود گرچه بها رهمنون سر کشد از روزن هر در برون
مه بیکه قرص پریشان رود از چه رود بر در دوناں رود
لقمه زنبیل گدا سم بود نوش شفا در بر آن کم بود
قدر کجا یافت سگ هر دری گرچه به سگبان بودش همسری
اهل وفا را که بود پاگاه غیر قناعت چه بود دستگاه
هست طمع میل کنش چشم دل مرد شتابنده بود منفعل

هر که طمع کرد گرفتار شد از تب ایس و سوسه بپهار شد
 گرچه دراز است طمع را قدم لیک نگون است مراورا علم
 بپرق او سر بزمی کی کشد رایت او دوش ملک که کشد
 ابر قناعت گهر انگیز شد بر سر ابرار گهر ریز شد
 بحر بود لیک ندارد نهنگ شاه دود لیک نمی کرد جنگ
 هست قناعت شرف آدمی قهر خدا را کشف آدمی
 شاهد غیرت که شده ارجمند شد ببر مرد قناعت پسند
 مشت گل از خاک که نامی شده بر همه افراد گرامی شده
 رار قناعت بدو آموختند آتش فاقه پرو آفروختند
 گرچه یقین بر همه را مردن است شکر بیک پاره نان کردن است
 من که شدم خوار طمع کرده ام بی ده سر راه طمع برده ام
 دشمن عزت شدم از چند روز طالب دولت شدم از چند روز
 چون که گزشتند دزرگان رهم جای تهی دیده فرازم علم
 کرمک شب تاب زدد لاف دور زانکه شب ماه ز خود دید دور
 چون زر قلم ز بها دور تر گردش من شام و سحر در بدر
 گرچه رسد رزق برین از کسان خاک زمین در دهن آسمان

حکایت

بود درختی بزمان مسیح نطق نهودی بزبان فصیح
 هرکه باو کرد سوال از شکیب پاسخ پر سده پر آید و غیب
 خلق گرفتار هواداریش قوم مقید به یستاریش
 گشت دران ناحیه مسجود خلق دره دیس مشرک محبود خلق

بود یکی عابد ایزد یرست روز و شب از ساغر توحید مست
 صاف دل و تاجم شرع رسول گلشن خودادۀ رد و قبول
 جست غصب ذاک و بدستش تبر گشت روان از پستی قطع شجر
 چون در آن تیره درختش رسید صورت ابلیس دران شد پدید
 مانع تقطیع درخت آمده از دو طرف خرخشه سخت آمده
 یسعه کشی شد همیان حانبین چشم کشاده فلک از فرقدین
 کرد خدا دوست لعین را زبون زد دزمین کرد و را سرگون
 گفت لعین گر تو گزاری مرا بر سر پرخاش بیاری مرا
 مزد چنین اجر دهم صد درم باز ز تو منته بر خود نهم
 عابد موالع بدرم در شگفت کرد رها ، پرد درم در نهفت
 شب ز خوشی شکر خدا ساز کرد حمد خدا را ز سر آغاز کرد
 گفت بدل تازه هنر هست ایس از چه توان کرد حبیب زیر چین
 گر برسد صد درم یوم یوم فخر توان کرد در انبای قوم
 روز دگر باز بزیر درخت هر دو بهم پندۀ وری کرد سخت
 گشت لعین همچو یکی مست شیر عابد نیچاره در افتاد زیر
 گفت سگ کوچۀ مطرودیان حال کنم چاره ترا استخوان
 گفت بدو عابد فرسوده دم کای نهک زخم من یتست خم
 من بتو دیروز شدم دست چیر تو بمن امروز چراغی دلیر
 چیست درین نکته بمن باز گو چیست درین یرده نهان راز گو
 گفت باو راندۀ امر ازل کر تو شده دو عمل تو خلل
 دی بخدا بود رسیدن ترا از پستی دیس بود دویدن ترا
 آمدی امروز برای درم تا شدی در پنجه شیطان دژم

حرص و هوا تاجع نفس دنیست با صنم عقل نهان دشمنیست
نفس بود تاجع شیطان دوز لیک بود او بدرون ایس برون

مقاله دهم در حقارت جهان نا پائیدار

زیں دوسه قریه که جهان نام اوست بر کتف ساده دلاں دام اوست
شعبده داریست اگر بگیری در ته ایس یرده نیلوفری
هر نفس هست خیال دگر صورت دیگر و جمال دگر
هیئت موهوم ولا اصل له جوهر ده نور چه دارم گله
چون دهل یاره شده بی عمل چون گهر تیره سراپا خلل
شکل چنین است و فنا درپیش زهر دم مارنهان درمیش
هست بت و دشمن حان مغان حاسد بد خواجه جمیع بتان
دزدوش و راهزن هر همه سنگ دل و سنگ زن هر همه
چیست جهان مصدر صد فتنها هست گریزان ز دماش ازدها
جان نبرد از کف اودام و دد خانه خراب اند ازونیک و بد
هان نه کنی صحبت دنیای دوز هان! دروی زیر چهی سرنگون
دل به دغل بار نیاید سرد جان بدعا ساز نیاید سپرد
باکریه برجد بودت آشتی چاک کند کیسه اگر داشتی
خور بدم صبح برآمد ز شرق کرد دران آب سیه شام غرق
ماه درخشان بشب تارشد وقت سحر از حسدش خوارشد
جمله دلبران که زهر رفته اند آن همه در زیر زمیں خفته اند
رستم ز داستان خیالش چه دید وارت بهمن چه گریبان درید
هنجر شیرویه دم تیز یافت جا بتی پهلوی پرویز یافت

دشمنه خسرو که جگر خواره بود در بر شیرین * شکر یاره بود
 ایس بخت فرسوده هر نیک و بد نا که وها کرد که با تو کند
 بیس که درین دایره خاک بیز هر همه هستند بسر خاک ریز
 قدمه بد شکل بکه در خورد کیست ازین حان سلامت برد
 بهر خدا اندکی هتیار داش چند بخوابی دمی بیدار باش
 چیست بگو عشرت زندانیان غیر بران شدت درمندیان
 حبله گهی نیست مگر مستراح از چه رنی باز دم ارتیاح
 زهر دگر هست، دگر هست قند خنده دگر هست دگر زهر خند
 هوش اگر هست تمیزش کنی ورده کسی خاک بسر پرزنی
 دل بخداوند جهان بر گهار غیر خدا هرچه بود وا گذار

حکایت

داشت زنی در عمل اردشیر کودک شیرین لب و روشن ضمیر
 پرد ملک روح ورا در فلک نقش حیاتش ز قضا گشت حک
 مادر او بر در راهب شده زندگی مرده را طالب شده
 گفت بده دار دگر حان او تا چه نخستین شودش آن او
 گفت بدو راهب افسرده دل که ز پیام تو شدم من خجل
 جان بکف آیزد دادار هست او به چنینی امر سزاوار هست
 گفت دگر بارزن عمر نها عرض بکن ایس چه الهان ما
 زانکه کنون خادم آنها توئی حارن گنحینه جانها توئی
 گفت بآنها چه بری احتیاج سنگ چه داند که نماید علاج

گفت اگر نیست ازین سنگ رنگ از چه زخم دست
 پس ز درش تیره و مایوس رفت از دل صد پاوه جا
 شد بسوی خانه بت خود شکست رشته زنار درا . . .
 رو بسوی خالق افلاک کرد آه ظلمات دل چاک کرد
 گفت خدایا که گنجه کرده ام در یتیمی بت عبرت به کرده ام
 غیر تو معبود بحق نیست کس حان تو دهی، هم توانی و پس
 آنچه گرفتی ز پسر بازده مرغ مرا قوت یروازده
 بود دعا برآلب پر حیرتش طفل شده زنده زهه قدرتش
 مادر و کودک بخدا ساختند دل ز سرای دنی پرداختند
 هردو بهم درین غار خزید بار دگر کس رخ آنها ندید
 هرکه طالبگار خدا شد خدا کرد ورا از همه عالم جدا
 چیست جهان غیر خیالات چند دل بخیالات چنین در میند

مقاله یازدهم در بیان توکل

مرد بخود چون متوکل بود لطف خدایش متکفل بود
 رزق رسد از طبق آسمان تا به جسد هست ورا نقد حان
 ان او خورشید شد کیسه او یز زر امید شد
 هرچه بود اقتضا روضه فردوس فریسد غذا
 نکند هیچ گاه یاره دان گل شکرش شد پگاه
 خضر بکف جام یتیمی آب او آب حیات ست مئے ناب او
 ابریکی قطعه زندگار گون هست یتیمی سفره آن رهنمون
 هست نزولش زدر معنوی شام و صبا مائده عیسوی

پشاستگه او من و سلوا بدود وقت عشا بهر او حلوا بدود
 خادم او چرخ برین آمده ملک جهان زیورنگین آمده
 هرکه در اقلیم توکل رسید ریز گران بار تحمل رسید
 شاهی اورا ز جهان کار نیست میری او در بر ادبار نیست
 قصر عروسی ست گرامی فرش عیر توکل نبود ریورش
 هرکه توکل نه کند مرد نیست در صف مردان دل داورد نیست
 مرد هبای به که توکل کند تناه هبای به که تحمل کند
 چیست توکل بخدا ساختن دل ز سراین و آن یوداختن
 سونک دهادن به در هیچ کس بر سر هر خوان نه شدن چون مگس
 خود نه کند هیچ تلاش معاش شکر کند گر برسد ترش آش
 دور شدن هم ز مهمات نفس قهر نمودن بخیالات نفس
 غیر در خالق جن و بشر یانک زدن سر در زید و عهر *
 جهد توان کرد بقدر ضرور لیک نه چندانی که در آید دفور
 مذهب چیری نه توکل بود در یقی هرکار کامل بود
 جهد کنی گر ، بتوکل بکن چون مه دو قصد تجمل بکن
 جهد زیاده حق طامع بود این نه خورد مردم قانع بود
 حرف بود این که ز لب بر جهد عیر محرد که توکل کند
 اول این پایه تجرید هست آئینه صورت تفرید هست
 قطع علائق زدرون و برون از که شود در عمل نفس دون
 جهد و توکل نه بود هم نفس جمع نقیضین محال است و پس
 هر دو بهم گوهر شهوار هست قدر فراییش خریدار هست

گو بتوکل شده ترحیم عهد از چه شده رتبه تصحیح عهد
 مهرز و بچه ضرورت بود در تگ آن دل دگدورت بود
 ورزده توکل ر خود آگه کند گرچه گداهست ورا شه کند

حکایت

تخت سلیمان رهوا در زمیں آمده روری دسر کوه چین
 دسرسیده دید ده پیرامستن موج زدی دادلج دامنش
 نیسب گرار حسی آدم دران مول خورد دیدت پینسدگان
 عار رمیں خبر نهان اندرش دسر سسک خسر نهان در برش
 دید مه اوج نبوت رسید سیر دیادان فتوت رسید
 حسرت درون راهد دبرینه ناب حو ز نسب پیره عهد آفتاب
 جای ادب بود فروسر نهاد سود جبین را بره انقیاد
 گفت سلیمان که بگو کیستی درین این عار یئی چیستی
 باکه بود رسم سروکار تو از که بود رونق گلزار تو
 اکل زچه شرب زچه باز گو تا به کجا نغمه کند ساز گو
 گفت شہامن ز جنی آدمم خاک کف یای همه عالم
 گیس رسولان خدا دین من دسته بدان رشتها آدین من
 شکر خدا را که یکی مومنم در ره اسلام یکی مؤمنم
 مشیت گپاهست همیں زاد من درگ درختان پیرم پیرومن
 گفت بدو من بتو ار آب و نان عرض کسم پیش خدای جهان
 تا ز خلک باز رسد وقت شام تا بشود تقویت تو تھام
 گفت برو این ده نحل بود مادم اسباب توکل بود

مشت گیاهیست بهار دلم سبز کن گلشن مشت گلر
 هرچه خدا داد بمن از خوشی هست خوشم از چه کنم سرکشی
 گفت سلیمان چه خوشا را تو برد دلم را دل آگاه تو
 کرد دعا رفت نبی خدا گشت ازان پیر جوان فرمدا

مقاله دوازدهم در بیان صبر

صبر چراغیست ره مستقیم صبر کلید در باغ نعیم
 مرهم کافور دل چاک چاک داروی بیماری هر درد ناک
 آب ده گوهر افسردگان تاب ده حور پژمردگان
 مونس ترسندۀ آفات چرخ دافع آثار بلیات چرخ
 رنج کشان را چو مصاحب بود مصلحت زندگ مصائب بود
 طرفه بود نخل گلستان صبر طرفه بود میوه بستان صبر
 اول او تلخ بود همچو زهر آخر او همچو شکر داد بهر
 شیرۀ حنظل بودش اولیس شیرۀ انگور بود آخریس *
 شربت نیلوفر تب دیدگان نوش دوائ دل رنجیدگان
 صبر کنان را فلک آید معین زادۀ خدا هست مع الصابرين
 صبر بکن گرچه زیانست رسد لیک سرانجام امانت رسد
 تخم نه خاک نشد، گل نه شد در گذازید ز خود مل نه شد
 خارنه دیدی که کشد سر نخست گل ز پس خار برآید درست
 ننگ شود لعل ولیکن ز صبر خاک شود زر باماکن ز صبر
 لیک درین نکته پوشیده هست تا توحه مهمی نه شوی چیره دست
 صبر مع الشکر ضرورت بود صبر بلا شکر کدورت بود

صبر اگر واجب رنج آمده شکر هم از لازم گنج آمده
 داد خداوند چو توفیق صبر شکر توان کرد به تطبیق صبر
 نعمت توفیق کم از گنج نیست شکر کنی گرتو بران رنج نیست
 زیور فخر است همی صبر و شکر مایه فقر است همی صبر و شکر
 ایس دو اگر نیست فقری حرام گشت اریس هر دو فقری تمام
 نخل فقری ز همی گل کند کیفیتش کیفیت مل کند
 بعد رسیدن بته خاک شور میکند آن مطامه آهنگ زور

حکایت

چنگ نواز بزمان عمر بود بیک قریه گرفته مقر
 شب بسرش رفت جفا پیشه سنگ دل و سخت بد اندیشه
 قوت بازو چو برو چست کرد از لکد و مشیت بسست کرد
 روز دگر لت خور شوریده بخت شد بهزارات و در افکند رخت
 گفت بدو ساده دلی کای عصب شب بتو بگذشت بدینسان تعب
 کیفر ظالم نه گرفتی هنوز از چه دریس حا شدی ای تیره روز
 گفت خبش * این چه بود حرف تو چیست دریس گفتی تو صرف تو
 ظالم من نیز دریس حا رسد بعد رسیدن بزمن صد لکد
 گرچه ازو تنگ دل و خسته ام بهر مکافات او بنشسته ام

مقاله سیزدهم در استدعای جلال

ای علم افروز جهان حلال وی گهر افروز وجود کمال
 شمع بر اقدار ازین انجمن تا نه کند چار دگر گل چمن

نور سحر در دل مشرق دسوز بپیرهن مه ز کتان بر فروز
 شرق بکن خاسته مغرب ز تاب زود بیاور ز درش آفتاب
 ظلمت شب را بعدم کش قلم روز روان کن پتی آن در عدم
 در فگن ایس طاق زمره دگار دار منه جر کتف روزگار
 هر چه دود در ته ایس نه رواق از جهت سته و از چار طاق
 در دهن یهن نهنگ عدم دار بده تا بشود منعدم
 بخیه مزین یاره ایجاد را بسد مکن رخنه بنیاد را
 فیض مشیبه بکش از امهات تا نشود بار دگر ذی حیات
 جام بسر از کف آبای چرخ سنگ بزن بر سر مینای چرخ
 فرق موالید ته خاک کش درد وجود از سر افلاک کش
 از چه بود حقیقه نیلوفری از چه بود دائره چنبری
 از چه بود ایس همه ارکان سست از چه بود در همه جان درست
 از چه بود باد بحولان گری از چه زد آب دم زر گری
 ایس همه را دور بکن* از وجود همچو نخستین که وحدی نبود
 تا بخدا گیت مقرر می شوند بر عدم خویش مصر می شوند
 غیر تو دیگر نبود جز عدم هست توکی شاه سرپر قدم
 و خش خرد در ره تو نعل ریخت بیگ قیاسات ازیس ره گریخت
 درگ بتو تا بدو افتد ز سر مرغ خیال همه افکنده پر
 مهر ترا حد و نهایت کما قهر ترا نیز شکایت کما
 بسر گران مایه بود علم تو نحوه گران پایه بود حلم تو
 هر که شود پیش تو پیشش شوی مهر گنان مرهم ریشش شوی

هر که شد دور ز تو دوریست وای بران کس که به دوریست
 یاک بود ذات تو از ضدوند وصف تو لویولد و هم لویولد

شکایت

طفل قضا را ز قضا در گشت گریه کنان چشم پدر تیره گشت
 گشت خدایا ز چنین امر بد گشت یقینم که نداری ولد
 چون دگران گر بتو بوده یسر مهر شده بر پسران دگر
 صاحب اولاد بود مهربان از ولد غیر نخواهد زیان
 آه بمن قال چه داری نظر صورت ماقال دریس جانگر
 قبول سپک لعل بود حادجا هست اگر زیرکی خدما صفا

مقاله چهاردهم در شکایت ابنای روزگار

کیست دریس دائره گریه گون بعد دویدن نه فتمد سر نگون
 هر که بود در ته این خاکدان خاک بسر هست بیگ یاره نان
 لغت جگر از پتی نان می فروخت رخت خرد زاتش شهرت بسوخت
 خلاصه گروهی که ندارند هوش محقق شان زن هر دو فروش
 علم و خرد در خطه از کار شان فضل و هنر خوار ببازار شان
 با عمل نیک همیشه بچنگ شیشه تهی هست و بهر شیشه سنگ
 لقمه صد رنگ بزدبیل شان آن همه آلوده بخون زنان
 بر اثر تیره دلا می رود قرعه بریس تیره دلی می زنند
 تشنه لب خون بزرگان دیس سنگ ره کافه اهل یقیس
 عاشق مفتون صنم خانها خاک ره معبد بت خانها *

* صنم خانه ابر بهر خانه کا خانه درسته دهی -

سجده به بت بهر درم می کنند خرد دغل دهر درم می زنند
 مرشد شان برهمن ژند خوان هادی شان دیو شقاوت دشان
 روزی آنها ز شگاف دگر مشرب آنها بیگراف دگر
 روزن پشت است مدار معاش دخل بود بعد خراش تلاش
 همچو رسوب * آند دهم ته نشین در ته قاروره هر گوته دین
 سحبه گه شان در دوان سود کعبه شان گوی زیونان بود
 زهر سرشتند دهان در تشکر پر ستم و داد عمل و بد سپر
 همچو نهنگان کشاده دهان بانگ زان چون حرس به زان
 سنگ دل و ددمنش و نایسند نام ظرافت بقباحث برند
 هزل و جدل را هر اذنگاشتند پر سر این دو علم افراشتند
 پیش مهان این جبه فطانت سود نیست طمانت که بلاهت بود
 شعر مرا بینند † و دینی زدند دل به حسد برزده بینی کنند
 . . . سمر که مبادا حسد . . . نشود در حسد
 نیست ازانها بفسن من خلل نایقه عزت نه پذیرد زلل
 کم نه شود آنچه بود قدر من گو که مخالف ددرد پیرهن
 چند اگر ابلهی ناخن زند بر سر الهاس چه خواهد کند
 آهن اگر هست بسختی گران آب شود زاتش آهن گران
 زانکه بدستمر قلم تیز هست خنجر دشمن کش خون ریز هست
 ملک معانی بخط من بود هر خط من چون خط گلشن بود
 کیست درین وقت بمن هم عنان کیست چو من صاحب گوهر فشان

* دره - چیریکه در ته آب یا شراب یا برن بشیهد -

† روزن مهن بهند الفا هم بهند مهن

از چه کنم من دیکسی همسری ننگ بود طبع مرا شاعری
 از اب و عم هست دماغی دگر هست فروغم ز جیراغی دگر
 فقر بود رنج و آلام من فقر بود مناصب آلام من
 برق صفت هست دلم در گذر حاصل ایس قول بود الحذر

هکایت درویش و ترک

ترک ستم گر بزمان رشید در رخ درویش طپانچه کشید
 دید شبی شیر ژیاں را بخواب دعو زدن، هله کنان، پر عتاب
 ساده دل از خوف گریزان چو زیر شبر پئی او چو احل راه گیر
 دید دریس ضمن درخت بلند رفت دران تا نرسد زمین گزند
 شیر بزیرش بدو زانو نشست لیک نتاندد که کند فکر (شست)
 مرغ قضا را از هوا در رسید شیر ژیاں را بتنه بر کشید
 کرد ز منقار تنش ریزه ریز شیر گرفتار بچنگال تیز
 مرد هراسنده ازان هول سخت سر نگوں افتاد بزیر درخت
 ضربت آن صدمه رسیده چنان که شده سرمه به تنش استخوان
 قوت اعضا همه فرسوده شد بلکه سراپا عرق آلوده شد
 چشم فرو بسته کشاد اندران دید بخود هست سلامت روان
 کرد یقین ایس همه آشفتگی بود بهمن از اثر خفتگی
 خواب ستمناک مرا در وجود تا بهمن ایس خواب ستم آزمود
 زنده شده همچو دم صبحگاه رفت بر پیر معبر پگاه
 گفت بدو قصه دوشینه را کرد تهی و سوسه سینه را
 گشت معبر متعجب ازان تا چه بود صورت تعبیر آن

بود حکیمی بر آن غیب دان گفت بدین گونه با و کای فلانی
 ایس همه اضحاک خیالات هست بل متولد ز بخارات * هست
 عاشق تعبیر نباشد خیال زان که بیک رنگ نهانده است حال
 مفسده معدده بافراط شد منبسط جوشش اخلاط شد
 شربت مسهل بهنیه درخورست ورده حقون عاقبتش رهبر است
 بود یگی صوفی ذرخ خصال متصف از جمله صفات کمال
 شیر دل و واقف اسرار جان همت او کاشف استار جان
 گفت که این مردک شوریده بخت با کسی از اهل دل آویخت سخت
 بر سر کس خاک ستم پیخته باده مینای دله ریخته
 صورت او شیر غضبناک شد صولت او بر سر افلاک شد
 رحمت حق مانع او آمده مرغ کرم بر اثرش سرزده
 ورده یقین است بخار و خیال گشت مصور بنقوش مثال
 داد بآن ترک معبر جواب راست بگو تا تو شوی کامیاب
 تیر ترا گر دل کس شد هدف غیر تلافی تر نیابی شوف
 گفت بلی پتی بخطا برده ام برسر درویش جفا کرده ام
 گفت معبر تو ازیس جا برو در پتی غم دیده بکن جست وجو
 خاک در کلبه درویش باش مسجل از خطیه † خویشت باش
 دیده ترو لب بفتحان خواب بین شد بتلاش دل اندوهگین
 گنج بریرانده نظر آمده شام ندامت بسحر آمده
 اشک فشان سر بقدح در نهاد عذر کمان لب پتنا در کشاد

* بخارات از خیالات کا قاصد درست نهی

† صحیح بدستم ها و کسر طاء و تشدید دیا . (عیات)

شیخ از این راضی و خوشنود شد ساده دل از فضل خود افزود شد
گر عمل نیک کند یا گناه بسده ههان به که شود عشر خواند

مقاله پانزدهم در تهذیب اخلاق

چون بسرا پردۀ روز الست گرم شده مجلس هشیار و مست
هر یکی از عالم ارواح پاک دم نژده جز دم روحی فداک
حرات بد کرده دران دم عدو کرد ادا از آمر اسعدوا
سرنه نهاده یمنی امر گزین گشت خدا کان من الکافرین
بار دگر چون دستهادت رسید سویت اول بعداوت رسید
به ادبانه ز در کبریا رد شده آن مصدر کبر و ریا
هرکه درین دائره شد نه ادب گشت دیک بار اسیر غضب
چون بزل کار گزاران کار پردۀ کشیدند برون از نگار
منشی دیوان جهان قدم حرف ادب کرد نخستین رقم
(حلقه) ادب هست و حدود ملک قلب ادب هست مدار فلک
نیر اعظم ز ادب نور یافت بلده دل هم ز ادب سور یافت
ز یور ایمان نه بود جز ادب غیر ادب نیست ثبوت نسب
() اگر وضع شی یس چه بود قدر بدرگاه هی
هست ادب رنگ ادیم وجود هست ادب رونق باغ سجود
هرکه بتاصیل نواقم بود سنگ اگر هست ملاقم بود
صاحب اخلاق کریهان شوند خرمن پرچاد لقیهان شوند
مرد پتی دیک خصائل رود دیو سوی راه رزائل رود

مصلحت محمود سلیمانی است	سیرت مأمور پیشپهانی است
بخل مکن بخل ده فرخ بود	بخل کلید در دوزخ بود
نیست حیا بلکه سراپا ریا	خوف کجا چونکه نباشد حیا
عابد مهسک چه بود مزبله	عالی از مزبله دارد گله
مرد سخی وارث جنت بود	داور فرمان ده منت بود
ترس خدا دارد و شرم از رسول	عاقبتش خیر و دعایش قبول
هرکه به تهذیب سیر می شود	مشتی این دو گهر می شود
عامل آن را که جهان آن اوست	این دو عمل اول برهان اوست
هست عملهای دیگر بعد ازین	هرکه بود سالک راه یقین
آنچه بود فعل قرین صواب	آن همه اخلاق حسن در حساب
مرد مکمل متحمل بود	کار کند لیک متامل* بود
هست سخن آتش طور کلیم	سرمه کند سنگ دلاں را ز بیم
خلع لباس صفت خویش کن	مرهم ناسور دل ریش کن
از گل ولا دور شو و نور شو	از ستم گرد فنا دور شو
شکل جهان هست پرنگ حباب	باد اگر بشکندش هست آب
دود دلی زاتش سودا بود	عاشق آن در همه رسوا بود
غیر خیالات دیگر هیچ نیست	راست بدان بر سخنم پیچ نیست

حکایت

عابد پر مایه یزدان پرست	عاشق یک رنگ خیال الست
معتکف جامع بخداد بود	از همهها چون ملک آزاد بود

* متامل کا الف وزن سه گزتا ہے ۔

از پس دیوار صدای شنید
 و چه صدا جان بدرونش طپید
 چون سوی محراب نگاه نمود
 دیدیکی غرفه که سابق نبود
 شد متحیر که خلاف از چه شد
 در هر محراب شکاف از چه شد
 راند از آن رخنه چو بیرون نظر
 دیدیکی باغ فریبنده تر
 قصر در آن دلکش و در قصر صدر
 صدر نشینی دخترکی همچو در
 مشتعل مصحف معجز نسا
 هر دو در آن دلکش و در قصر صدر
 کرد نظر آن بت گل بیرون
 گرچه نخستین به عتاب آمده
 گشت دگر بار برو مهربان
 گفت که از چه بگو ایستی
 گفت منم گشته شمشیر تو
 بر رخ زیبای تو مفتون شدم
 پیش حال توای * فرخنده کام
 گفت مرا هم بتوالفت بود
 نیست کسی غیر خدایم ولی
 راز نهان است بکس درمیار
 جان تن افروز عزیز است گر
 کرد مع القصد طلب خطبه خوان
 جان تن افروز عزیز است گر
 هنطنه سور شده سر بلند
 هر دو در آن مسجد محکم اساس
 بابت خود مست ز حام خیال
 مدتی که ما بهم در مساس
 کرد نهان از همه اظهار حال

چون پتنبش رنگ دهافت گرفت روز بهی رفت و نقافت گرفت
 رفت بروی قوت ارکان او شد چو چراغ سحری حان او
 گر کسی آید که کند حال درک وانگند لب به کس از بیم مرگ
 لیک شیی یا بهلاکت فشرود کرد و مرد
 روز دگر صبح نمودار شد فکر به تجهیز یدیدار شد
 از سفر روم بشب پیوعلی بود دران خانقہ منحالی
 دید صدف نیست تهی از گهر هست گهر در صدفش حلوه گهر
 شد ز بخارات فساد دماغ ورشد هنوز است بروغن چراغ
 دود دسر زاتش سودا شده در چو خنزف یارقه رسوا شده
 چون بشود روح به تن محتبس دیر پذیرد که در آید بحس
 نشتری در تارک او زد چنان کز رگ سر، دود برآمد عیان
 خون سیاه حوش چو فواره کرد آفرین بروی که عجب چاره کرد
 زنده شده باز جوان غریب شکر خدا کرد و دعا بر طبیب
 شیخ بدو گفت کما یار تو هست کما آن بت دلداری تو
 آن همه یک رنگ محالات بود اصل ندارد که خیالات بود

مقاله شانزدهم در توبه

توبه فروغ گهر تائب است نور چراغ عمل طالب است
 حافظ اعمال بزرگان دیس زاده سالک راه یقیس
 بنده در سیر مظهر آمرزش آمرزگار
 مرهم داسور دل عاصیان سرمه روشن نظر خاکیان
 رنگ ازو باغ ریاضت گرفت روضه امید طراوت گرفت

گرتو شوی مرتکب سیئات	تأذیه کنی توبه نیابی نجات
حرف معاصی زدمش حک شده	بهر تراشش دم کز لک شده
برق زن رخت گران گناه	بازده حاصل عبر تبه
توبه بود زیور خاسون جن	توبه بود رشته قاضون جان
توبه کنان را ز خدا یآوری	توبه کند کار دران دآوری
سگ ره راه معاصی ویست	مورث انواع خلاصی ویست
حامه اگر یاک کند گازی	توبه کند یاک دل کافری
کیسه امید ارو پر شود	قطره ناچیز ازو در شود
بانگ درای دل آرادگان	شیوه مقبول فرستادگان
گرچه کند مرد دسه محصبت	توبه کشاده است در مغفرت
توبه گنهگار اگر می کند	رحمت حق کار دگر می کند
توبه بکن تا تو بود در بیات	توبه کجا بعد ظهور مهات
چون بکشایند ز دوزخ نقاب	ندارد صواب
توبه فرعون پذیرا نه شد	از عمل تیره گزیرا نه شد
تا بدهن هست زبان را تری	به که ازین رود رضا نگذری
توبه توان کرد درین انجمن	تأذیه کند رقص زبان در دهن
چون بشود بند در واپسین	سود ندارد بیکسی بعد ازین
آه ازین مشغله نفس دوز	گشت مرا جامه بتن واژگون
توبه کنم لیک ندارد درنگ	هست بیک رنگ دو صد گونه رنگ
توبه شکن نام بهمن اوفتاد	پس چه بود عهد من نامراد
همچو فلک بوقلمون گشته ام	چون سر دولا بنگون گشته ام
انگرمین خرمین من سوخته	شعله اگر منقلب افروخته

به که کنم چار دگر توبه باز بپارم ز سفر توبه
 ضعیف بدر رفته بیمار اگر خدمت او باز بر آرم دگر
 نیست مروت که رود میهمان از در صاحب‌دلی رنجیده‌های

حکایت

دود یکی محصنت آلوده از ستم حادثه آسوده
 خرمی و زنا غیر ازین درد دگر غم نه داشت
 رفت بر شپخ کرامت مأب تا کند جهد برای صواب
 گفت که ای پسر ملک پیکری مصدر اشفاق و کرم گستری
 شرب و زناگر تو مباحر کنی چاره در وفق صلاح کنی
 من بتوبیعت کنم از صدق دل گرچه فرو رفته بود یا به گل
 پیر دودو گفت دیاهوش‌دار آنچه بگویم بخدا گوش‌دار
 که نه روی بر در آن می‌فروش کز بر آن من بشدم باده نوش
 گر بروم من بسرای زنی فسخ کنی عزم از آن پرزنی
 به که جدا گانه پذیرای مکان حفظ ادب نیست شدن هم‌چنان
 داد جوابش که چه یارا بود جرات این قدر گوارا بود
 یاشه نهم جای که باشی دران من بروم جای دگر به گها
 شرم درین کار بیک دیگر است عیب نه یرده بود خوشتر است
 شپخ باین شرط مریدش نمود از سر اخلاص خریدش نمود
 گفت درین عهد تفاوت ممکن هست میان من و تو این سخن
 روز دگر شد بتلاش شراب چونکه رود تشنه سوی جوی آب

دید بهر میگذه موجود پیر زیر بغل پالش چینی حریر
 رفت دگر ره بسرای بتان بهر تماشای گل گلرخان
 شیخ دران حا چو بهار چمن جلوه فروز است بهر انجمن
 مردک بیچره فرومادد سخت سنگ در افگند بهینای بخت
 عهد شکستن نتوانست او رشته ازین راه نه بگسست او
 سر بگرمیان ز خجالت شیخ آمده از راه هدایت به شیخ
 نودیه نمود از سر اعمال خود خاک در افگند بر اعمال خود
 منزوی حصاره ابرار شد محرم دلهای سبکبار شد

مقاله هفدهم در خدمت نفس اماره

نفس بد آموز نهان دشمن است راهروان را بنهان رهزن است
 ساده دلا را رخیالات دوی سوی ضلالت بشود رهنمون
 خاصیتش خاصیت دوزخ است کیفیتش ماهیت دوزخ است
 هفت درش هست بهر در تعجب گفت "لها سبعة ابواب" رب
 خشم و هوا^۱ شهوت و حقد و حسد^۲ مکر و دغا^۳ هفت بود در عدد^۴
 غیر ازین چند حوادث بود هر یکی در گونه خباثت بود
 هست مصاحب جدو دیو لعین دیولعین را بودش همقرین
 هست دمش هیچو دم ازدها شد بدمش خار و خس غارها
 گرد فسونش چو بهر دم رسید آرزوی دانش گندم رسید
 خواهش آدم نه یثی دانش بود حکمت حق بود درین آرمود
 گردش! ما نیز یثی دانش نیست وای بر آن کس که او فرزانه نیست

بلبلکه بهر سبقت هوا می‌برد ساده دل از نفس دعا می‌خورد
 ورده غذای شکم عرشیان هست کجا ماددۀ عیسیان
 نور بود طعمهٔ ارباب قدس نور بود لقمهٔ اصحاب قدس
 بقل و بصل کرد هوا آرزو امر سوی مصر نموده اهیطوا
 روح ازیس حرص‌دنی فارغ است فهم کند مرد اگر بالغ است
 هست مهیا پتی ما آب و نان دور بود از دهن قدسیان
 نفس گرفتار پتی نان و آب روح مبرا ز خمار شراب
 نفس کند خون رز تر سپهر شربت کوثر نه خورد غیر روح
 از چه کنی صحبت نفس دنی از چه دم تیشۀ بپا مورتی
 دزد بخور بنده شود آشنا خر برود نیست درین شک دها
 گرچه بود دزد گرامی وقار صاحب کالانۀ کند اعتبار
 ایس همه در سیرت اماره بود خصلت عارت گر مکاره بود
 لیک بتبدیل صفت یار هست مونس یک رنگ وفادار هست
 سنگ شود لعل به تبدیل وصف نار شود نور بتکمیل وصف
 مخزن اسرار خدا می‌شود مطلع اسوار هدا می‌شود
 گریه نخستین * صفتش بند شد زهر بود گر مصفت قند شد
 سرکه شود گرچه بود انگبیس ترشی او چیس بکشد در حبیس
 عاشق او همره شیطان بود سر بخیالی رده حیران بود
 تازه هوس سر بزند آن رمان نیست بیک لحظه دلش را امان
 اول او گر دنظامت کنند آخر او سر ندامت کنند
 سفره مشو ریختهٔ ابلیس را دخل مده آفت تلبیس را

* ام آذر تبیس اماره پر صفت نخستین حرد که اماره بالند و پانصد قائم

حکایت

قاضی همدان بزمان شباب دیدد یکی ختله ابلق بخواب
 بود بخوابی که عدیلش عدیم گرم روان تر ز کونگ * نسیم
 خوش قد و خوش چهره و باریک پوست دیدن او دل ببرد همپو دوست
 سر طبق زر، کمر و سر بلند سینّه کساده چو دل هوشمند
 گنبد او تاره گردون شده آب دل برق ازو خون شده
 روز دگر قاضی دانش یسند درپئی آن فعل در آتش فگند
 مرد طلب شقّه دیبای چیں تاجه کشد صورت آن نازنیں
 خامه نقاش و حود مثال بست برو شکل سهند خیال
 کرد چو تصویر مرتب قلم تیز کشادند رفیقان قدم
 هر یکی می رفت پئی جست وجو هر یکی می کرد دران کرک دو
 دید چو ابلیس خیالش چنان رفت بر خارکشی ناگهان
 گفت که اقبال ترا یار باد طالع فرخنده مددگار باد
 از عمل خارکشی رسته گرچه نخستین ز فلک خسته
 قاضی همدان بتلاش سهند هست بیریشان چو در آتش سپند
 من بشوم ختلی مرغوب او بر هوش ابلق مطلوب او
 شخصیت خویش مبدل کنم بهر تو زین گوشه تجمل کنم
 بدرقه زرداد که ایس را بگیر ساز سفر کن و ره خویش گیر
 خارکش گرم دل و نرم خو گشت باسباب سفر راه جو
 هره او کافر بد کار بود . . . ابلق ایام بود
 داد خبر هر یکی را از نهان کامده از دور یکی کاروان

گاشپ شتابنده پچی مشتری همچو نگین است به اندکشت
 قاضی ازان مؤده بخود بر حمید رفت و رخ اسپ خرامنده دید
 بهتر ازان شکل که در خواب دید کس ر نظیرش گل دیگر نه چید
 سیم و زرو عنبر و مشک تتار قیمت آن اسپ شده پیل وار
 مال بآن مالک ابلق رسید اسپ سوی آخر قاضی دوید
 گشت مرغص دوطن گروان قاضی ازان بیج بے شادمان
 خادم او روز چهارم بیگفت اسپ به شب دانه نخورد و نه خلعت
 قاضی پراگنده شده ران خبر رفت بر رخس شتابنده تر
 دست ز سر تا پدمش درم راند اسپ شده غیب بکف در بماند
 قاضی به پیچیده درون حریر داشت بصدوق دمش نا گزیر
 قافله رفته دگر باز پس آمده بر دعوی آن بوالهوس
 اسپ و دم اسپ معرف شده قضیه * ازان هر دو مؤلف شده
 قاضی و مالک بهاک در شدند نزم کنای هر دو فراتر شدند
 شاه طلب کرد تا بشود واقف از پس ماجرا
 لیگ بصندوق دمش دید گم بریطی دیدند همه جای دم
 شاه ز طنبور قاضی شگفت کرد تبسم بدو چیزی نگفت
 گشت خجل مدعی تنگ دل پس چه کند کار چو شد منفعل
 اسپ شد و دم شد و طنبور ماند حجت او بین چه قدر دور ماند
 او جزو مال روانه شده قاضی بالزام نشانه شده
 چیست جهان، بازی خواب و خیال هست به یک رنگ دو صد گونه حال
 دل بخیالش نهد هوشمند زان که بود پیش خرد ریشخند

* معجم بفتح اول و سرثانی و یا مشده (عیاش)

مقاله هژدهم در کتبهان اسرار

راز دل خود منه از خویشتن همچو گلی در طبق انجمن
 چون دهی پیرو لب تو واکنند از لب تو گوش تو اصغا کند
 هست ریان آله اظهار آن زو درسد در دهن مردمان
 آتش شمنه پس ازان سر کشد خرمن عزت بعدم در کشد
 مهره ازین حقه میفگن برون تا زبدامت دشوی سر نگون
 بسته ریان چه ر لب پیاوه گو صرفه ندارد عمل پیاوه جو
 سر خفی چون بکند رو بفاش . . . بود در خراش
 هست تپیک نقش خدا سرو سر این چو رود آن پرود از نظر
 گر نبود در بکار صدف پس چه بود درج صدف را شرف
 شیشه ساعت بجزرگیست کم زان که دال هر دو دیگ جا بهم
 باطن این باطن دیگر شود هر دو بیگ گرد موثر شود
 هر که کند راز نهان آشکار خاک کند در دهن انجام کار
 راز نگردد چو نوا بر کشید از بن نه سر بصدا بر کشید
 مرد شود تیره ز افشای راز گوش شود خیره ز آوای راز
 شیشه شرف ناک شد از رنگ مه می چو نباشد چه بود قدر و
 راز دل سنگ بود لعل تر ورده کما سنگ یزیرد و قر *
 گفت پیهمر که کسی سر نهفت زود شود بابت مقصود جفت
 کارکنان کار دوجلا کنند آنچه سر انجام در اخفا کنند
 صورت نادر چو مرتب شود همچو یکی جسم مرکب شود

عرض دهد بر همه چون آفتاب	مسویند آن سود اندر نقاب
پرده ضرور است مهر یزدگی	پرده نباشد بود افسردگی
زان که جواهر همه کاذبی بود	آنچه شگرف است نهانی بود
نار نهان است درون حجر	تخم نهان است درون شجر
هست مهر جوهری پنهان سری	آن همه رازند دل جوهری
نیست دگر هیچ بحر آب و گل	سر چو شود فاش شود تیره دل
خاصه ز زن راز بیاید نهفت	خوار شود هر که دمس راز گفت
سر نهان در دهن زن میاد	راز کسی پرده بر افکن میاد
پیش خردمند بود طفلگی	هست در اظهار همه سفلگی
مخزن سلک گهر آبدار	هست دل عاقل کامل عیار
همه توان کرد بهر دراز	رونی او هست ز امساک راز

حکایت

گفت که ای شمع شبستان من	بیر زنی با بسر خویشتن
قافله راز ندارد حرس	باز مگر راز دل خود دمس
از چه شدی دور نداری خبر	شاهد کنعان ز کنار یدر
در چه مشقت شده ذاتش گرو	محنت غربت چه قدر شد برو
از ستم حور چها جور دید	از کف اخوان چه جفاها کشید
درد دل و دیده تر و لب پاه	حب وطن ، مهر پدر رنج راه
حفظ سخن کن که شوی رستگار	پس من و تو در چه شمار و قطار
هست باو گفتن راز ضمیر	گفت پسر دوست بود نا گزیر
گر رود ازوی بهروت خلل	گفت دو چیز است درین محتمل

. . . دوست دود صعب تر اهل خرد میکنند ازوی حذر
 ثانی آن هست ورا نیز دوست او بکند از سراین باز پوست
 پس چه بود دفع تامل بکن بهر خدا منع تسلسل بکن
 میروند این راز زبان در زبان گنبد شود لقمه دهان در دهان
 راز بود عورت خود به پسر عورت خود را بگسی و امیر
 شرم نداری که کنی کشف آن در نظر دیدة بیگانگان

مقاله نوزدهم در درستی امور عاقبت

ی که دل از غفلت خود دوری خانه عقبه دمی محبوب کن
 مرد همان به که کند کار خویش قدر ضرورت بگشاید بار خویش
 پابرداری نکند چون صبا کوتاه کند دامن حرص و هوا
 قطع کند رشته طول امل گوش کند قصه روز امل
 هرچه کنی عاقبت اندیش باش اندکی در فکر سر خویش باش
 راه دراز است و سفر بیشتر دلم و دد و آفت دد بیشتر
 نیست ترا زاده و ساز و برگ وای بتو غافل از روز مرگ
 راه عدم گرچه بود صافتر راه زنانند دران بیشتر
 کیسه بران را چه دهی اختیار فکر نداری ز سر انعام کار
 حب زر و مال ترا در ضمیر هست نهان همچو نمک در خمیر
 گرز خمیرت نه که کم شود از کمیش ذائقه برهر شود
 قلع شود گر بود افزون دران هست بهر حال خاش اندران
 گرچه باندازه زمان را خوش است راه وسط مرهمه را دلکش است
 لبیک ز اندازه نداری خبر شور ندانی تو هنوز از کشم

کپشده بپا از سر شیرین زنی خار گرفتگی دم بسریں زنی
 خار دگر هست دگر هست گل شیشد دگر هست دگر هست مل
 افروغ توان کرد بهر نیک و بد رد و قبول است بهر کس سند
 محو خیال بت سنگینی مشو در صدد هر گل رنگین مشو
 دل بجمال بتی ناپید سپرد دهر نتاندد که ازو حسن درد
 شاهد عینی که بها می کند صد روش ناز و ادا می کند
 پرتو حسنش نهرازان صور هست درین قافله حلوه گر
 هست دهر رنگ تحلی دگر هست دهر کبک نهان صد اثر
 سالک این راه چه هنسپار هست گوش کند بانگ درای الست
 خالقه بلبل اثر عشق اوست طرقة گل ار گهر عشق اوست
 قهری و طوطی همهها رام او راع و رعین مست مته جام او
 آه ازینها تو نداری خبر راه تو دیگر و خیالت دگر
 رو به زارات نظر کن که چیست ریر زمیں خفته هوا دار کیست
 گرد غباری کف یای کسست نقش کف دست حنا کسست
 مهر کسی کرد گردتار خاک عشق کسی کرد حگر چاک چاک
 پیش کسی هست ره آخرت چون نه کند فکر ره عاقبت
 چیست خرد نقد ز کف ناختن بر سر نسیم فرسی ناختن
 مهره چوبیس که بشطرنج هست مات کند هر که پرو کرد دست
 تو خود ازان کم دته ای مرد دون از چه شوی در کف دنیا زبون

حکایت

بازغه نام بیتی از نسل عاد دختر سپهبد نقی و حور زاده
 پاهت غیر کامده عبیری غلام رشک بر حسن او ماه تمام

عاشق نادیده جمالش شده راغب و مفتون وصالش شده
 کرد تنها که خریدش کند آنچه بود قدر مزیدش کند
 با همه گنجینه شتر بارها و زر خشک بخروارها
 آمده در مصر ز اقلیم شام از پتی دیدار خجسته غلام
 بعد رسیدن مکانش شنید گنج گهر داده زلیخا خرید
 آن مه نو لاله باعش شده بوی ریاحین دماغش شده
 ده جگر دوز بلب بر کشید همچو دم صبح گریبان درید
 رفته سوی شاهد کنعان شتاب دید یکی هیکل از نور ناب
 آورد ملک لیک قیاس بشر نور محسم لباس بشر
 گفت که ای تازه نهال مراد حسن دل افروز تو افزون بباد
 راست بگو اختر برج که گوهر فرخنده دژ که
 کیست نگارنده ابروی تو آب ده تازه گل روی تو
 چشم ترا سرمه گش دار کیست سرو ترا از چه چنین ناز کیست
 گفت سزد شکر خدا را بسی غیر خدا نیست نگار کسی
 من یکی مخلوق کهین ویم رسته ناچیز زمین ویم
 نقش مبین صورت نقاش میس مهر نهان در پتی خفاش بیس
 هست دگر شاهد مسند نشین ما همه هستیم ازو خوشه چین
 شمس و قمر یرتوی از نور او چرخ برین بنده مزدور او
 هست گلستان ز جمالش خیال برق درخشنده نشان جلال
 گر خردی هست ناویک روی راه نهایم تو اگر ره روی
 دل چه دهی در سر این آب و گل از چه سر انعام بهانی محل
 پیوسف مصری به کسی ره نبود چون نبرد به بخداوند جود

دختر روشن منش نسل عاد غنچه نوخیز بهار مراد
 میست شد از حار مئی یوسفی یاضت سراخی ز پئی یوسفی
 کرد تجلی بدلیش نور حق ار نظر حق شده منظور حق
 . . بشکرانده . . خرچ کرد ار دل خود دور چسب حرج کرد
 جامه کریپاس ببر در کشید سرپشته کهنه چادر کشید
 گشت بویرانده نهان همچو گنج شد به لب نیل کراماد سنج

مقاله بیستم در سخن منظومه

چون در مکنون سخن از درون از صدف کاف و شون آمد پرو
 ناطقه اول بگذارش کشید ملک پس انگه بنگارش رسید
 گشت زبان آله اظهار آن شعله بر افروخت چراغ دیان
 روشنیش حلوه بهر سو نمود از دل اسرار گره بر کشود
 چیست سخن شهنه بارار عشق تاجر فرخنده سرکار عشق
 راز نهان را چو زبان آمده زان که کلید در آن آمده
 مغز سر معجزه ادبیا شمع ره به خطر اولیا
 هست سخن جان همه کائنات زنده کن مرده چو آب حیات
 جان و سخن هر دو یکی در حساب مرده بر آن نیست ازان کامیاب
 مرده اگر خود متکلم شود غنچه صفت لب متیسر شود
 زنده شود باز نباشد بهر جان و سخن هر دو کجا شد بهر
 طرفه نگاره که بدامش همه هست گرفتار چه گرگ و رمه
 رنگ ادیم هنر نیک و بد هر دو گرفتند ازو تیک سده
 گاه دعا شد گهی دشنام شد گاه پئی دآوری اعلام سده

گرچه ازو جمله طوامر شده
لیک ازان دود نه گردید کم
مرد سخن گو بسخن چو رسد
مرد چو زو هست و سخن چو مدک
هست سخن گوهر دریای دل
خاصه در منتظم شاعران
جان سخن هست و سخن جان او
شعر اگر طرح نمی شد بهم
رتبه شعرا نه ز نهان بدر است
مملکت شان بیروالی رسد
ملک سخن دور تر است از زوال
تست گران قدرت ارباب شعر
..... گنج از دست رنج
طرفه خزینه که نمی داشت خرج
قافله سالار جواهر کشان
شعر جو آرد زامیریت نام
اهل سخن مست مئی و حدت اند
از در شان سنگ گهر می شود
زان همه این ها که یکی حاضر است
هستی او قصر شرف را چنا
موجد قانون سخن گستران
مصلح اشعار سخن پروران

واقف اسرار خدا و رسول کاشف استار فروغ و اصول
 همچو کسائی بعبوض قرأت همچو خلیل است امام (نحات)
 هست کمالش بسخن گستری گاه بتازی و گهی در دری
 شعر او مملو از صنائع بود رونق بازار بدائع بود
 قوت جازوی بزرگان دیس حامی ارباب مقام یقین

حکایت

دور خلافت چو به مامون رسید قدر سخن سنج به گردون رسید
 شان گهر ریز علم بر فراشت علم و عمل هر دو طبل بر دواخت
 گر سخمی از لب گوهر فروش آمدی مر شاه جهان را بگوش
 بدرقه زر در صلبه اش میشد به طره بسر از کرمش میشد به
 روزی یکی قافله کاروان آمده از چین بر او ناگهان
 بود دران حور سرشته کنیز از رخ او ماء نهی شد تمیز
 شاه بفرمود بهایش کنند بیخ کنیزک بسزایش کنند
 مالک او گفت کنیز شگرف هست گران مایه چو دریای ژرف
 با همه این حسن یکی شاعر است قوت طبعش بسخن حاضر است
 نیز بشطرنج کمالش بود غیر ازین هر دو جمالش بود
 گفت ملک هر سه صفت خوشتر است لیگ برد دل که سخن پرور است
 آن بت گالگون رخ نازک بدن گر به سخن سحر کند یار من
 زان که منم از دل و جان بیگهان عاشق یک رنگ سخن گستران
 شعر بقانون عروض است گر پیش گهر سنج به از گنج زر
 شاه خرید بهای گران جاریه شاعره تر زبان

خاتمه کتاب

شکر خدارا که فلک یار شد طالع بیدار مددگار شد
 نامه زیبا بنگارش رسید راز دروغم بگذارش رسید
 شاهد مصون سراسر ضحیر گشت محلی به لباس حریر
 پرده بر افکند بخت سحر ساز بر کتف کاک معانی طراز
 آنچه نهان بود درون خیال آمده بیرون بدر فیل و قال
 شد بفراغت دل گنجهینه سیم رست ازین دگر آلوده رزم
 خاطر اریں کار سبکدوش شد لب ز سر گفتگو خاموش شد
 دهن بیاسود ز زخم تلاش مدرکه آسوده شده زین خراش
 گرچه درین مدت کم روزگار گل شده این گلشن رنگین بهار
 لیک بسی کان گهر کنده ام تا گهر چند در آگنده ام
 لخت جگر هست تراش سخن پردۀ دل هست قهقش سخن
 هست سخن خون دل هوشمند بسته شده بر لب دقت پسند
 بهره ندارند اریں اجلها مرده شود خبر چو خورد زعفران
 من که درین راه گهر بسته ام جان گرامی به گهر بسته ام
 چیست گهر سحر حلال من است شمع شبستان خیال من است
 دائره نسخه این متنوی هست گلستان گل متنوی
 رونق این راست نسیمی دگر نغمه این راست شمیمی دگر
 فکر رسا در صدش یار شد نام هوش زده افکار شد
 بعد چهل روز مرتب شده چهل صبا دیده مرکب شده
 هست مگر از نفس بوالبش در سخن من ز کمالش اثر

(۶۷)

از مدد عاطفت ایزدی بسته گریه راز دل سرمدی
بیه که گذاریم در آتش سپند تا به آمد دور بود از گزند

تحت الکتاب بعنوان الهاب الوهاب چهارم شهر جمادی الثانی سنه ۱۱۹۶ هـ

یک هزار و یک صد و دود و شش هجری کتاب زبدۃ الافکار
پایان رسید

فهرست مضامین مثنوی زبدة الافکار

شماره	نام عنوان	صفحه
۱	۱ — تقریظ مولانا محمد باقر آگاه مدرسی	۱
۲	۲ — در سپاس باری تعالی حل عظمت	۲
۳	۳ — در مناجات	۵
۴	۴ — در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم	۶
۵	۵ — در مجرای نبی صلی الله علیه و سلم	۷
۶	۶ — خلوت اول	۹
۷	۷ — خلوت دوم	۹
۸	۸ — خلوت سیوم	۱۰
۹	۹ — مقاله اول در آفرینش آدم علیه السلام	۱۱
۱۰	۱۰ — حکایت	۱۲
۱۱	۱۱ — مقاله دوم در تنبیه غافلان	۱۳
۱۲	۱۲ — حکایت	۱۶
۱۳	۱۳ — مقاله سیوم در فضیلت دل	۱۷
۱۴	۱۴ — حکایت	۱۹
۱۵	۱۵ — مقاله چهارم در بیان عشق	۲۰
۱۶	۱۶ — حکایت	۲۱
۱۷	۱۷ — مقاله پنجم در نصائح ملوک	۲۲

(ب)

شماره	نام عنوان	نمبر شمار
۲۴	۱۸ — حکایت	
۲۵	۱۹ — مقاله ششم در شرف بامداد	
۲۷	۲۰ — حکایت	
۲۷	۲۱ — مقاله هفتم در باز حسنت پیر کامل	
۲۹	۲۲ — حکایت	
۳۰	۲۳ — مقاله هشتم در استعانت از دزرگان	
۳۲	۲۴ — حکایت	
۳۳	۲۵ — مقاله نهم در فضیلت قناعت و نکوهش طمع	
۳۴	۲۶ — حکایت	
۳۶	۲۷ — مقاله دهم در حقارت جهان نا پائیدار	
۳۷	۲۸ — حکایت	
۳۸	۲۹ — مقاله یازدهم در بیان توکل	
۴۰	۳۰ — حکایت	
۴۱	۳۱ — مقاله دوازدهم در بیان صبر	
۴۲	۳۲ — حکایت	
۴۲	۳۳ — مقاله سیزدهم در استدعای جلال	
۴۴	۳۴ — حکایت	
۴۴	۳۵ — مقاله چهاردهم در شکایت ابنای روزگار	
۴۶	۳۶ — حکایت درویش و ترک	
۴۸	۳۷ — مقاله پانزدهم در تهذیب اخلاق	
۴۹	۳۸ — حکایت	

(۴)

شمار	نام عنوان	صفحه
۳۹ —	مقاله شانزدهم در توبه	۵۱
۴۰ —	حکایت	۵۳
۴۱ —	مقاله هفدهم در مذمت نفس اماره	۵۴
۴۲ —	حکایت	۵۶
۴۳ —	مقاله هجدهم در کتمان اسرار	۵۸
۴۴ —	حکایت	۵۹
۴۵ —	مقاله نوزدهم در درستی امور عاقبت	۶۰
۴۶ —	حکایت	۶۱
۴۷ —	مقاله بیستم در سخن منظومه	۶۳
۴۸ —	حکایت	۶۵
۴۹ —	خاتمه کتاب	۶۶

